

Universiteit Utrecht

Nihao Jeruzalem, Shalom Beijing

De Toekomst van de Sino-Israëlische Betrekkingen

RICHARD BERENDSEN

Masterscriptie Internationale Betrekkingen in Historisch Perspectief

Universiteit Utrecht

Begeleider: Prof. Dr. Bob de Graaff

Richard Berendsen

Studentnummer 3621480

Augustus 2012

“Je kunt niet op twee huwelijken tegelijk dansen”

Joods gezegde

Lijst van afkortingen

ACDA	U.S. Arms Control and Disarmament Agency
AVIC	Aviation Industry Corporation of China
AVVN	Algemene Vergadering van de Verenigde Naties
AWACS	Airborn Warning and Control System
CCP	Chinese Communistische Partij
CJSS	Centre for Jewish Studies Shanghai
CNPC	China National Petroleum Corporation
GMD	Guomindang-regime
ICP	Israelische Communistische Partij
IDF	Israel Defense Forces
IAEA	Internationaal Atoomenergieagentschap
IAI	Israeli Aerospace Industries
MOU	Memorandum of understanding
NIOC	National Iranian Oil Company
PLO	Palestine Liberation Organization
SIGNAL	Sino-Israel Global Network & Academic Leadership
UAV	Unmanned Air Vehicle
VBL	Volksbevrijdingsleger

Inhoudsopgave

VOORWOORD	1
INLEIDING	3
I. DIPLOMATIEK KOORDDANSEN TUSSEN JERUZALEM EN BEIJING	14
SINO-ISRAËLISCHE BETREKKINGEN 1949 TOT 2000	
1.1. INLEIDING	14
1.2 EEN EENZIJDIGE ERKENNING	15
1.3 DE BANDUNGCONFERENTIE	18
1.4 WAPENS VOOR ERKENNING	21
1.5 DIPLOMATIEKE BETREKKINGEN	24
1.6 CONCLUSIE	27
II. KIEZEN TUSSEN DE KLANT EN DE BONDGENOOT	30
DE INVLOED VAN DE VERENIGDE STATEN OP DE SINO-ISRAËLISCHE BETREKKINGEN	
2.1 INLEIDING	30
2.2 EEN EERSTE WAARSCHUWING	31
2.3 DE PHALCON AFFAIRE	33
2.4 DE HARPY AFFAIRE	37
2.5 DE GEVOLGEN	40
2.6 CONCLUSIE	43
III. TUSSEN OLIE EN VEILIGHEID	45
DE INVLOED VAN IRAN OP DE SINO-ISRAËLISCHE BETREKKINGEN	
3.1 INLEIDING	45
3.2 CHINESE ENERGIEBELANGEN IN IRAN	46
3.3 SINO-IRAANSE DEFENSIEBANDEN	52
3.4 KERNPROGRAMMA	55
3.5 HYPOTHETISCH GEWAPEND CONFLICT TUSSEN ISRAËL EN IRAN	60
3.6 CONCLUSIE	63
IV. ZOEKEN NAAR EEN NIEUWE BALANS	65
ISRAËLS POGING OM EEN NIEUWE ONDERLINGE AFHANKELIJKHEID MET CHINA TE CREËREN	
4.1 INLEIDING	65
4.2 INNOVATIE EN TECHNOLOGIE	66
4.3 EEN MILITAIRE FENIKS?	72
4.4 ACADEMISCHE BETREKKINGEN	75
5.5 CONCLUSIE	79
CONCLUSIE	82
LITERATUURLIJST	88

Voorwoord

“Stop! Road is closed, take other way!” Met deze strenge doch duidelijke woorden gebod een Israëlische agente mij een andere weg te kiezen. Iedere ochtend fietste ik dezelfde route in de brandende zon naar mijn stageplek op de Nederlandse ambassade in Tel-Aviv en hoewel ik altijd wel de meest uiteenlopende obstakels tegenkwam op deze drie kilometer lange route, was dit toch een opmerkelijke situatie. Het gehele gebied rondom het Israëlische ministerie van Defensie was hermetisch afgesloten. Eenmaal – te laat – aangekomen op de ambassade startte ik meteen mijn computer op om te zien wat de reden was van dit ongebruikelijke tafereel. Na enkele websites van Israëlische kranten te hebben geraadpleegd viel mijn oog op de volgende krantenkop: “China army chief on historic visit to Israel”. De Chinese Chef-staf Chen Bingde was blijkbaar in Israël en die dag stond een bezoek aan het ministerie van Defensie op het programma, alwaar hij zijn Israëlische collega Benny Gantz en minister van Defensie Ehud Barak zou ontmoeten. Het bleek de reden te zijn voor het afgrenzen van het gebied rondom dit enorme futuristische complex.

Achteraf gezien was dit mijn eerste kennismaking met de betrekkingen tussen Israël en China, betrekkingen die ondanks hun relatief jonge leeftijd ongekend ingewikkeld zijn en tevens vele verschillende dimensies kennen: kortom een uitstekend onderwerp voor de thesis die ik diende te schrijven ter voltooiing van mijn masterprogramma internationale betrekkingen aan de Universiteit Utrecht. Wat volgende was een uitvoerig onderzoek en mijn stage in Tel-Aviv, en de daaropvolgende uitwisselingsperiode aan de Universiteit van Xiamen in China, hebben dan ook voor een belangrijk deel in het teken gestaan van het schrijven van deze scriptie. Nu, vrijwel exact een jaar na mijn ontmoeting met de agente, ligt dan eindelijk het eindresultaat voor u.

Er zijn veel mensen wie ik dank verschuldigd ben en zonder wie deze thesis waarschijnlijk nooit het licht had gezien. In de eerste plaats is dat de Nederlandse ambassade in Tel-Aviv, die mij de unieke kans heeft gegund om stage te lopen op een diplomatieke post in een land waarin ik altijd al geïnteresseerd ben geweest en die mij tevens alle ruimte heeft gegeven om onderzoek te doen naar de Sino-Israëlische betrekkingen. Daarnaast is het Prof. Dr. Bob de Graaff geweest die – ondanks de meer

dan negen duizend kilometer die ons scheidden – bereid was mij te begeleiden en wiens commentaren en adviezen de thesis de verfijning hebben gegeven die het nodig had. Ook ben ik professor Xu Ke van de Universiteit van Xiamen dank verschuldigd voor zijn algemene adviezen rondom om het doen van onderzoek en het schrijven van de scriptie. Tenslotte – maar zeker niet in de laatste plaats – ben ik uiteraard mijn familie dankbaar, en in het bijzonder mijn grootmoeder van wie ik de interesse voor Israël heb “geërfd”, maar die nooit mijn stage aldaar en mijn daaruit voortvloeiende afstuderen heeft mogen meemaken. Om deze reden draag ik deze thesis aan haar op.

Richard Berendsen

Inleiding

Introductie

“Schin Niy'an Kuay Leh!

Namens het Israëlische volk, wil ik het Chinese volk een vrolijk en gezond nieuw jaar wensen. Ik weet dat volgens Chinese traditie het jaar van de draak symbool staat voor succes en geluk. En voor het volgende jaar weet ik zeker dat het Chinese volk de wereld zal blijven verbazen met het opmerkelijke tempo van jullie vooruitgang en succes.

Ik ben er ook van overtuigd dat het komende jaar een verdieping van de vriendschap tussen onze beide volkeren met zich zal meebrengen. Dit jaar staan Israël en China stil bij het twintigjarig bestaan van de diplomatieke betrekkingen tussen onze beide landen.

Maar de vriendschap tussen het joodse en het Chinese volk gaat vele eeuwen terug. Joodse gemeenschappen hebben gefloreerd in China – in Kaifeng, in Harbin, in Tianjin en in Shanghai. Het joodse volk zal nooit vergeten dat China een veilige haven voor duizenden van hen was, juist toen de nood zo hoog was.

Maar de vriendschap tussen onze volkeren beslaat niet enkel het verleden. Het draait om de toekomst, we hebben nauwelijks een fractie bereikt van wat onze twee grootse beschavingen samen kunnen doen – in technologie, in architectuur, in wetenschap en medicijnen en op zo veel andere gebieden.

We zijn twee oude beschavingen, wier waarden en tradities een onuitwisbare invloed hebben gehad op de mensheid. Maar wij zijn ook twee volkeren die moderniteit omarmen – twee dynamische beschavingen die de wereld transformeren.

Moge het komende jaar een jaar van veiligheid, voorspoed en vrede zijn voor het Chinese volk. En moge het komende jaar een jaar zijn waarin de vriendschap tussen onze beide landen tot nieuwe hoogten wordt getild.

Long Niy'an Ji Shyang!”¹

¹ De videoboodschap van Netanyahu is te bekijken via www.youtube.com/watch?v=huL97oKv3Go (08-05-2011) voor de geschreven versie zie 'PM Netanyahu wishes Chinese people happy new year', 17 januari 2012, website van ministerie van Buitenlandse Zaken van Israël, http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Speeches%20by%20Israeli%20leaders/2012/PM_Netanyahu_Chinese_new_year_17-Jan-2012.htm (28 juli 2012)

Met deze woorden wenste de Israëliische premier Benjamin Netanyahu op 18 januari 2012 via Youtube het Chinese volk een gelukkig nieuwjaar – overigens waarschijnlijk niet beseffende dat dit videokanaal niet vrij toegankelijk is in China zelf. Hoe dan ook, het is inderdaad een bijzonder jaar, namelijk het jaar van de draak. 2012 zou volgens de Chinees een jaar vol voorspoed en geluk worden. Het is ook een bijzonder jaar voor de betrekkingen tussen China en Israël. Precies twintig jaar geleden besloot de Volksrepubliek China de staat Israël te erkennen, het officiële beginpunt van de diplomatieke betrekkingen tussen beide naties. Toch hebben Israël en China veel langer betrekkingen met elkaar onderhouden. Reeds tijdens de Koude Oorlog vond er grootschalige handel tussen beide landen plaats, met name op het gebied van defensie. De interactie tussen het joodse en het Chinese volk dateert zelfs van een veel eerdere datum. De verbazing was groot voor Matteo Ricci, een zendeling uit het Italiaanse Maceratta, toen hij in 1605 tijdens een missie in Beijing door een jood uit Kaifeng werd bezocht. De man heette Ai Tian en hij vertelde Ricci dat hij één god aanbad en dat er bovendien vele andere personen zoals hij in Kaifeng woonden. Ze beschikten zelfs over een synagoge en over een groot aantal geschreven boeken. Hoewel sterk vermengd met de lokale Han Chinezen wonen er vandaag de dag nog steeds ongeveer vijfhonderd joden in Kaifeng. Veertig tot vijftig personen houden ook nog vast aan de joodse rituelen en gebruiken. Refererend aan gevonden kleitabletten vermoeden wetenschappers dat reeds in de tweede eeuw voor Christus een groep joden via India naar China zou zijn getrokken, waarna zij zich uiteindelijk in Kaifeng zouden hebben gevestigd. Hoewel het om een zeer klein aantal personen gaat, spreekt het verhaal nog steeds tot de verbeelding, zowel in Israël als in China. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Netanyahu hier ook in zijn speech aan refereerde. Het is een indicatie van hoe ver de interactie tussen de twee oudste nog bestaande beschavingen ter wereld teruggaat.

Ondanks de rijke geschiedenis van de joodse en Chinese beschavingen, heeft zowel Israël als China, zoals Netanyahu terecht opmerkte in zijn speech, het vizier op de toekomst gericht. In zijn gelukswens aan het Chinese volk uitte de premier zijn hoop dat de vriendschap in 2012 jaar tot nieuwe hoogten zal worden getild en sprak hij bovendien zijn vertrouwen uit in een verdieping van de Sino-Israëliische betrekkingen. Het lijkt er inderdaad op dat dit jaar zowel in China als in Israël in het teken zal staan van het twintigjarige jubileum van de betrekkingen tussen beide landen. In januari werd

tijdens een officiële receptie op de Chinese ambassade in Tel-Aviv stil gestaan bij dit feit, waarna in maart Israëliisch minister van Buitenlandse Zaken Avigdor Lieberman zijn Chinese collega in Beijing bezocht. Een paar dagen later kopte de Israëliische krant Ha'aretz: "Na drie jaar onderhandelen, Netanyahu bezoekt China".² In juni zou de Israëliische premier zelf Beijing bezoeken. Echter, vanwege de dreiging van vervroegde verkiezingen in Israël, besloot hij het bezoek af te zeggen.³ Drie jaar eerder heeft hij overigens een soortgelijke uitnodiging van de Chinezen – uiteraard tot woede van laatstgenoemden – ook al afgewezen. Hij had andere verplichtingen in de Verenigde Staten.⁴ Desalniettemin kunnen we concluderen dat de wens van Netanyahu op het eerste gezicht lijkt uit te komen, de betrekkingen tussen China en Israël staan op dit moment volop in de belangstelling. De landen lijken de laatste maanden in een drukke diplomatieke dans te zijn beland, met als voorlopige climax het aanstaande staatsbezoek van de premier zelf. De banden lijken warmer dan ooit.

In puur economische zin hebben beide landen elkaar veel te bieden. China heeft zijn enorme afzetmarkt, en Israël, hoewel een economische dwerg vergeleken met de gigant China, beschikt over de meest geavanceerde technologieën van dit moment. Zo zijn bijvoorbeeld Israëliische innovaties op het gebied van watermanagement en landbouw wereldberoemd. Echter, vooral de ontwikkelingen in de Israëliische defensie-industrie kunnen rekenen op grote Chinese belangstelling. In de handelscijfers is een zekere opwaartse trend waarneembaar. Terwijl het aandeel van Israëliische export naar de traditionele handelspartners, de Verenigde Staten en Europa stagneert, floreert de handel met China als nooit tevoren. China zou zelfs zijn geïnteresseerd om zijn handel met Israël in 2012 te laten groeien met maar liefst dertig procent naar een bedrag van tien miljard dollar.⁵ Daar komt nog eens bij dat China's ster in de wereldpolitiek rijzende is. De Chinese zetel in de VN-Veiligheidsraad en zijn potentiële rol als toekomstig bemiddelaar in het Midden-Oosten Vrede Proces zijn van groot belang in Israëliische ogen.

² B. Ravid, 'After three years of negotiations, Netanyahu to visit China', in Ha'aretz 28 Maart 2012, <http://www.haaretz.com/blogs/diplomania/after-three-years-of-negotiations-netanyahu-to-visit-china-1.421343> (28 juli 2012)

³ J. Davidovich, 'Netanyahu set to scrap China trip, again, amid election fever', Times of Israel 3 mei 2012, <http://www.timesofisrael.com/netanyahu-reportedly-to-cancel-china-trip-as-election-fever-ramps-up/> (28 juli 2012)

⁴ Idem

⁵ A. Pevzner, 'Israel and China – toward the next 20 years', in Jerusalem Post 23 januari 2012, <http://www.jpost.com/Opinion/Op-EdContributors/Article.aspx?id=254846> (28 juli 2012)

Netanyahu lijkt dus profetische woorden te hebben gesproken. De banden tussen Israël en China lijken op het eerste gezicht warmer dan ooit en de voordelen van goede betrekkingen tussen beide landen lijken evident. Toch is het maar de vraag of over twintig jaar de viering van veertig jaar Sino-Israëlische betrekkingen net zo feestelijk zal zijn als die van het huidige jubileum. Er zijn namelijk een aantal belangrijke kanttekeningen te plaatsen bij de door Netanyahu onlangs uitgesproken verwachtingen. Enerzijds heeft Israël te maken met zijn traditionele bondgenoot de Verenigde Staten die in het verleden duidelijk heeft laten blijken het Israëlische charmeoffensief richting China – met name op het gebied van defensie – niet altijd evenzeer op prijs te stellen. Daarnaast is er natuurlijk ook nog de factor Iran, aartsrivaal van Israël, maar ook een zeer belangrijke handelspartner voor China. Deze twee factoren tonen aan dat het aanhalen van de banden tussen China en Israël niet zo vanzelfsprekend is als Netanyahu doet voorkomen. Daarom staat in deze master thesis de volgende onderzoeksvraag centraal:

In hoeverre is het mogelijk voor Israël om zijn betrekkingen met China in de toekomst te verbeteren? Welke rol spelen de verhoudingen VS-Israël-China en Israël-China-Iran hierbij?

Doel van het onderzoek

De lezer zal bij het zien van de titel van deze master thesis vast bij zichzelf hebben gedacht: “Niet weer een werk over China”. Het is natuurlijk waar dat er reeds erg veel literatuur over de opkomst van China bestaat. Het ontwaken van de Chinese draak kan wereldwijd op veel belangstelling rekenen. Met name de mogelijke spanningen die de opkomst van China met zich meebrengt voor de verhoudingen met de huidige grootmacht de VS is vaak onderwerp van discussie.

Ook de Chinese betrekkingen met het Midden-Oosten staan volop in de schijnwerpers. Niet verwonderlijk, als men bedenkt dat dit gebied niet zelden als mogelijk toekomstig diplomatiek strijdtoneel voor de VS en China genoemd. In zekere zin is het dat zelfs al. Immers, hier zijn de belangen voor beide landen ontzettend groot. China's steeds verder toenemende vraag naar olie zal ongetwijfeld consequenties gaan hebben voor de traditioneel sterke Amerikaanse invloed en aanwezigheid in het gebied. Er bestaat dan ook al relatief veel aandacht voor de invloedstrijd tussen beide

grootmachten in bijvoorbeeld Saudi-Arabië en de Golfstaten, maar vaak wordt een andere grote speler in het Midden-Oosten over het hoofd gezien. Een land dat misschien olie-arm is en qua omvang in het niet valt bij de reus China, maar wiens invloed in de wereldpolitiek in het algemeen en die in het Midden-Oosten in het bijzonder, van cruciaal belang is: Israël.

Het doel van deze master thesis is dan ook om duidelijkheid te scheppen in het relatief onontgonnen terrein van de Israëlisch-Chinese betrekkingen. De actualiteit vraagt ook om een studie naar dit onderwerp, gezien het twintigjarig bestaan van de betrekkingen enerzijds en het steeds verder oplopende conflict tussen Israël en Iran – en China's positie daarin – anderzijds. Daarnaast is Israël tevens een perfect voorbeeld van een land dat ondanks zijn meer dan warme banden met de VS tegelijkertijd goede betrekkingen met China wil aanknopen. De gevolgen die dit tot nu toe heeft gehad – en in de toekomst zal hebben – voor Israël kunnen interessant zijn voor overige Amerikaanse bondgenoten die hun banden met China in de komende jaren naar een hoger niveau willen tillen.

Opbouw en theoretisch kader

Het is lastig om een algemene uitspraak te doen over de toekomstige ontwikkeling van betrekkingen tussen twee staten. Ontwikkelingen op het wereldtoneel volgen elkaar vaak in een rap tempo op en zijn bovendien dikwijls erg onvoorspelbaar. De Sino-Israëlische betrekkingen vormen hierop geen uitzondering. De relatie tussen China en Israël kent vele verschillende dimensies en is uiteraard van zeer veel factoren afhankelijk. Denk bijvoorbeeld aan de Israëlisch-Indiase betrekkingen, de ontwikkelingen in Noord-Korea en niet in de laatste plaats de binnenlandse politieke stabiliteit in beide landen. Het moge duidelijk zijn dat het onmogelijk is om in het kader van deze master thesis rekening te houden met al deze afzonderlijke factoren. Gelukkig biedt het verleden enig houvast. Een snelle blik op de afgelopen twintig jaar toont aan dat de betrekkingen tussen China en Israël door twee zaken het meest werden beïnvloed. Ten eerste is dat de VS-Israël-China driehoeksverhouding en ten tweede de Israël-China-Iran driehoeksverhouding.

De driehoeksverhouding VS-Israël-China wordt gedomineerd door defensie. Israël, traditioneel sterk gericht op handel en samenwerking op het gebied van defensie, heeft in het verleden getracht zijn banden met China te versterken door contracten te

sluiten op dit gebied. Dit stuitte echter op grote bezwaren aan de kant van de VS, die wilden voorkomen dat – naar hun zeggen – Amerikaanse technologie in de handen van de Chinezen zou komen. Tot twee maal toe heeft dit aan het begin van deze eeuw tot een absoluut diplomatiek dieptepunt tussen Israël en China geleid. Zowel in 2000 als in 2005 hielden de Verenigde Staten een handelsdeal tussen China en Israël op het gebied van defensie op het allerlaatste moment tegen, met alle gevolgen van dien. Deze zogenaamde Phalcon- en Harpy-affaires hebben nog steeds gevolgen voor de algemene Chinees-Israëlische betrekkingen, omdat tot op heden de VS samenwerking op het gebied van defensie tussen Israël en China grotendeels blokkeert. De beide affaires vormen dan ook samen een perfecte casus om te kijken hoe de VS reageerden op de Chinees-Israëlische toenadering en welke speelruimte Israël heeft om zijn banden met China te vergroten zonder in aanvaring te komen met zijn grootste bondgenoot. Door te focussen op deze affaires kan tevens een voorspelling worden gedaan welke invloed de VS-Israël-China driehoeksverhouding in de toekomst zal hebben op de Chinees-Israëlische betrekkingen.

De tweede driehoeksverhouding die van grote invloed is, is die van Israël-China-Iran. Deze verhouding wordt gedomineerd door het Iraanse kernprogramma en de grondstoffenpolitiek. Het Iraanse kernprogramma en de daarmee samenhangende sterke aanwijzing van de ontwikkeling van massavernietigingswapens, levert de wereldpolitiek al vele jaren hoofdbrekens op. Iran dreigt immers de huidige machtsbalans in het Midden-Oosten te verstoren. Dit in combinatie met de angst dat de nucleaire wapens tegen Israël zouden kunnen worden gebruikt, maakt het dat Israël er alles aan gelegen is om de Iraanse ambities een halt toe te roepen. Anderzijds heeft China juist enorm grote economische belangen in Iran. Een groot deel van de Chinese energiemarkt is afhankelijk van uit Iran geïmporteerde olie. Israël verzoekt om strenge sancties tegen de Iraanse olie-industrie, maar China is tot nu toe erg voorzichtig geweest met het opleggen van dergelijke strafmaatregelen. China heeft zich binnen de VN- Veiligheidsraad dan ook dikwijls verzet tegen druk op Iran. Dit uiteraard tot grote frustratie van Israël. Het moge duidelijk zijn dat er wat de kwestie Iran betreft sprake is van tegengestelde belangen tussen Israël en China. Door te kijken naar hoe de kwestie Iran de betrekkingen tussen Israël en China in het verleden heeft beïnvloed kan een uitspraak worden gedaan over welke implicaties dit kan hebben voor de toekomst.

Een cruciale laatste vraag is natuurlijk hoe Israël omgaat met de obstakels die worden opgeworpen vanuit Teheran en Washington. Israël beschikt niet over het zwarte goud en de wapenhandel – Israëls paradepaardje – met China wordt feitelijk door de VS geblokkeerd. Hoe gaat Israël hier mee om en kan het hier iets tegenover zetten? Israël heeft inderdaad nog een belangrijke troef in handen. Het beschikt namelijk over een van de meest geavanceerde hightech industrieën ter wereld, wat uiteraard op grote belangstelling kan rekenen vanuit Beijing. De exponentiële groei in de handel tussen Israël en China van de laatste jaren is dan ook voor een groot deel van Israëlische zijde toe te schrijven aan de export van technologie richting China. Daarnaast is er de laatste jaren een merkwaardige verbetering in de militaire betrekkingen waarneembaar. Het lijkt er dus op dat Israël een manier heeft gevonden om in militair opzicht samen te werken met China zonder de VS tegen zich in het harnas te jagen. Ten slotte zet de Israëlische regering hoog in op academische samenwerking met China. De laatste vraag die in deze thesis zal worden beantwoord is dan ook of deze door Israël gevolgde strategie voldoende is om China definitief voor zich te winnen.

Hoewel de empirie, zoals gezegd, enige houvast biedt, kunnen er geen uitspraken worden gedaan over de gebeurtenissen zonder een theoretisch kader toe passen. Er is voor gekozen om in dit onderzoek de ontwikkelingen in de Sino-Israëlische betrekkingen te analyseren aan de hand van de zogenaamde neoliberale “onderlinge afhankelijkheidstheorie”. Deze theorie is in 1972 voor het eerst uiteengezet door Robert Keohane en Joseph Nye in hun boek *Power and Independence: World Politics in Transition*.⁶ De theorie stelt dat het gedrag tussen staten grotendeels wordt bepaald door de mate waarin zij onderling afhankelijk van elkaar zijn. Daarbij wordt onderlinge afhankelijkheid door Keohane en Nye als volgt gedefinieerd:

“Afhankelijkheid is het gegeven van bepaald worden, dan wel significant beïnvloed worden, door externe krachten. Onderlinge afhankelijkheid, zeer simpel gedefinieerd, is wederzijdse afhankelijkheid. Onderlinge afhankelijkheid in de wereldpolitiek verwijst naar situaties die gekarakteriseerd worden door wederzijdse effecten tussen staten of tussen andere actoren in verschillende staten.”⁷

⁶ R. Keohane, *Power and Independence: World Politics and Transition*, (Boston: Little Brown, 1977)

⁷ Ibid, pagina 7

Hoe afhankelijker staten van elkaar zijn des te meer zij geneigd zijn om samen te werken en gewapende conflicten met elkaar uit de weg te gaan. Aan de hand van deze theorie verklaarden Nye en Keohane in de jaren zeventig de steeds verder toenemende globalisering en de daarmee samenhangende afname van militaire conflicten tussen bepaalde staten. De theorie kon op veel aanhang rekenen in de Koude Oorlog. Daarbij is het belangrijk om te realiseren dat onderlinge afhankelijkheid niet per definitie gelijkwaardige afhankelijkheid betekent. Het is zeer goed mogelijk dat het ene land absoluut afhankelijker is van een ander land dan andersom. Men noemt dit asymmetrische onderlinge afhankelijkheid. Het ene land zou dan theoretisch zijn wil kunnen opleggen aan het andere land.

De onderlinge afhankelijkheid tussen staten kan worden gemeten door te kijken naar de gevoeligheid en de kwetsbaarheid van de ene staat voor een verandering in de andere staat. Gevoeligheid houdt het directe kosteneffect van de desbetreffende verandering in. Hoe snel veroorzaakt een verandering in het ene land veranderingen in het andere land en hoe groot zijn de kosteneffecten hiervan? Kwetsbaarheid daarentegen geeft de mate aan waarin het ene land de kosten van de verandering in het andere land kan dragen en zich vervolgens kan aanpassen aan de nieuwe situatie. Een goed voorbeeld is een scenario waarbij Saoedi-Arabië zou besluiten de levering van olie aan de VS en Europa te staken. Zowel de VS als Europa importeren grote hoeveelheden olie en zullen direct problemen ondervinden van de gestokte leveranties. Beide zijn dus gevoelig voor een verandering in de levering van Saoedische olie. Echter, doordat de VS procentueel minder importeren dan Europa, zal Europa in casu gevoeliger zijn dan de VS. De kosten zullen immers hoger zijn. Daarnaast beschikken de VS zelf ook over een grote olievoorraad waar zij snel op kunnen terugvallen, terwijl Europa relatief olie-arm is. Dit maakt de VS minder kwetsbaar voor een verandering in de Saoedische olieleveranties dan Europa. De VS zouden zich immers sneller kunnen aanpassen aan de nieuwe situatie dan Europa. Als een significante verandering in het ene land wel een verandering, maar geen kosten met zich meebrengt voor het andere land – dus geen gevoeligheid en kwetsbaarheid – is er geen sprake van onderlinge afhankelijkheid, maar van onderlinge verbondenheid.

Deze onderlinge afhankelijkheidstheorie leent zich uitstekend voor het analyseren van de bovengenoemde twee driehoeksverhoudingen. Door middel van deze theorie kan namelijk een uitspraak worden gedaan over de onderlinge

afhankelijkheidsrelatie tussen de VS en Israël met betrekking tot de VS-Israël-China driehoeksverhouding. Daarnaast kan het ook de afhankelijkheidsrelatie van China en Iran binnen de Israël-China-Iran driehoeksverhouding onder de loep nemen. Zoals gezegd richt de eerste driehoeksverhouding zich vooral op de grondstoffen-politiek, terwijl de laatste door de voor Israël zo belangrijke defensie-industrie wordt gedomineerd. Door deze twee verschillende afhankelijkheidsrelaties te vergelijken met de huidige onderlinge afhankelijkheid tussen China en Israël – die zoals gezegd voornamelijk op de high-tech industrie is gericht – kan een uitspraak worden gedaan over het toekomstperspectief van de Sino-Israëlische betrekkingen. Kan Israël een goed alternatief bieden voor de defensie-industrie en de Iraanse olie?

Methodologie

Voor dit onderzoek is zowel gebruik gemaakt van primaire als van secundaire bronnen. Voorbeelden van gebruikte primaire bronnen zijn interviews afgegeven door ambassadeurs en politici en diverse (VN)resoluties. Daarnaast zijn de dagboeken van oud-ambassadeurs Zev Zuffot en David HaCohen respectievelijk getiteld *A China Diary: towards the Establishment of China-Israel Diplomatic Relations* en *Burma Diary 1953-1955* ook waardevolle bronnen gebleken.

Verder is een groot aantal secundaire bronnen geraadpleegd. Zoals eerder vermeld vormt Nyes werk de basis voor het theoretische kader van dit onderzoek. Voor het analyseren van zowel de geschiedenis als de actualiteit van de banden tussen Israël en China is gebruik gemaakt van een veelvoud aan onderzoeks- en beleidsrapporten. Voorbeelden zijn onder andere de strategiepapier *China and the Jewish People: Old Civilizations in a New Era* van S.S. Wald, *Sino-Israël Relations: Opportunities and Challenges, Strategic Assessment* van Y. Evron en *Sino-Israeli Relations: Current Reality and Future Prospects* van A. Shai. Voor het analyseren van de Israëlische defensiehandel met China is vooral gebruik gemaakt van de publicaties van Y. Shichor en P.R. Kumaraswamy. Ten slotte zijn artikelen uit diverse kranten geraadpleegd, waaronder ook de Israëlische kranten *Ha'aretz* en *Jerusalem Post*, die ieder een ander spectrum in de Israëlische politiek vertegenwoordigen. Om beter zicht te krijgen op het Chinese perspectief van de zaak zijn uiteraard ook een aantal (Engelstalige) Chinese media geraadpleegd.

Indeling

De thesis zal als volgt zijn opgebouwd: het eerste hoofdstuk zal gewijd zijn aan een historisch overzicht van de Israëlisch-Chinese betrekkingen van de oprichting van beide staten in respectievelijk 1948 en 1949 tot het omslagpunt van de Phalcon-affaire in het jaar 2000. Zoals gezegd was er voor 1992 al sprake van onofficiële betrekkingen tussen de twee landen op het gebied van defensie. Vragen die in dit hoofdstuk zullen worden beantwoord zijn onder andere hoe deze onofficiële betrekkingen ontstonden en wat het karakter van de relatie was. Vervolgens is het natuurlijk van belang te weten hoe uiteindelijk de diplomatieke betrekkingen zijn ontstaan en hoe de verhoudingen met China sindsdien zijn geëvolueerd tot het jaar 2000. Uiteindelijk zal daardoor een uitspraak kunnen worden gedaan over de onderlinge afhankelijkheid van Israël en China vanaf de oprichting van beide staten tot 2000. Deze oorspronkelijke afhankelijkheidsrelatie tussen Israël en China dient als uitgangspunt om te zien hoe deze veranderd is door de ontwikkelingen binnen de VS-Israël-China en Israël-Iran-China driehoeksverhoudingen vanaf 2000.

In het tweede hoofdstuk wordt de VS-Israël-China driehoeksverhouding onder de loep genomen. Zoals gezegd zal in dit hoofdstuk de handel op het gebied van defensie centraal staan. Dit is immers de grootste troef in handen van Israël en speelt een allesbepalende rol in deze driehoeksverhouding. De Phalcon- en Harpy-affaires vormen de twee casussen die zullen worden behandeld in dit hoofdstuk. Vragen die centraal staan zijn hoe de affaires zijn ontstaan en welke gevolgen het Amerikaanse veto op de export van Israëlische defensiemateriaal richting China heeft op de Chinees-Israëlische betrekkingen. Heeft dit de afhankelijkheidsrelatie tussen Israël en China aangetast? Is uiteindelijk de onderlinge afhankelijkheidsrelatie van de VS en Israël op het gebied van defensie belangrijker voor Israël?

Het derde hoofdstuk behandelt de driehoeksverhouding Israël-Iran-China. In dit hoofdstuk staat vooral datgeen wat de onderlinge afhankelijkheid tussen China en Iran bepaalt, olie, centraal. Wat zijn China's belangen in Iran en hoe hebben deze zich in de loop der jaren ontwikkeld? Is China daadwerkelijk afhankelijk van Iraanse olie, of zijn er ook alternatieven voor handen? Door middel van het beantwoorden van deze vragen kan de onderlinge afhankelijkheid tussen Iran en China worden vastgesteld. Verder zal ook de militaire dimensie van Sino-Iraanse samenwerking onder de loep worden genomen. Ten slotte is uiteraard het Iraanse kernprogramma van groot belang. De

Chinese politiek ten aanzien van dit kernprogramma zal worden besproken en de reactie van Israël hierop. In hoeverre heeft de Iraanse kwestie de banden tussen Israël en China beïnvloed? Kan China zijn politiek ten aanzien van Iran volhouden? Is te voorspellen welke positie China in zou nemen bij een eventueel toekomstig conflict tussen Israël en Iran?

Het vierde en laatste hoofdstuk staat in het teken van Israëls antwoord op de twee belangrijkste belemmeringen voor zijn betrekkingen met China. Is het in staat om iets tegenover de olie van Iran en de door de VS geblokkeerde defensiehandel te zetten? Israël tracht de laatste jaren de onderlinge afhankelijkheid met China te vergroten door te mikken op zijn alom geprezen hightechindustrie. Daarnaast speelt academische samenwerking een belangrijke rol en is er zelfs gedurende de laatste jaren een verbetering in de militaire betrekkingen waarneembaar. De belangrijkste vraag is echter of Israël in staat is de onderlinge afhankelijkheid met China voldoende groot te maken om de betrekkingen in de toekomst zelfs te verbeteren.

In de conclusie zal ten slotte een antwoord op de hoofdvraag worden gegeven, namelijk in hoeverre het voor Israël mogelijk is om zijn betrekkingen met China in de toekomst uit te breiden. Door de oorspronkelijke onderlinge afhankelijkheid tot en met het jaar 2000 – gebaseerd op militaire samenwerking – met die van de huidige – gebaseerd op hightech – te vergelijken, kan gekeken worden welke invloed de druk vanuit de VS enerzijds en de warme banden van China met Israëls aartsrivaal Iran anderzijds, op de Sino-Israëlische betrekkingen hebben gehad. Zo kan ook een uitspraak over de toekomst worden gedaan. Zal de huidige onderlinge afhankelijkheid gebaseerd op technologie voldoende zijn, of wegen de Iraanse belangen zwaarder? Zal Netanyahu's gelukswens werkelijkheid worden of was het slechts wishful thinking?

I. Diplomatiek Koorddanses tussen Jeruzalem en Beijing

Sino-Israëlische betrekkingen 1949 tot 2000

1.1. Inleiding

China en Israël mogen dan wel beide aan de wieg hebben gestaan van de twee oudste beschavingen ter wereld, tegelijkertijd zijn zij ook ieder gelegen aan twee uiterste zijden van het Aziatische continent. Ondanks dit geografische obstakel hebben de joodse en Chinese beschavingen al sinds vele eeuwen contact met elkaar onderhouden. Denk bijvoorbeeld aan de grote aantallen joodse handelaren die in de middeleeuwen naar China zijn getrokken, op zoek naar specerijen en zijde.⁸ Ook de hiervoor genoemde joodse aanwezigheid in Kaifeng is een goed voorbeeld van hoever de interactie tussen het joodse en Chinese volk teruggaat. Het is echter vooral het feit dat China in de eerste helft jaren veertig een veilige thuishaven was voor om en nabij de dertig duizend joodse vluchtelingen dat het verst in het geheugen van zowel de Israëliërs als de Chinezen ligt.

Toch is het juist de periode vanaf het einde van de jaren veertig die het meest relevant is voor dit onderzoek. Pas na de oprichting van de staat Israël en de Volksrepubliek China, in respectievelijk 1948 en 1949, konden immers de betrekkingen tussen beide staten ontstaan. Toch heeft het drieënveertig jaar geduurd voor de betrekkingen tussen de twee landen daadwerkelijk tot het diplomatieke niveau werden getild.

Dit wil overigens niet zeggen dat Israël en China in deze periode – die niet geheel toevallig samenviel met de Koude Oorlog – geen handel met elkaar hebben gedreven. In dit eerste hoofdstuk zal een historisch overzicht van de Israëlisch-Chinese betrekkingen worden gegeven vanaf de oprichting van beide staten tot het omslagpunt van de

⁸ Zie onder andere J. J. Jacobs, *Jewish Contributions to Civilization*, Jewish Publication Society of America (Philadelphia: 1919), pagina 194-196 en W. J. Fischel, 'The Jewish Merchants, Called Radanites', *The Jewish Quarterly Review*, New Series, Vol. 42, No. 3 (Jan., 1952), pagina 321-325

Phalconaffaire in het jaar 2000. Een vraag die in dit hoofdstuk zal worden beantwoord is wat het karakter van de onofficiële betrekkingen tot 1992 was. Daarnaast is het natuurlijk van belang te weten hoe uiteindelijk de diplomatieke betrekkingen in 1992 zijn ontstaan en hoe de verhoudingen met China sindsdien zijn geëvolueerd tot het jaar 2000 – het jaar van de Phalconaffaire, dat centraal zal staan in het volgende hoofdstuk. Uiteindelijk zal daardoor een uitspraak kunnen worden gedaan over de onderlinge afhankelijkheid van Israël en China in deze periode. Deze oorspronkelijke afhankelijkheidsrelatie tussen Israël en China dient als uitgangspunt om te zien hoe deze is beïnvloed door de ontwikkelingen binnen de VS-Israël-China en Israël-China-Iran driehoeksverhoudingen vanaf 2000 en is daarom essentieel om een uitspraak te kunnen doen over de toekomstige ontwikkeling van de Sino-Israëlische betrekkingen.

1.2 Een eenzijdige erkenning

Reeds voor de Volksrepubliek China werd gesticht waren er banden tussen de Republiek China en de Zionistische Beweging en was eerstgenoemde zelfs een opvallend grote voorstander van het Zionisme. Dit komt onder andere tot uiting in een brief van 24 April 1920 van de leider van de Republiek China Sun-Yat-Sen aan Nissim Elias Benjamin Ezra, de stichter van de Zionistische beweging in Shanghai. Hij schreef hem het volgende:

“Chinees nationalisme verdween toen China werd veroverd door de buitenlandse Manchu. Maar China is niet de enige natie geweest die veroverd is. Het joodse volk heeft ook zijn land verloren. Ondanks dat hun land werd vernietigd, heeft de joodse natie altijd voortbestaan, tot de dag van vandaag. (...) Zionisme is één van de belangrijkste bewegingen van deze tijd. Alle bewonderaars van democratie kunnen niet anders dan deze beweging met heel hun hart steunen, een beweging met als doel jullie fantastische en historische natie te herstellen. Een natie die zo veel heeft bijgedragen aan de beschaving van deze wereld en welke met recht een eervolle plek in de familie der naties verdient.”⁹

De Republiek China was uiteindelijk ook één van de tien staten die zich in 1947 onthielden van stemming binnen de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties,

⁹ Yat-Sen to N.E.B. Ezra in S. Yat-sen, *The Collected Works of Sun Yat-sen*, Vol. 5 (Beijing: Zhonghua Shujiu Publishing house, 1985), pagina 256-257

waardoor uiteindelijk resolutie 181 (II) – beter bekend als het verdelingsplan – kon worden aangenomen, die de geboorte van de staat Israël mogelijk zou maken.¹⁰

Een aantal maanden nadat Israël zijn onafhankelijkheid had uitgeroepen besloot de Republiek China Israël ook als staat te erkennen.¹¹ Wat uiteindelijk het beginpunt had kunnen zijn van een lange periode van warme banden tussen beide staten zou snel een valse start blijken. Amper drie maanden na de erkenning zou het Guomintang-regime (GMD) van Chiang Kai-shek ten val worden gebracht door Mao Zhedong en zijn Chinese Communistische Partij (CCP). De vlag van de Republiek China werd gestreken, de vlag van de nieuwe Volksrepubliek China werd gehesen. Deze machtswisseling zou grote gevolgen hebben voor de gehele wereldpolitiek en Israël vormt hierop uiteraard geen uitzondering. Echter, waar de westerse wereld worstelde met de legitimiteit van het nieuwe communistische regime en zijn steun voorlopig aan het naar Taiwan gevluchte GMD van Chiang Kai-Shek gaf, was de nieuwe Israëlische staat relatief snel met zijn erkenning van de Volksrepubliek.

In zijn memoires schrijft voormalig Israëlische diplomaat Zev Suffott – die zoals later wordt besproken, zeer dicht betrokken is geweest bij de totstandkoming van de diplomatieke betrekkingen tussen beiden landen – dat de eerste officiële correspondentie tussen Israël en de Volksrepubliek China uit januari 1950 stamt.¹² Op 9 januari heeft de Israëlische minister van Buitenlandse zaken Moshe Sharett in een kabelbericht, zijn Chinese collega geïnformeerd over Israëls erkenning van de CCP als de legitieme regering van China. Een week later, op 16 januari 1950, kwam er een kabel in Jeruzalem binnen met de mededeling dat de Israëlische boodschap was ontvangen. Echter, terwijl de Israëliërs op een snelle wederzijdse erkenning hadden gerekend, zouden zij hier nog ruim veertig jaar op moeten wachten. De pro-Israëlische en pro-Zionistische houding van Chang Kai-shek en zijn GWD werd zeker niet meteen gedeeld door hun communistische opvolgers. Op het eerste gezicht lijkt het een erg vreemde stap van Israël om de Volksrepubliek China zo snel te erkennen, terwijl het Westen het communistische regime en masse links liet liggen. Toch is het niet zo eigenaardig als het

¹⁰ A/RES/181 (II) 29 November 1947. Zie [http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=A/RES/181 \(II\)&Lang=E&Area=RESOLUTION](http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=A/RES/181 (II)&Lang=E&Area=RESOLUTION) (28 juli 2012)

¹¹ Zie telegram Wu Te Chen aan Moche Shertok, 1 maart 1949, MOFA 41/150A en J. Goldstein, *The Republic of China and Israel*, in J. Goldstein, *China and Israel: A Fifty Year Retrospective* (London: Praeger, 1999), pagina 15

¹² Z. Suffor, *A China Diary: towards the Establishment of China-Israel Diplomatic Relations* (Londen: Frank Cass, 1997) pagina vii

lijkt. Israël was in zijn beginjaren een sterk socialistisch georiënteerde staat die warme banden onderhield met de Sovjet-Unie.¹³ Daarnaast waren het Tsjechische wapens geweest die Israël mede aan de overwinning hebben geholpen tijdens de onafhankelijkheidsoorlog. Bovendien woonden er op dat moment nog vele duizenden joodse vluchtelingen uit Oost-Europa in China. Een erkenning van de de facto regering zou de Aliya – of te wel terugkeer – van deze joden naar Israël kunnen bespoedigen. De erkenning van het communistische regime in Beijing paste daarom volledig in Israëls buitenlandpolitiek. Het was daarmee overigens het eerste land in het Midden-Oosten dat overging tot officiële erkenning van het communistische regime.¹⁴

Toch was de sympathie niet wederzijds. De houding van China ten aanzien van een Israëliëse erkenning was aanvankelijk zeer twijfelend. De buitenlandse politiek van de Volksrepubliek werd gekenmerkt door het zogenaamde “put the house in order before inviting guests” principe. Dit principe hield in dat China alle bestaande betrekkingen en verdragen tegen het licht hield en alle diplomatieke vertegenwoordigers in China voorlopig als reguliere burgers behandelde.¹⁵ Daarnaast volgde Mao het “lean to one side” principe, wat inhield dat China naar de kant van het socialisme zou leunen en in zijn keuze van bondgenoten, hier ook rekening mee zou houden. Voor Israël had dit grote gevolgen. Mao en de zijnen waren terughoudend ten aanzien de nieuwe staat Israël, als potentieel bondgenoot van het Amerikaans imperialisme.¹⁶ Echter, zoals gezegd was die gedachte op dat moment niet geheel gerechtvaardigd gezien de toenmalige neutraliteitspolitiek van Israël. Het onderhield evenzeer goede banden met de Sovjet-Unie als met de VS: de zogenaamde politiek van evenwichtigheid.¹⁷ Deze situatie veranderde echter compleet met het uitbreken van de Korea-oorlog. Het besluit van het kabinet-Goerion in juni 1950 om medisch materiaal richting de VN-troepen in Zuid-Korea te sturen en de Amerikaanse positie ten aanzien van het conflict binnen de VN te steunen, maakte dat Israël al snel lijnrecht tegenover China kwam te staan.¹⁸ Voor

¹³ B. Simmons, *Soviet-Israeli Relations: An Assessment of the Roles of Ideology and National Interest*, Honor Paper University of Redmond, 1979, pagina 1 – 86

¹⁴ A. Shai, *Sino-Israeli Relations: Current Reality and Future Prospects*, memorandum no. 100, Institute for National Security Studies (INSS), Tel Aviv, Israel 2005, pagina 19

¹⁵ ‘Formulation of Foreign Policy of New China on the Eve of its Birth’, website van Ministerie van Buitenlandse Zaken van China, <http://www.fmprc.gov.cn/eng/ziliao/3602/3604/t18057.htm> (28 juli 2012)

¹⁶ Goldstein, *China and Israel*, pagina 107 – 126

¹⁷ Shai, *Sino-Israeli Relations*, pagina 19

¹⁸ *Ibid*, pagina 20

het eerst koos Israël, in Chinese ogen, partij voor de westerse alliantie en daarmee tegen China. De eerste scheuren in de politiek van evenwichtigheid waren zichtbaar.

Ondanks Mao's wantrouwen – dat zoals gezegd in zijn ogen enigszins bevestigd werd tijdens de Korea-oorlog – stelde China zich welwillend op en bleef de deur voor Israël gedurende de eerste helft van de jaren vijftig wel open staan. Zo is er tijdens de Korea-oorlog diverse malen contact geweest tussen de Israëlische ambassadeur in Birma David Hacoheh en zijn Chinese collega. Hacoheh stelt dat in deze periode, waarin Israël een meer voorzichtige positie ten aanzien van Beijing innam in verband met de Korea-oorlog, de Chinezen paradoxaal genoeg het initiatief namen. Zo zou minister van Buitenlandse Zaken Zhou Enlu in 1954 uitnodigingen aan diverse Israëliërs hebben verstuurd om China als “gast” te bezoeken en te verblijven waar zij maar wilden, op China's rekening uiteraard.¹⁹ Dit wordt bevestigd door Zhou in één van zijn werkrapporten van 23 september 1954 waarin hij stelt dat China in contact stond met Afghanistan en Israël om de betrekkingen te “normaliseren” – een synoniem voor het vestigen van diplomatieke betrekkingen.²⁰ Na enig diplomatiek koorddansen resulteerde de Chinees-Israëlische dialoog in Rangoon uiteindelijk in het feit dat Israël in januari 1955 een handelsmissie naar China mocht sturen. Geënthousiasmeerd door het vooruitzicht van een El-Dorado-achtige – schijnbaar grenzeloze – afzetmarkt in China, keerden de deelnemers onder leiding van Hacoheh na een geslaagd bezoek weer huiswaarts.²¹ Diplomatieke betrekkingen lagen nu immers binnen handbereik en waren slechts een kwestie van tijd.

1.3 De Bandungconferentie

Wat de deelnemers aan de Israëlische handelsmissie van 1955 naar China niet hadden kunnen voorzien was dat amper drie maanden na hun bezoek de Chinese houding ten aanzien van Israël honderdtachtig graden zou draaien. In april 1955 kwamen Afrikaanse en Aziatische landen bijeen in het Indonesische Bandung om over onderlinge samenwerking te praten.²² Het resultaat was dat zowel westerse als Sovjet imperialisme

¹⁹ D. Hacoheh, *Burma Diary 1953-1955* (Tel Aviv: Am Oved, 1963), pagina 37

²⁰ Xinhua Yuebao (New China Monthly Bulletin), 10 (1954) pagina 87 in H. Xiaoxing, ‘Sino-Israeli Relations’, in *Journal of Palestine Studies*, vol. 22 no. 2, winter 1993, voetnoot 11

²¹ D. Hacoheh, *Burma Diary*, pagina 417-418

²² Voor meer informatie over de Bandung-conferentie zie onder andere K.G. McTurnan, *The Asian-African Conference: Bandung, Indonesia, April 1955* (Ithaca: Cornell University Press, 1956)

sterk werd veroordeeld door de deelnemers. China speelde een zeer belangrijke rol tijdens deze conferentie – en wierp zich op als de leider van de derde wereld.²³ Israël werd door de meeste deelnemers gezien als een imperialist pur sang vanwege de zogenaamde verwevenheid met de Verenigde Staten enerzijds en de onderdrukking van het Palestijnse volk anderzijds.²⁴ China's interesse in het Midden-Oosten was in de eerste helft van de jaren vijftig zeer beperkt geweest. Hoewel Mao het belang van het Midden-Oosten erkende, kon China geen voet aan de grond krijgen in de regio. De gevestigde invloed van de twee supermachten de VS en de Sovjet-Unie en de daarmee samenhangende wapenhandel waren simpelweg te sterk voor de Chinezen. Deze passieve houding veranderde totaal na de Bandung-conferentie. De Volksrepubliek ontvouwde zijn nieuwe buitenlandstrategie, gebaseerd op de volgende vijf principes van “vreedzame co-existentie”: wederzijds respect voor soevereiniteit en territoriale integriteit, wederzijds voorkomen van agressie, non-interventie in elkaars binnenlandse aangelegenheden, gelijkheid en gemeenschappelijk voordeel en vreedzame co-existentie.²⁵ China begon aan de hand van deze principes vanaf 1955 een overwegend pro-Arabische koers te varen en knoopte warme banden aan met toenmalig Israël vijandelijk gezinde staten, zoals Egypte. Tevens begon het niet-statelijke entiteiten en vrijheidsstrijders te steunen die in Chinese ogen tegen het imperialisme streden, waaronder ook de Palestine Liberation Organization (PLO). Yasser Arafat zou in maart 1970 hebben gezegd: “China was de eerste buitenlandse macht die echte hulp bood aan Fatah”.²⁶ In maart 1965 vertelde Mao aan een delegatie van de PLO:

"Jullie zijn de ene poort van het grote continent, wij zijn de andere. Zij hebben Israël voor jullie gecreëerd, Formosa voor ons.²⁷ Hun doel is het zelfde: ons exploiteren. Het westen houdt niet van ons. De Arabische strijd tegen het westen is de strijd tegen Israël.”²⁸

Volgens Israëlische intelligence zou China militaire trainingsprogramma's voor Palestijnen hebben opgezet en in totaal vijftig miljoen dollar aan wapens aan de PLO

²³ Zie ‘The Asian-African Bandung Conference’, van ministerie van Buitenlandse Zaken van China <http://www.fmprc.gov.cn/eng/ziliao/3602/3604/t18044.htm> (28 juli 2012)

²⁴ M. Curtis, *Israel in the Third World* (New Brunswick: Transaction books, 1975), pagina 335

²⁵ V. Pobjem, *Five Principles of Chinese Foreign Policy* (Bloomington: Authorhouse, 2008), pagina 1-2

²⁶ J. Cooley, ‘China and the Palestinians’, *Journal of Palestine Studies* 1, no 2, (Winter 1972), pagina 26

²⁷ Formosa is de oude benaming voor Taiwan

²⁸ E. Jager, ‘Getting Past Inscrutable,’ in *Jerusalem Post* 9 mei 2012,

<http://www.jpost.com/LandedPages/PrintArticle.aspx?id=24028> (28 juli 2012)

hebben geleverd.²⁹ Het moge duidelijk zijn dat deze meer assertieve Chinese houding in het Midden-Oosten in het algemeen en de steun voor de PLO in het bijzonder, desastreus was voor de verhoudingen tussen Beijing en Jeruzalem. Suffot stelt dat China's houding ten aanzien van Israël meer weg had van een Arabische dan van een communistische staat – de Sovjet-Unie en zijn satellietstaten hadden immers voor het merendeel Israël erkend.³⁰

Deze teneur in de Israëlisch-Chinese verhoudingen werd een jaar later nog eens versterkt door de gebeurtenissen rondom de Suez-oorlog, waarbij China Israël opnieuw beschuldigde van het steunen van de imperialistische zaak.³¹ Sino-Israëlische betrekkingen werden voor zeer lange tijd bevroren en een periode van non-communicatie brak aan. Bijna dertig jaar lang zou er geen enkele vorm van diplomatiek verkeer tussen Israël en China plaatsvinden – afgezien van de sporadische contacten tussen de Israëlische Communistische Partij (ICP) en de CCP.³² Daarnaast vertelt Suffot hoe in 1963 een telegram vanuit Beijing binnenkwam, met als onderwerp “de non-proliferatie van nucleaire wapens”. Waarschijnlijk is dit telegram per abuis verstuurd. Hoe het ook zij, Israëls gedetailleerde respons met daarbij het verzoek tot snel herstel van de onderlinge betrekkingen werd gevolgd door een immer durende stilte aan Chinese zijde.³³ Tegelijkertijd waarschuwde Abba Eban, toenmalig Israëlisch ambassadeur in Washington, dat de Israëlische avances richting China – onder leiding van Hacoen – wel eens Washington tegen de haren in konden strijken. Het gevolg was dat Israël zijn politiek van evenwichtigheid tussen Beijing en Washington – die tijdens de Korea-oorlog al aan geloofwaardigheid had verloren – officieel los liet, ten faveure van laatstgenoemde.³⁴ De avances richting China werden voorlopig gestaakt.

Achteraf wordt de periode tot de Bandung-conferentie in 1955 door velen gezien als een gemiste kans voor Israël. Nog steeds is de Israëlische politieke en diplomatieke gemeenschap verdeeld over de vraag of Israël er goed aan heeft gedaan de evenwichtige politiek ten aanzien van Washington en Beijing los te laten en enkel voor Washington te kiezen.³⁵ Feit blijft echter dat de gebeurtenissen gedurende deze periode aantonen dat

²⁹ L. Craig Harris, 'China's Relations with the PLO', *Journal of Palestinian Studies* 7, Volume 1 1997, pagina 136-127

³⁰ Suffot, *A China Diary*, pagina ix

³¹ Shai, *Sino-Israeli Relations*, pagina 21

³² *Ibid*, pagina 22

³³ Suffot, *A China Diary*, p. xiii

³⁴ Shai, *Sino-Israeli Relations*, pagina 21-22

³⁵ *Ibid*, pagina 22

er sprake was van een sterke asymmetrische verhouding tussen Israël en China. Israël accepteerde aanvankelijk stoïcijns China's vele afwijzingen. Xianxing stelt dan ook dat het niet anders kan dan dat de Israëlische regering de Chinese houding als vernederend heeft ervaren.³⁶ Israël was immers het eerste land in het Midden-Oosten dat het regime van de Volksrepubliek erkende, maar werd hier nooit voor beloond. Integendeel, China koos ervoor om banden met de Arabische landen aan te knopen, die aanvankelijk juist zeer gereserveerd en wantrouwend waren ten aanzien van het “Communistische gevaar” in Beijing.³⁷ Er was in deze periode logischerwijs geen sprake van een onderlinge afhankelijkheid tussen China en Israël. Er was helemaal geen sprake van enige vorm van betrekkingen tussen de landen en daarnaast was er geen directe stimulans om deze in de nabije toekomst aan te knopen. Het voordeel dat China zou hebben van betrekkingen met Israël was simpelweg te klein in vergelijking met zijn toenmalige leidersrol binnen de derde wereld in het algemeen en de Arabische wereld in het bijzonder – die leidersrol hing immers voor een groot deel samen met een pro-Arabische en anti-Israëlische houding. Er was absoluut sprake van asymmetrie. Dit komt onder meer tot uiting in de ongelijke machtsposities tussen beide zijden. Israël accepteerde dat alleen Beijing het moment van normalisatie van de relaties kon bepalen. Dat moment was er nog niet.

1.4 Wapens voor erkenning

Na de dood van Mao begon het China van Deng Xiao Ping te beseffen dat het – na twintig jaar isolatie – in technologische zin lichtjaren op het westen achterlag. Dit werd pijnlijk duidelijk tijdens de grensoorlog van China met Vietnam in 1979. Het Chinese Volksbevrijdingsleger (VBL) had een vernederende nederlaag geleden tegen de Vietnamezen en was geconfronteerd met zijn eigen onvermogen.³⁸ Het VBL was dan wel het grootste leger ter wereld, kwalitatief moest het onderspit delven. Het Chinese leger verkeerde dan ook na de oorlog met Vietnam in een staat van crisis en zocht daarom technologische en militaire hulp om het niveau van het leger op peil te brengen – bij voorkeur van een land met ervaring in sovjettechnologie. Ironisch genoeg was Israël een

³⁶ Xiaoxing, *Sino-Israeli Relations*, pagina 62

³⁷ Yao, 'Development of Sino-Arab Relations', pagina 3-4

³⁸ X. Zhang, 'China's 1979 War with Vietnam: a Reassessment', *The China Quarterly* (2005), 184, pagina 871-872

van de weinige landen die aan deze eisen zou kunnen voldoen. Het was in die tijd immers zeer goed bekend met de militaire middelen van de Sovjet-Unie door de aan Arabische zijde buitgemaakte sovjetwapens en tanks tijdens de oorlogen van 1967 en 1973. Eind jaren zeventig was Israël in staat gebleken de relatief verouderde sovjetwapens volledig te moderniseren en van de nieuwste technologie te voorzien. Bovendien hadden de Israëlische wapens hun effectiviteit in de praktijk bewezen.³⁹

Er brak definitief een nieuw tijdperk aan voor de Sino-Israëlische betrekkingen. De Volksrepubliek begon namelijk voor het eerst interesse in Israël te tonen en er kwam een einde aan de decennialange stilte vanuit Beijing. Shoul N. Eisenberg, een joodse zakenman en ondernemer, wierp zich op als bemiddelaar tussen de Israëlische wapenindustrie en China. Eisenberg was één van de ruim dertigduizend joden die in de jaren dertig en veertig een veilige thuishaven hadden gevonden in Shanghai. Na de oprichting van de staat Israël verhuisde hij naar Tel-Aviv en daar zou hij een zeer belangrijke schakel gaan vormen in de internationale handel van Israël met Azië in het algemeen, en China in het bijzonder. Met behulp van zijn contacten in China bracht hij de Israëlische en Chinese wapenindustrieën bij elkaar.⁴⁰

De Chinese vraag naar Israëlische defensietechnologie kon uiteraard op groot enthousiasme rekenen in Jeruzalem. Israël beschouwde namelijk een eventuele defensiedeal met China als een mogelijke eerste voorzichtige stap naar officiële diplomatieke betrekkingen. Daarnaast beredeneerde het dat een verbetering van de betrekkingen met China automatisch de Chinese pro-Arabische en pro-Palestijnse politiek – en de daarmee samenhangende wapenleveranties – zou kunnen matigen. Bovendien kwam de Chinese toenadering op een voor Israël zeer gunstig moment. Het had zojuist twee van zijn meest lucratieve klanten verloren: Iran en Zuid-Afrika. Als gevolg hiervan was de Israëlische defensie-industrie in een ongeëvenaarde economische crisis terechtgekomen wat niet alleen een grote werkloosheid tot gevolg had, maar ook een inkomensverlies, waardoor de toekomstige financiering van R&D binnen defensie in gevaar kwam.⁴¹ Vanuit Chinees perspectief was Israël ook een meer dan interessante

³⁹ Y. Shichor, 'Mountains out of Molehops: Weapons Transfer in Sino-Middle Eastern Relations', Middle East Review of International Affairs, Volume 4, No. 3 - September 2000. Zie <http://meria.idc.ac.il/journal/2000/issue3/jv4n3a6.html> (28 juli 2012)

⁴⁰ 'Shoul Eisenberg 76 developer of Israels International Trade', The New York Times 31 maart 1971, <http://www.nytimes.com/1997/03/31/business/shoul-eisenberg-76-developer-of-israel-s-international-trade.html> (28 juli 2012)

⁴¹ Y. Shichor, 'Israel's Military transfer to China and Taiwan', Survival, Vol. 40 No. 1, Spring 1998, pagina 68

partner. Israël was te klein om daadwerkelijk een direct gevaar te vormen voor China en was bereid China te voorzien van zeer geavanceerde wapens, in tegenstelling tot standaard wapentuig, iets wat andere westerse wapenleveranciers simpelweg weigerden te doen.

In de jaren tachtig kwamen de onofficiële betrekkingen tussen China en Israël in de vorm van wapenleveranties tot volle bloei. In de beginjaren tachtig vond de handel buiten het zicht van de internationale wereld in het uiterste geheim plaats via derde landen – waaronder voornamelijk Oostenrijk.⁴² Buitenlandse militaire attachés in Beijing reageerden dan ook verbaasd toen zij in oktober 1984 tijdens een militaire parade ter ere van de vijfendertigste verjaardag van de Volksrepubliek China verbeterde versies van de Chinese T-59 tanks waarnamen.⁴³ Zij waren namelijk voorzien van Israëlische 105-millimeter geweren en kanonnen en door het gebruik op de parade was het nu ook publiekelijk bekend dat Israël defensietechnologie leverde aan China. Toch is het nooit volledig duidelijk geworden wat de omvang van de defensiehandel tussen China en Israël in de jaren tachtig nu daadwerkelijk geweest is. Veel – zo niet alle – landen zijn terughoudend met het openbaar maken van informatie betreffende de import en export op het gebied van defensie. Israël is bijzonder terughoudend waar het de defensiehandel met China betreft. Schattingen van de onderlinge handel lopen dan ook zeer uiteen. In 1984 brachten diverse westerse media het nieuws naar buiten dat de Sino-Israëlische overeenkomsten een waarde zouden vertegenwoordigen van 5-6 miljard dollar.⁴⁴ Een voormalig medewerker van het Amerikaanse State Department bracht de schatting zelfs naar een hoogte van 8 - 10 miljard dollar.⁴⁵ Poly Technologies, een belangrijke speler in China's defensie-industrie en dat onder supervisie van de VBL staat, zegt dat het ware bedrag rond de 6 miljard dollar ligt.⁴⁶ Volgens Shichor zou de Israëlische defensie-industrie zeer content zijn geweest met deze cijfers, maar geven zij niet de werkelijkheid weer. China zou simpelweg toentertijd niet over zo'n hoog defensiebudget hebben beschikt.⁴⁷ Deze schattingen staan dan ook in scherp contrast

⁴² J. Mann, 'Israeli Arms Technology Aids China', Los Angeles Times 13 juni 1990
http://articles.latimes.com/1990-06-13/news/mn-95_1_military-cooperation/2 (28 juli 2012)

⁴³ Idem

⁴⁴ Shichor, *Israel's Military*, pagina 71

⁴⁵ T. Kim, *Arms Acquisitions from Abroad: A Quest for Superb and Secret Weapons*: SIPRI Research Report (Oxford: Oxford University Press, 1995), pagina 83

⁴⁶ L. Englemann, 'Dragon's Teeth: China and the International Arms Bazaar', *China Strategic review*, Vol 1. No. 9, December 1996, pagina 19-23

⁴⁷ Shichor, *Israel's Military*, pagina 71

met die van de U.S. Arms Control and Disarmament Agency (ACDA) dat de waarde van Israël's contracten met Oost-Azië op het gebied van defensie op "slechts" 1,6 miljard dollar schatte.⁴⁸ Zelfs als men zou aannemen dat het merendeel hiervan voor China was bestemd, is het bedrag aanzienlijk lager dan dat van de eerder genoemde schattingen. Een document van het Israëlisch ministerie van Defensie gericht aan het Amerikaanse State Department uit 1995 noemt een nog veel lager cijfer van 31,5 miljoen dollar voor de periode 1990-1994.⁴⁹ Toch valt dit enorme verschil in de schattingen te verklaren. Enerzijds is het zeer lastig om de handelswaarde te schatten omdat het grotendeels technologie betrof, wat zich nu eenmaal niet zo gemakkelijk in eenheden of bedragen laat uitdrukken. Daarnaast wordt algemeen aangenomen dat de meest lucratieve contracten tussen China en Israël in de periode 1980-1985 werden getekend, waardoor de bedragen van de schattingen in de beginjaren tachtig vrij hoog waren in tegenstelling tot die van latere perioden. Wat de omvang van de leveranties van wapens en defensietechnologie ook geweest moge zijn, het belang ervan mag niet worden onderschat. In deze periode was er absoluut sprake van een onderlinge afhankelijkheidsrelatie tussen Israël en China. China wenste te moderniseren en Israël was een van de weinige landen die bereid waren hieraan mee te werken – het Westen was zeer terughoudend en de betrekkingen met de Sovjet-Unie hadden in de jaren zeventig en tachtig een absoluut dieptepunt bereikt. China was in deze periode dus afhankelijk van de Israëlische technologie. Israël aan de andere kant kon de Chinese Yuans in deze periode zeer goed gebruiken. Het had immers net twee van zijn belangrijkste handelspartners verloren. Met andere woorden, beide landen waren vrij kwetsbaar bij een verandering in de onderlinge defensiebetrekkingen. Behalve dat de Sino-Israëlische defensiehandel een grote bijdrage heeft geleverd aan de modernisering van het VBL en het overleven van de Israëlische defensie-industrie, staat vast dat zij de weg vrij heeft gemaakt voor officiële diplomatieke betrekkingen tussen beide staten.

1.5 Diplomatieke betrekkingen

De defensiehandel tussen China en Israël in de jaren tachtig had weliswaar een onofficieel karakter, maar volgens Shai heeft het er wel voor gezorgd heeft dat de hindernissen die in de jaren vijftig door Mao en de zijnen waren opgeworpen, eindelijk

⁴⁸ US Arms Control and Disarmament Agency (ACDA), *World Military Expenditures and Arms Transfers*, 1995 (Washington DC, US Government Printing Office, April 1996), pagina 126

⁴⁹ Shichor, *Israel's Military*, pagina 71

overwonnen konden worden.⁵⁰ De betrekkingen met Israël waren voor China opeens van grote betekenis. Toevalligerwijze vonden er ook nieuwe ontwikkelingen plaats in de Arabisch-Israëlische politieke arena die de weg vrijmaakten voor een verdere Chinees-Israëlische samenwerking. In 1977 bracht de Egyptische President Sadat een bezoek aan Israël, wat gevolgd werd door de ondertekening van een vredesverdrag tussen beide landen twee jaar later. Vanaf dat moment verslechterden de betrekkingen tussen de PLO en China, terwijl de betrekkingen met Israël juist in de lift zaten. Dit weerhield China er overigens niet van regelmatig stevige kritiek te uiten op de Israëlische politiek ten aanzien van Libanon en de Palestijnen.⁵¹ Een belangrijk verschil echter met het China van Mao Zhedong was dat het China van Deng Xiao Ping het bestaansrecht van de staat Israël niet meer in twijfel trok. Men zou dus kunnen zeggen dat Israëls strategie van wapens in ruil voor diplomatieke betrekkingen langzaam maar zeker zijn vruchten begon af te werpen.

De omstandigheden voor een verbreding en verdieping van de betrekkingen tussen Israël en China waren zeer gunstig in de jaren tachtig en beginjaren negentig en langzaam maar zeker werden de onofficiële defensiebetrekkingen naar een officieel niveau getild. Zo werd er een Chinees toerismekantoor geopend in Tel-Aviv en werd een Israëlische academische missie richting Beijing gestuurd. China's streven naar modernisering en het geloof in de mythe van de Amerikaanse joodse lobby maakte dat het steeds meer in de handen van Israël werd gedreven.⁵² Daarnaast ontstond er binnen de Chinese kringen sympathie voor Israël gedurende de eerste Golfoorlog in 1991 vanwege het feit dat het geen wraak had genomen voor de Iraakse SCUD-raketten die op Israëlische bodem waren terechtgekomen. Daarbij komt dat er datzelfde jaar belangrijke vooruitgangen werd geboekt in het Israëlisch-Palestijns conflict tijdens de Madrid-conferentie, waarna het aantal staten met diplomatieke missies – in verscheidene gedaanten – in Israël verdubbelde, waaronder ook een aantal Arabische staten zoals Qatar, Oman, Marokko, Mauritanië en Tunesië. In Chinese ogen had Jeruzalem aangetoond dat het niet noodzakelijkerwijs altijd een agressor hoefde te zijn en dat diplomatieke betrekkingen met Israël niet automatisch een verslechtering van de betrekkingen met de Arabische landen hoefden te betekenen. Bovendien had de Volksrepubliek China inmiddels de plek van de Republiek China binnen de VN

⁵⁰ Shai, Sino-Israeli Relations, pagina 24

⁵¹ C. Zambelis, 'China's Palestine Policy', China Brief, Volume IX, Issue 5, March 4, 2009, pagina 10

⁵² Shai, Sino-Israeli Relations, pagina 24

Veiligheidsraad ingenomen. China beseftte dat als het een rol in het Midden-Oosten Vredesproces wilde spelen, volwaardige diplomatieke betrekkingen met Israël van essentieel belang zouden zijn.⁵³

Gedurende de jaren tachtig en begin jaren negentig werden belangrijke stappen gezet richting officiële diplomatieke betrekkingen. Vanaf 1987 vonden er ontmoetingen plaats tussen de Israëlische minister van Buitenlandse Zaken en zijn Chinese collega tijdens de jaarlijkse sessie van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (AVVN) in New York.⁵⁴ Het is tijdens de sessie van de AVVN in 1990 geweest dat de Israëlische vicepremier David Levy heeft voorgesteld om één van zijn meest ervaren diplomaten – Zev Sufott – naar het Israëlische onderwijscentrum in Beijing te sturen om de politieke dialoog tussen beide landen op een meer frequente basis voort te zetten. De Chinezen stemden direct in waarna een aantal maanden later door de Chinese ambassade in Londen een visum werd verstrekt aan Sufott. Vanuit het Israëlische onderwijscentrum in Beijing bezocht hij met enige regelmaat het ministerie van Buitenlandse Zaken om over officiële diplomatieke betrekkingen te discussiëren. Sufott zou later in zijn memoires verklaren dat hij de gesprekken met de Chinezen als zeer moeizaam heeft ervaren. De Chinezen waren zeer voorzichtig en wilden alles stap voor stap – oftewel yibu yibu – regelen.⁵⁵ Toch was het al op 24 januari 1992 dat de Chinezen definitief overstag gingen. Tweeënveertig jaar na Israëls voorstel verklaarden de Chinezen bereid te zijn diplomatieke betrekkingen met Israël aan te knopen. Niet veel later openden de Chinese ambassade in Tel-Aviv en de Israëlische ambassade in Beijing hun deuren. De eerste Israëlische ambassadeur in China was niemand minder dan Zev Sufott zelf.

Door het aanknopen van officiële diplomatieke betrekkingen werd de weg definitief vrij gemaakt voor een verdere uitbreiding van de onderlinge handel tussen Israël en China, op het gebied van hi-tech, gezondheidszorg, ICT en landbouw, welke in het jaar 2000 zou stijgen tot een bedrag van 500 miljoen dollar.⁵⁶ De handel op het gebied van defensie – dat een zeer belangrijke rol in de betrekkingen tussen beide landen bleef spelen – ontbreekt in deze statistieken. De wereld was in 1992 totaal veranderd. Rusland had de rol van de Sovjet-Unie overgenomen waarna de

⁵³ Idem

⁵⁴ Suffot, A China Diary, ix

⁵⁵ Ibid., pagina x

⁵⁶ J. Adelman, 'The Phalcon Sale to China: The Lessons for Israel', Jerusalem Centre for Public Affairs, 1 maart 2002, <http://jcpa.org/article/the-phalcon-sale-to-china-the-lessons-for-israel/> (28 juli 2012)

betrekkingen tussen Moskou en Beijing aanzienlijk verbeterden. Hierdoor ging Rusland vanaf 1991 een prominentere rol spelen in de Chinese wapenhandel. Toch bleef Israël nog altijd tot het jaar 2005 China's tweede wapenleverancier. Dit valt te verklaren doordat de Verenigde Staten en de Europese Unie vanaf 1989, na het incident op het Tiananmenplein – waarbij overigens mogelijk de door Israël verbeterde T-59 tanks werden gebruikt – een wapenembargo tegen China afkondigden. Dit embargo gold niet voor Israël, dat op zijn beurt van deze unieke situatie kon profiteren – alle militaire banden tussen het westen en China waren immers afgesneden. In dit licht moet dan ook de relatief milde verklaring van het Israëlische ministerie van Buitenlandse Zaken na het Tiananmenincident worden gezien.⁵⁷ De Chinese behoefte aan geavanceerde wapens en technologie onder het embargo enerzijds en de Israëlische behoefte aan kapitaal en aan een manier om China te overtuigen geen wapens aan Israëls vijanden te verkopen anderzijds, creëerde nog steeds enige onderlinge afhankelijkheid. Echter, op dat moment was de Chinese kwetsbaarheid groter dan die van Israël. Israëls defensie-industrie zat inmiddels weer in de lift en indien de Chinezen zouden afhaken, zou Israël theoretisch bij andere staten kunnen aankloppen voor het verkopen van zijn wapentuig – met uitzondering van de Arabische landen. China's alternatieven waren daarentegen veel beperkter door de boycot vanuit het Westen. Hoewel China in de periode 1992 tot 2000 een absoluut voordeel had – zijn politieke en economische invloed was immers vele malen groter dan die van Israël – had Israël op het gebied van defensie-technologie een relatief voordeel. In dit opzicht bestond er in de periode 1992 tot aan het jaar 2000 nog steeds een zekere onderlinge afhankelijkheidsrelatie tussen China en Israël.

1.6 Conclusie

Het heeft relatief lang geduurd voordat Israël en China overgingen tot het vestigen van diplomatieke betrekkingen. Hoewel Israël reeds in 1950 de CCP meedeelde bereid te zijn de Volksrepubliek te erkennen, heeft het tweeënveertig jaar moeten wachten voordat de Israëlische ambassade in Beijing daadwerkelijk zijn deuren kon openen. Aanvankelijk stelde het China van Mao zich coöperatief en welwillend op ten opzichte van Israël. Beginjaren vijftig was het zelfs China dat het initiatief nam om de betrekkingen daadwerkelijk tot een diplomatiek niveau te tillen. Israël manoeuvreerde zich echter steeds verder in een onmogelijke positie. Tijdens de Korea-oorlog schaarde

⁵⁷ Y. Shichor, 'China and the Middle East since Tiananmen', *Annals*, No. 519, januari 1992, pagina 90

het zich achter de VS, waardoor het recht tegenover China kwam te staan. Formeel hanteerde Israël een politiek van evenwichtigheid waarbij het zich zo neutraal mogelijk trachtte op te stellen tegenover Washington en de Communistische staten, in de praktijk leunde het echter steeds verder naar eerstgenoemde.

In 1955 veranderde de Chinese benadering ten aanzien van Israël compleet. Na de Bandung conferentie nam China duidelijker afstand van het Amerikaanse imperialisme en begon het Israël als een onderdeel hiervan te zien. Beijing knoopte warme banden met diverse toenmalige Israël vijandig gezinde staten en groeperingen aan – waaronder de PLO, terwijl het het bestaansrecht van Israël openlijk in twijfel begon te trekken. Israël zelf begon nu ook officieel zijn neutraliteitspolitiek op te geven en vaarde steeds meer een pro-Amerikaanse koers. Op dit moment had China te weinig belang om betrekkingen met Israël aan te knopen – het had immers inmiddels warme banden met de Arabische wereld opgebouwd. Kortom: er was geen sprake van onderlinge afhankelijkheid.

Eind jaren zeventig werd de impasse doorbroken. China opende zijn economie voor de wereld en beseftte dat het diende te moderniseren. Israël was de ideale partner om de modernisering van het Chinese leger voor zijn rekening te nemen, gezien het feit dat het kennis had van de sovjettechnologie, waar China op dat moment ook gebruik van maakte. In de jaren tachtig vond er een grootschalige handel plaats op het gebied van defensie tussen de twee landen plaats – hoewel Israël tot op de dag van vandaag tot het uiterste gaat om de exacte omvang ervan verborgen te houden. De onderlinge afhankelijkheid tussen China en Israël was op dit moment erg groot – misschien wel het grootst tot nog toe. Enerzijds was Israël een van de weinige landen die China geavanceerde defensietechnologie kon leveren – het westen weigerde dit te doen en de relatie met Sovjet-Unie was tot op een dieptepunt gedaald. Anderzijds had de Israëlische defensie-industrie op dat moment financiële middelen nodig. China's vraag naar Israëlische defensietechnologie kwam dan ook als geroepen.

De wapenhandel tussen beide landen zorgde er uiteindelijk voor dat in 1992 diplomatieke betrekkingen tussen Israël en China werden aangeknoopt. De handel tussen beide landen kwam tot volle bloei, hoewel de situatie in de wereld inmiddels compleet was veranderd. Het Westen legde na het Tiananmen-incident China een wapenembargo op, waar Israël handig gebruik van maakte. Rusland daarentegen had de plaats van de Sovjet-Unie ingenomen en werd de nummer een wapenleverancier van

China. Israël was nummer twee. Na 1992 was er dus nog steeds sprake van onderlinge afhankelijkheid, hoewel minder sterk dan in de jaren tachtig. China kon nu immers – wat de defensie-industrie betreft – terugvallen op Rusland, terwijl Israëls defensie-industrie inmiddels was hersteld. Het had China minder hard nodig.

II. Kiezen tussen de Klant en de Bondgenoot

De Invloed van de Verenigde Staten op de Sino-Israëlische Betrekkingen

2.1 Inleiding

In de beginjaren negentig waren de kaarten van de toenmalige wereldmachten volledig door elkaar geschud. Rusland had de plaats ingenomen van de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten bleven als enige speler van betekenis op het internationale politieke toneel over. Het nieuwe Rusland had in vergelijking met zijn voorganger duidelijk aan invloed ingeboet en vormde geen bedreiging voor de zojuist verkregen Amerikaanse hegemonie. Er diende zich echter een nieuwe speler van betekenis aan in de internationale arena: China. De ongeëvenaarde economische groei, in combinatie met de razendsnelle modernisering van het leger, maakte dat China in de ogen van de VS, zich op de lange termijn tot een directe concurrent zou kunnen gaan ontpoppen. Deze nieuwe mondiale machtsbalans had grote gevolgen voor Israël en zijn betrekkingen met China. Vanwege de onmiskenbaar grote rol van defensie binnen de Sino-Israëlische betrekkingen, begonnen de VS na de Koude Oorlog de Chinees-Israëlische samenwerking in steeds grotere mate te wantrouwen. In dit tweede hoofdstuk zal dan ook deze VS-Israël-China driehoeksverhouding onder de loep worden genomen. Het is niet verwonderlijk dat in dit hoofdstuk de handel op het gebied van defensie centraal staat. Dit is immers de grootste troef in handen van Israël en speelt, zoals gezegd, een allesbepalende rol in deze driehoeksverhouding. Tot twee maal toe hebben de spanningen binnen deze driehoeksverhouding op scherp gestaan, namelijk tijdens de zogenoemde Phalcon- en Harpy-affaires. Deze twee casussen zullen dan ook centraal staan in dit hoofdstuk. Ten eerste zullen de gebeurtenissen in aanloop naar de affaires worden besproken, waarna de incidenten ieder afzonderlijk uitgebreid zullen worden

geanalyseerd. Ten slotte zullen de gevolgen van de affaires en het daaruit voortvloeiende Amerikaanse veto op de export van Israëlisch defensiemateriaal richting China worden besproken. Is voor Israël de onderlinge afhankelijkheidsrelatie met de VS op het gebied van defensie uiteindelijk belangrijker dan zijn betrekkingen met China?

2.2 Een eerste waarschuwing

De Phalcon- en Harpy-affaires staan niet op zichzelf en kunnen daarom niet volledig worden geanalyseerd zonder de voorafgaande periode in ogenschouw te nemen. Reeds sinds de beginjaren negentig, na de gewijzigde Amerikaanse positie ten aanzien van China, hebben de Verenigde Staten namelijk meerdere malen hun ongenoegen geuit over de Sino-Israëlische militaire betrekkingen. Israël is in deze periode regelmatig beschuldigd van het ongeautoriseerd of zelfs illegaal verhandelen van technologie, die oorspronkelijk door de VS geleverd of gefinancierd zou zijn. Aanvankelijk kwamen deze beschuldigingen veelal vanuit de private hoek.⁵⁸ Echter, in de loop van de jaren negentig was het steeds vaker de Amerikaanse overheid die met een beschuldigende vinger richting Israël wees. Werd de Sino-Israëlische defensiehandel in de jaren tachtig nog geen strobreed in weg gelegd, vanaf de jaren negentig begonnen de VS openlijk kritiek te leveren op de militaire dimensie van de betrekkingen tussen China en Israël.

De beschuldigingen begonnen met de verdenking van Israël van het illegaal leveren van zogenoemde Patriot anti-rakettechnologie, die oorspronkelijk door Washington aan Jeruzalem was geschonken als bescherming tegen de Iraakse SCUT-raketten. Daarnaast vermoedden de VS dat Israël zogenoemde Python-3 air-to-air raketten en MAPATZ anti-tank raketten – beide waarschijnlijk gebaseerd op Amerikaanse technologie – naar China had verscheept.⁵⁹ Ten slotte verdacht men Israël ook van het ondersteunen van de bouw van de Chinese J-10 fighter jet – internationaal beter bekend onder de naam F-10 – dat opvallend veel gelijkenissen vertoonde met het eerder gecancelde Israëlische LAVI toestel.⁶⁰ Dit ontwerp was op zijn beurt weer gebaseerd op de Amerikaanse F-16 en werd tevens samen met de Amerikanen

⁵⁸ P.R. Kumaraswamy, 'Israel-China Relations and the Phalcon Controversy', Middle East Policy, VOL. XII, No. 2, Summer 2005, pagina 94

⁵⁹ Shichor, Mountains out of Molehopes, para. 38

⁶⁰ Idem.

ontwikkeld.⁶¹ Het feit dat zowel Amerikaanse politici, media als personen van wie algemeen wordt aangenomen dat ze een bepaalde sympathie koesteren voor Israël het wantrouwen deelden onderstreepte de zaak nog eens. Opvallend is dat deze kritiek vanuit de VS ook binnen pro-Israëlische kringen luid werd gehoord. Een voorbeeld is A.M. Rosenthal, een gerespecteerde Amerikaanse columnist en een bekende sympathisant van de staat Israël. Hij noemde “elke defensiedeal met het Communistische China in strijd met Israëls nationale belangen en zijn status als een democratische rechtsstaat”.⁶² De regering van H.W. Bush stuurde als reactie op de verdenkingen rondom de Patriot anti-rakettechnologie, zelfs een zeventien personen tellend inspectieteam richting Jeruzalem.⁶³ Hoewel het team nooit bewijzen voor deze specifieke beschuldigingen heeft kunnen vinden, kan dit voorval als het eerste openlijke signaal van Washingtons ongenoegen jegens Israëls defensiebanden met China worden beschouwd.

In de loop van de jaren negentig publiceerden de VS tevens een aantal rapporten, waarin de zorgen over de Sino-Israëlische samenwerking op het gebied van defensie ook officieel aan de kaak werden gesteld – hetzij expliciet dan wel impliciet.⁶⁴ Het interessantst in het kader van dit onderzoek is de volgende passage uit het rapport *Defense Industrial Security Weaknesses in U.S. Security Arrangements with Foreign-Owned Defense Contractors*, waarin bijzonder fel wordt uitgehaald naar Israël. Het noemt een opsomming van incidenten van economische spionage door bondgenoten van de VS. En over “Land A” zegt het het volgende:

“Het onderneemt van alle bondgenoten de meest agressieve spionage-operaties tegen de Verenigde Staten. Vertrouwelijke militaire informatie en gevoelige militaire technieken hebben een hoge prioriteit voor de intelligence-organisaties van dit land. Land A zoekt deze informatie om drie redenen: 1) om de technologische ontwikkeling van de eigen defensie-industrie te ondersteunen, 2) voor de verkoop of handel van de informatie aan andere

⁶¹ Zie D. Isenberg, ‘Israel’s role in China’s new warplane’, *Asia Times* 24 december 2002, <http://www.atimes.com/atimes/China/DL04Ad01.html> (28 juli 2012)

⁶² A.M. Rosenthal, ‘On my mind; The Hard Corps’, *The New York Times*, 17 maart 1992, <http://www.nytimes.com/1992/03/17/opinion/on-my-mind-the-hard-corps.html> (28 juli 2012)

⁶³ Kumaraswamy, *Israel-China Relations*, pagina 94

⁶⁴ Zie bijvoorbeeld: *Foreign Military Aid to Israel; Diversion of U.S. Funds and Circumventing of U.S. Program Restrictions*, testimony before Subcommittee on Oversight, Investigation, Committee on Energy and Commerce, House of Representatives, Oct. 27, 1993, Committee on Energy and Commerce, House of Representatives (October 27, 1993) en *Defense Industrial Security: Weaknesses in U.S. Security Arrangements with Foreign-owned Defense Contractors*, Report to the Congressional Requesters (February 1996)

landen voor economische redenen, 3) voor de verkoop of handel van de informatie met derde landen om politieke allianties te ontwikkelen en alternatieve bronnen voor wapens aan te boren.”⁶⁵

Het is lastig voor te stellen dat met “Land A” niet Israël wordt bedoeld.⁶⁶ Drie jaar later zou het zogenoemde Cox rapport van het Huis van Afgevaardigden de bovengenoemde aantijgingen nog eens herhalen.⁶⁷

De rapporten – hoewel uiteraard gebaseerd op intelligence - hebben voor bovengenoemde beschuldigingen nooit waterdichte bewijzen kunnen leveren. Zij staan vol met termen als “waarschijnlijk”, “er is een kans”, “mogelijkheid” etcetera.⁶⁸ Kumaraswamy meent niettemin dat deze rapporten tezamen een krachtige waarschuwing aan het adres van Jeruzalem hadden moeten vormen.⁶⁹ Misschien was weliswaar met deze specifieke deals helemaal geen Amerikaanse technologie gemoeid, of waren zij überhaupt niet gesloten, feit blijft dat een groot deel van de Israëlische defensie-industrie gesteund werd door, en gebaseerd was op, Amerikaanse technologie. Dit maakt dat Israël in dit opzicht in grote mate afhankelijk was – en nog steeds is - van de VS. Het is dan ook bedenkelijk dat de rapporten toentertijd helemaal geen onderwerp van discussie binnen de Israëlische regering waren. Integendeel, Israël negeerde de signalen van het Pentagon en zette de handel met China op de oude voet voort. De spanningen tussen Jeruzalem en Washington waren inmiddels hoog opgelopen, maar hadden nog niet tot concrete stappen geleid. Het was echter wachten op het moment dat Washington daadwerkelijk zou ingrijpen.

2.3 De Phalcon affaire

Hoewel het Chinese leger in de jaren tachtig aanzienlijk was gemoderniseerd, ontbrak het de Chinese strijdkrachten in de jaren negentig nog altijd aan bepaalde moderne middelen, waardoor het voortdurend achterop lag, vergeleken met zijn westerse

⁶⁵ US. General Accounting Office (G.A.O.), Report to the Congressional Requesters on Defense Contractors, GAO/NSIAD-96-64, pagina 22-23

⁶⁶ Kumaraswamy, Israel-China Relations, pagina 96

⁶⁷ US National Security and Military/Commercial Concerns with People’s Republic of China, Report of the Select Committee (1999). Zie <http://www.house.gov/coxreport/> (28 juli 2012)

⁶⁸ Zie Shichor, Mountains out of Molehills, para 38 en D. Shambaugh, China's Military Faces the Future, (Armonk: M.E. Sharpe, 1999), pagina 85-126.

⁶⁹ Kumaraswamy, Israel-China Relations, pagina 96

concurrenten. Een voorbeeld hiervan was het ontbreken van een vorm van een Airborn Warning and Control System (AWACS) . Dit is een luchtmobiel radarsysteem ontwikkeld voor luchtruimbewaking en voor battle management tijdens operaties van luchtmacht. Het systeem maakt het mogelijk om vijandelijke toestellen al vanaf zeer grote afstand te traceren.⁷⁰ Al in 1994 benaderden de Chinezen hun twee belangrijkste wapenleveranciers, Rusland en Israël, om te informeren naar de mogelijkheid van de aanschaf van een dergelijk systeem.⁷¹ Het Israëlische bedrijf Israeli Aerospace Industries (IAI) had namelijk een AWACS-systeem ontwikkeld dat toentertijd tot de meest geavanceerde in zijn soort behoorde, de Phalcon. Dit systeem kon behalve voor observatie van vijandelijke toestellen, ook worden ingezet voor het verzamelen van signals intelligence. Het kon voor zowel defensieve als offensieve doeleinden worden gebruikt.⁷² Nadat IAI in eerste instantie met het Britse defensiebedrijf GEC-Marconi concurreerde om de Chinese opdracht, werd de order uiteindelijk in 1996 aan het Israël van Benjamin Netanyahu gegund. In 1997 – na een officieel staatsbezoek van Netanyahu aan Rusland – gingen de Russen ook overstag en was de zaak echt beklonken. Afsproken werd dat de systemen op Russische Ilyushin Il-76 toestellen zouden worden bevestigd.⁷³ De uiteindelijke deal was er dus een tussen Beijing, Moskou en Tel-Aviv en er werd overeengekomen dat er drie tot acht toestellen met het Phalcon-systeem aan de Volksrepubliek geleverd zouden worden. De deal vertegenwoordigde een waarde van 250 miljoen dollar per toestel.⁷⁴

De Israëliërs beweren bij de Phalcondeal – in tegenstelling tot de bovengenoemde andere vermeende deals – de Verenigde Staten altijd in hun kielzog te hebben gehad. Zowel Kumaraswamy als Shichor stellen ook dat de Amerikanen meteen in 1996 – of misschien zelfs in een eerder stadium – waren geïnformeerd over de Phalcondeal met China, maar dat het Pentagon zich stilhield.⁷⁵ Een verklaring hiervoor kan zijn dat de Sino-Amerikaanse betrekkingen in deze periode in de lift zaten. Een goed voorbeeld hiervan is het bezoek van Clinton aan China in 1998, waarbij hij zijn steun voor de “politiek van de drie nee’s” uitsprak. Deze drie principes hielden in dat de VS

⁷⁰ Voor meer informatie over het AWACS-systeem zie bijvoorbeeld E.L. Armistead, *AWACS and Hawkeyes: The Complete History of Airborne Early Warning Aircraft*, (St. Paul: MBI Publishing Company, 2002)

⁷¹ Kumaraswamy, *Israel-China Relations*, pagina 96 - 97

⁷² Shichor, *Mountains out of Molehills*, para. 40

⁷³ *Idem*

⁷⁴ Shai, *Sino-Israeli relations*, pagina 26

⁷⁵ Zie Kumaraswamy, *Israel-China Relations*, pagina 97 en Shichor, *Mountains out of Molehills*, para. 41

officieel nee zeiden tegen een onafhankelijk Taiwan, twee aparte China's of een Taiwan naast China.⁷⁶ Echter, reeds in dat zelfde jaar verslechterden de betrekkingen tussen de VS en China in een rap tempo, voornamelijk vanwege het Amerikaanse bombardement van de Chinese ambassade in Belgrado en door de Wen Ho Lee Affaire in 1999.⁷⁷ De houding van de VS was dan ook totaal veranderd, toen drie jaar later de wielen van de eerste Russische Ilyushin het asfalt van de landingsbaan van het Ben-Goerionvliegveld in Tel-Aviv raakten. Het Pentagon doorbrak de stilte en voorzag Israël van stevige kritiek.⁷⁸ Net als bij de vorige beschuldigingen beweerden de VS dat er sprake was van illegale handel in Amerikaanse technologie. Israëlsche garanties dat het enkel technologie van eigen bodem zou betreffen, vonden geen gehoor in het Pentagon. De regering-Clinton meende namelijk dat het onmogelijk zou zijn om de Amerikaanse en Israëlsche technologie van elkaar te scheiden, omdat zij te zeer met elkaar verweven zouden zijn geraakt.⁷⁹

Daarnaast waren de VS ervan overtuigd dat het Phalconsysteem de machtsbalans in Oost-Azië zou verstoren.⁸⁰ Dit was een eigenaardig argument aangezien China op andere landen kon terugvallen indien Israël de AWACS niet zou leveren. Denk bijvoorbeeld aan Rusland of Groot-Brittannië, dat al eerder met Israël streed om het binnenhalen van de deal. De VS waren kritisch over de deal tussen China en Israël, omdat zij vreesden dat de AWACS China meer tanden zou geven, welke het vervolgens tegen Taiwan zou kunnen inzetten. De Verenigde Staten hadden zich toentertijd juist voorgenomen om Taipei te voorzien van het E-2T Hawkeye radarsysteem.⁸¹ Dit radarsysteem was vele malen minder geavanceerd dan AWACS, laat staan de Israëlsche versie van de Phalcon. Ook de Amerikaanse defensiebedrijven zelf begonnen zich nu met de deal te bemoeien en probeerden Israël te overtuigen af te zien van de levering van de Phalconsystemen aan China.⁸²

⁷⁶ 'Clinton Publicly Reiterates U.S. "Three No's" Principles on Taiwan', website van Chinese ambassade in Washington D.C.' <http://www.china-embassy.org/eng/zmgx/zysj/kldfh/t36241.htm> (28 juli 2012)

⁷⁷ De Taiwanese dokter, Ho Lee werd ervan verdacht nucleaire informatie te hebben doorgespeeld aan China. De VS hebben dit echter nooit kunnen bewijzen.

⁷⁸ Shai, Sino-Israeli Relations, pagina 26- 27

⁷⁹ S.L. Meyers, 'U.S. Seeks to Curb Israeli Arms Sale to China Air Force', The New York Times, 11 maart 1999, zie <http://www.nytimes.com/1999/11/11/world/us-seeks-to-curb-israeli-arms-sale-to-china-air-force.html?pagewanted=all&src=pm> (28 juli 2012)

⁸⁰ Idem

⁸¹ idem

⁸² Shai, Sino-Israeli Relations, pagina 27

De druk werd verder opgevoerd door Sonny Callahan, de machtige voorzitter van de House Appropriations Subcommittee die voorstelde om de Amerikaanse steun aan Israël met 250 miljoen dollar te verminderen, als Israël de deal zou doorzetten.⁸³ Het gecombineerde bezoek van een delegatie van het Amerikaanse Congres en minister van Defensie William Cohen aan Israël in begin 2000, onderstreepte de ernst van het geschil nog eens.⁸⁴ In april van datzelfde jaar bracht ook de toenmalige Chinese president Jiang Zemin een officieel staatsbezoek aan Israël. De Israëlische premier Ehud Barak verklaarde tijdens dit bezoek dat hij grote waarde hechtte aan de betrekkingen met China en aan de Israëlische geloofwaardigheid.⁸⁵ Ondanks de vele garanties richting China dat het zijn verplichting van de levering van de Phalcon hoe dan ook zou nakomen, zwichtte Israël uiteindelijk voor de druk vanuit Washington en cancelde het de deal twee maanden later. Op 12 juli 2000 – te midden van de intense vredesonderhandelingen op Camp David – bracht Barak het nieuws naar buiten dat Israël zijn belofte aan China niet zou nakomen.⁸⁶ Het feit dat deze mededeling juist tijdens de Camp David onderhandelingen naar buiten werd gebracht – waar normaal gesproken een positieve onderhandelings sfeer essentieel zou moeten zijn – is illustratief voor de ernst en urgentie van de zaak. Voormalig Israëlisch ambassadeur in China, Ora Namir, zou later tijdens een interview aan Israel Radio zelfs verklaren: “Clinton maakte Ehud Barak duidelijk dat als hij niet officieel de Phalcondeal zou beëindigen er geen Camp David zou zijn”.⁸⁷ Barak zou deze bewering afdoen als inaccuraat en incorrect.⁸⁸

Uiteindelijk heeft Israël na een intensieve reeks onderhandelingen in december 2001 een bedrag van 319 miljoen dollar betaald aan de Chinezen. Dit bedrag bestond deels uit de reeds verrichte Chinese aanbetaling en anderzijds uit een compensatie voor het afbreken van de deal.⁸⁹ In feite kwam Israël hier goed mee weg, aangezien China aanvankelijk een bedrag van 630 miljoen dollar aan schadevergoeding en nog eens 630 miljoen dollar aan compensatie eiste. Dit bracht het totaal dus op 1.26 miljard dollar,

⁸³ J.M. Sharp, U.S. Foreign Aid to Israel, Congressional Research Service 7-5700, 4 december 2009, pagina 12

⁸⁴ Kumaraswamy, Israel-China Relations, pagina 97

⁸⁵ J. Adelman, The Phalcon Sale to China, para. 7

⁸⁶ J. Perlez, 'Israel Drops Plan to Sell Air Radar to China', The New York Times 13 juli 2000, <http://www.nytimes.com/2000/07/13/world/israel-drops-plan-to-sell-air-radar-to-china-military.html> (28 juli 2012)

⁸⁷ E. Shuman, 'China sues for compensation for cancelled Phalcon sale', Israeli Insider, 17 December 2001, http://www.israelinsider.com/channels/diplomacy/articles/dip_0139.htm (28 juli 2012)

⁸⁸ Idem

⁸⁹ 'Ministry Won't Discuss Phalcon Deal Report', Jerusalem Post 14 februari 2002

een bedrag dat Israël destijds onmogelijk kon ophoesten.⁹⁰ China waarschuwde Israël ten slotte de Phalcons niet aan buurland India te verkopen, iets wat amper vier jaar later alsnog zou geschieden.⁹¹

Afgezien van de vraag in hoeverre de Amerikaanse beschuldigingen terecht waren – zo is het tot nog toe onduidelijk of er daadwerkelijk Amerikaanse technologie in de Phalcon was verwerkt en is het tevens discutabel of dit geringe aantal AWACS daadwerkelijk de machtsbalans tussen Taiwan en China noemenswaardig had verstoord – is het duidelijk dat Israël een inschattingsfout heeft gemaakt. Het negeerde de nieuwe verstandhouding tussen Washington en Beijing en dacht dat het een middenweg zou kunnen bewandelen tussen de twee grootmachten. Waarschuwingen en signalen werden in de wind geslagen, tot Washington daadwerkelijk met concrete dreigementen kwam, namelijk een aanzienlijke vermindering van de financiële steun aan de Israëlische defensie-industrie. Hieruit blijkt duidelijk de afhankelijkheidsrelatie tussen Washington en Jeruzalem.

2.4 De Harpy affaire

Israël en China waren nauwelijks van de kater van de Phalconaffaire hersteld, of er diende zich een nieuw potentieel conflict aan. Reeds midden jaren negentig hadden China en Israël een contract getekend over de aanschaf van een aantal “Harpy-toestellen”.⁹² Vernoemd naar een vervaarlijk Grieks mythologisch wezen, meestal afgebeeld als een roofvogel met scherpe klauwen, doet dit vliegtoestel zijn naam eer aan. De Harpy is – net als de Phalcon – door Israeli Aircraft Industries (IAI) ontwikkeld en is een – potentieel dodelijk – onbemand vliegtoestel, beter bekend onder de Engelse benaming unmanned air vehicle (UAV). Het heeft een vliegbereik van vijfhonderd kilometer en kan zowel overdag als 's nachts worden ingezet om radars te detecteren, aan te vallen en uit te schakelen, door zichzelf op het doel te storten – en dit alles met een zeer grote nauwkeurigheid.⁹³ Net als bij de Phalcon zou de Amerikaanse overheid bij het sluiten van de Harpy-overeenkomst tussen de Israëliërs en de Chinezen uitgebreid

⁹⁰ Shai, Sino-Israeli Relations, pagina 28

⁹¹ ‘Indian AWACS Moving Forward on 2 Fronts’, Defense Industry Daily 9 November 2011. <http://www.defenseindustrydaily.com/Indian-AWACS-Moving-Forward-on-2-Fronts-04855/> (28 juli 2012)

⁹² Y. Shichor, ‘The US factor in Israeli Military Relations with China’, China Brief Volume: 5 Issue: 12, para. 2

⁹³ ‘Harpy Air Defense Suppression System’, Defense Update: International Online Defense Magazine, <http://defense-update.com/directory/harpy.htm> (28 juli 2012)

zijn ingelicht. Washington gaf dit maal meteen aan niet gecharmeerd te zijn van de zoveelste Sino-Israëliëse samenwerking, maar tekenende geen officieel protest aan.⁹⁴ In 1999 had Israël China reeds ongeveer een honderdtal Harpytoestellen geleverd, ter waarde van tussen de 55 en 70 miljoen dollar.⁹⁵ Dit maakt de Harpydeal financieel gezien minder betekenisvol dan de Phalcondeal, die een waarde van ongeveer 1 miljard euro vertegenwoordigde. Daarmee was het aandeel van de Harpydeal in de totale Israëliëse wapenhandel, die in de periode 2000-2004 een waarde had van 15 miljard dollar, zeer gering te noemen.⁹⁶

Onderdeel van de oorspronkelijke deal tussen Israël en China was dat eerstgenoemde de reeds geleverde Harpytoestellen in december 2004 zou repareren. De toestellen waren amper in Tel-Aviv gearriveerd, of de regering-Bush begon zich te roeren. Het vermoedde dat China de toestellen niet naar Israël had gestuurd om ze te laten herstellen, maar om ze te voorzien van de allernieuwste technologie – iets wat Israël overigens altijd heeft ontkend.⁹⁷ Inmiddels had Israël een nieuwe technologie voor de Harpy ontwikkeld waarmee ook radars getraceerd konden worden, die niet operationeel waren. Het had deze technologie reeds aan Taiwan geleverd en volgens Shichor is het zeker niet ondenkbaar dat ook China orders had geplaatst om de UAV's te upgraden.⁹⁸ Het is dan ook niet verwonderlijk dat de Verenigde Staten opnieuw het argument gebruikten dat een opwaardering van de Chinese Harpy's de machtsbalans tussen Taiwan en China ernstig zou kunnen verstoren.

De verdenkingen werden nog eens gevoed door het bezoek van Tang Ja-xuan, lid van de Chinese Staatsraad, in 2004 aan Israël.⁹⁹ Het was overigens het eerste officiële bezoek vanuit China aan Israël na de Phalconaffaire. Ditmaal koos het Pentagon echter niet voor een passieve houding, maar begon het concrete dreigementen richting Israël te uiten. Zo dreigde het Israëls deelname aan het F-35 project – beter bekend onder de naam Joint Strike Fighter – uit te sluiten.¹⁰⁰ Israëliëse media berichtten zelfs over een

⁹⁴ Shichor, *The US factor*, para. 3

⁹⁵ *Idem*

⁹⁶ *Idem*

⁹⁷ Shai, *Sino-Israeli Relations*, pagina 28

⁹⁸ Shichor, *The US Factor*, para. 5

⁹⁹ Zie 'Tang Jiakuan Holds Talks with Israeli Deputy Prime Minister and Minister of Foreign Affairs', 30 december 2004, via website Chinees ministerie van Buitenlandse Zaken <http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjb/zjzg/xybfs/gjlb/2828/2830/t178220.htm> (28 juli 2012)

¹⁰⁰ 'U.S. Curbs Israeli role in F-35 Development', *Ha'aretz*, 17 april 2005, <http://www.haaretz.com/print-edition/business/u-s-curbs-israeli-role-in-f-35-development-1.156170> (28 juli 2012)

mogelijke boycot vanuit de VS van bepaalde Israëlische defensiefunctionarissen.¹⁰¹ Een direct gevolg hiervan was dat toenmalig Israëlisch minister van Defensie Shaul Mofaz zijn bezoek aan de Verenigde Staten moest afzeggen, vanwege de Amerikaanse druk officiële excuses te maken voor de exporten richting China.¹⁰² De affaire leidde zelfs tot het aftreden van toenmalig defensiefunctionaris Amos Yaron.¹⁰³ Yaron werd namelijk persoonlijk verantwoordelijk gehouden voor wat Washington beschouwde als het verstrekken van misleidende informatie. Het vertrouwen van het Pentagon in het Israëlische ministerie van Defensie was tot een absoluut dieptepunt gedaald.

De Amerikanen eisten dat Israël de UAV's niet zou teruggeven aan China, hoewel zij zonder enige twijfel eigendom waren van laatstgenoemde. Tot op heden is het onduidelijk of Israël ooit gehoor heeft gegeven aan deze oproep en of de Harpys zich nog steeds ergens in Israël bevinden of dat zij toch zijn teruggestuurd richting China.¹⁰⁴ Ook werd er een overeenkomst tussen Israël en de VS getekend, waarbij het Pentagon een grote mate van invloed werd gegeven op de toekomstige Israëlische wapenexporten.¹⁰⁵ Het Israëlische ministerie van Defensie zou een speciale afdeling oprichten, die voortaan alle overzeese exporten zou controleren. Strikte regels rondom de Israëlische wapenexporten werden door Washington opgesteld. Dit had tot gevolg dat de export naar China van groot en klein defensiemateriaal, alsmede onderdelen die zowel voor civiele als militaire doeleinden zouden kunnen worden gebruikt – zogenaamde dual use componenten – door de Verenigde Staten aan banden werden gelegd. Dit verbod is overigens niet alleen vanuit veiligheidsoogpunt te verklaren, maar ook vanwege het feit dat Israël een directe concurrent voor de VS is op de internationale defensiemarkt en toentertijd op een aantal punten, waaronder de Harpy, zelfs een technologische voorsprong had op de VS. Wie kijkt naar het feit dat de Amerikaanse regering een aantal maanden later ook fel gekant was tegen de verkoop van Israëlische AWACS aan bondgenoot Zuid-Korea - omdat het zelf niet in staat was een voordeliger alternatief te bieden - kan niet anders dan tot de conclusie komen dat het zeer waarschijnlijk is dat

¹⁰¹ 'U.S. Israel crisis deepens over Defense Exports to China', Ha'aretz, 27 juli 2005, <http://www.haaretz.com/news/u-s-israel-crisis-deepens-over-defense-exports-to-china-1.165090> (28 juli 2012)

¹⁰² P.R. Kumaraswamy, 'At What Cost Israel-China Ties?', Middle East Quarterly, Spring 2006, pagina 38

¹⁰³ 'Top Defense Official Amos Yaron Resigns', Ha'aretz, 31 augustus 2005. Zie <http://www.haaretz.com/print-edition/news/top-defense-official-amos-yaron-resigns-1.168612> (28 juli 2012)

¹⁰⁴ Shai, Sino-Israeli Relations, pagina 28

¹⁰⁵ Kumaraswamy, At What Cost, pagina 38

ook bij de Harpy commerciële belangen een rol moeten hebben gespeeld.¹⁰⁶ Hoe dan ook, het gevolg van het verbod was dat de Sino-Israëlische defensiebanden grondig waren doorgesneden. Israël's rol als tweede wapenleverancier van China was uitgespeeld.

2.5 De gevolgen

De gevolgen van de twee affaires waren zeer groot en divers. Enerzijds is daar natuurlijk de Amerikaanse de facto blokkade op de export van Israëlisch defensiemateriaal en dual use componenten richting China. Defensie speelt traditioneel een zeer belangrijke rol in het buitenlandbeleid van Israël. Betrekkingen met landen als bijvoorbeeld Turkije en India kwamen juist tot stand door de samenwerking op het gebied van defensie.¹⁰⁷ En niet in de laatste plaats is het ook de Israëlische bijdrage aan de modernisering van het VBL geweest, die de weg vrij heeft gemaakt voor officiële diplomatieke betrekkingen tussen Beijing en Jeruzalem. Na de boycot van defensie-exporten richting China door het Westen in 1989, bestond er in de beginjaren negentig, zoals gezegd, een zekere afhankelijkheidsrelatie tussen Beijing en Jeruzalem. Enerzijds was Israël, als tweede wapenleverancier, een belangrijke partner voor China en anderzijds zorgde China voor de broodnodige financiële inkomsten voor de Israëlische defensie-industrie. De Amerikaanse interventie heeft dan ook het belangrijkste instrument uit het diplomatieke arsenaal van Israël en tevens de belangrijkste pijler van de onderlinge Sino-Israëlische afhankelijkheid, weggenomen.

Israël's internationale geloofwaardigheid als een betrouwbare handelspartner op het gebied van defensie was ook ernstig geschaad. Daar waar andere landen hun wapenleveranties lieten hangen van de mensenrechtensituatie in bepaalde landen, hanteerde Israël altijd een zogenoemde “no-questions-asked policy”.¹⁰⁸ Het leverde de wapens ongeacht de binnenlandse politieke situatie van een land, wat het een reputatie opleverde van een zeer betrouwbare handelspartner. De Phalcon- en Harpy-affaires waren een keerpunt. Een politiek geschil met de VS zou voortaan ook gevolgen kunnen hebben voor de contacten met de Israëlische defensie-industrie.

¹⁰⁶ Y. Melman, 'U.S. Looks to Thwart Large Israel-S-Korea Arms Deal', Ha'aretz, 8 December 2005, <http://www.haaretz.com/print-edition/news/u-s-looks-to-thwart-large-israel-s-korea-arms-deal-1.176136> (28 juli 2012)

¹⁰⁷ Kumaraswamy, At What Cost, pagina 40

¹⁰⁸ Idem

De negatieve consequenties van de affaires en de daaruit voortvloeiende Amerikaanse blokkade bleven niet beperkt tot enkel de defensiehandel op zich. Ook de reguliere civiele handel met China ondervond – en ondervindt nog steeds – negatieve gevolgen van de Amerikaanse controle op de export richting China. Doordat de VS de verkoop van dual use componenten verhinderen, worden ook reguliere civiele producten eerst aan een grondige test onderworpen alvorens zij naar China worden verscheept. Deze methode kost zowel de Israëliërs als de Chinezen veel tijd en geld. Een door Wikileaks gepubliceerde kabel afkomstig de Amerikaanse ambassade uit Tel-Aviv en geautoriseerd door Andrew Shapiro – assistent secretary of state voor politieke en militaire zaken - biedt een unieke inkijk in de procedure:

“Tot op heden, vereist de bilateral statement of understanding dat Israël iedere export richting China eerst overlegt met de Verenigde Staten. Hoewel de overeenkomst oproept tot een snelle afwikkeling van dergelijke Israëlische verzoeken, duurt het vaak ongeveer tachtig dagen voor een goedkeuring wordt afgegeven. Vaak hebben de Chinezen tegen die tijd een andere leverancier gevonden.”¹⁰⁹

Ook gaven de Chinezen na de Harpydeal aan dat door de Amerikaanse controle het verre van zeker was geworden of de contracten die met Israël waren gesloten ook wel daadwerkelijk nagekomen zouden worden.¹¹⁰ In Chinese ogen was niet alleen Israëls reputatie op het gebied van defensie, maar ook die van handelspartner in het algemeen, ernstig geschaad.

Bij de Phalcon stelde China zich uiterst fel op tegen Israël, vanwege het niet doorgaan van de deal. President Jiang Zemin trok zich het voorval zelfs persoonlijk aan, mede omdat hij zelf een Phalcontoestel zou krijgen en hij kondigde sancties tegen Israël aan.¹¹¹ Bij de Harpy toonde China zich echter meer begripvol. Het had echter wel een belangrijke les geleerd. Jeruzalem werd door de Chinezen traditioneel als de diplomatieke voordeur van Washington beschouwd. Goede betrekkingen met Israël

¹⁰⁹ B. Opall-Rome, 'Israel-China Revive Military Ties, But Not Defense Trade', Defense News 17 augustus 2011, <http://www.defensenews.com/article/20110817/DEFSECT04/108170302/Israel-China-Revive-Military-Ties-Not-Defense-Trade> (12 juli 2012)

¹¹⁰ Shai, Sino-Israeli Relations, pagina 29

¹¹¹ Y. Melman, 'Defense Ministry Continues to Ban Security Exports to China', Ha'aretz, 31 augustus 2008. Zie <http://www.haaretz.com/print-edition/features/defense-ministry-continues-to-ban-security-exports-to-china-1.252391> (28 juli 2012)

hadden zonder twijfel ook positieve effecten voor de banden met de VS. Het geloof in het bestaan van de almachtige joodse lobby in de VS speelt hierbij uiteraard een zeer grote rol. China staat hier niet alleen in. Het is geen publiek geheim dat bijvoorbeeld ook Turkije optimaal gebruik heeft gemaakt van zijn contacten met Israël om de Armeense en Griekse lobbygroepen in Washington uit te spelen.¹¹² Opvallend is echter dat in het geval van bovengenoemde affaires de kritiek op Israël juist het luidst gehoord werd bij Amerikaanse pro-Israëlische groepen. Juist deze lobbygroepen waren het felst gekeerd tegen de avances van Israël richting China en beschouwden het als een vorm van verraad van Israël jegens de VS.¹¹³ Voor China werd het dan ook duidelijk dat het niet Israël was dat een grote invloed in Washington had, maar dat eerder het tegenovergestelde het geval was.

Het feit dat Israël onder druk van Washington tot twee maal toe heeft ingestemd met het afblazen van belangrijke defensiedeals met China, kan niet los worden gezien van de – asymmetrische – afhankelijkheidsrelatie tussen Washington en Jeruzalem. Geen enkel ander land ter wereld steunt de Israëlische defensie-industrie in zo grote mate als de Verenigde Staten. Met een jaarlijks bedrag van twee miljard dollar levert Washington een grote bijdrage aan de Israëlische defensie-industrie en daarmee ook aan de veiligheid van het land.¹¹⁴ Daarnaast is het een betrouwbare partner in de internationale arena. Hoe belangrijk de defensiehandel met China tot 2005 ook geweest moge zijn voor Israël, het valt in het niet bij zijn afhankelijkheidsrelatie met de VS. Voor Israël kwam het neer op een keuze tussen “de klant” of “de bondgenoot”. Een belangrijke vraag is dan ook waarom Israël überhaupt in zee is gegaan met China op het terrein van defensietechnologie. Reeds in de jaren negentig werd het immers al op de vingers getikt door Washington, in het geval van de Patriot en de J-10. De vele rapporten die Israël bestempelden als een onbetrouwbare bondgenoot hadden de alarmbellen in Jeruzalem moeten doen afgaan. Israël deed deze beschuldiging echter af met de bewering dat met de handel geen Amerikaanse technologie was gemoeid en dat Israël bovendien de wapenexporten richting China van tevoren keurig aan Washington had gemeld. Ongeacht de vraag of deze beweringen juist zijn, ging het volledig voorbij aan de symboliek van Washingtons retoriek. De VS gebruikten de Patriot en de J-10 als een voorschok, waarna de Phalcon als grote klap en de Harpy als stevige naschok volgden.

¹¹² E. Inbar, *The Israeli-Turkish Entente* (London: Kings College, 2001), pagina 40

¹¹³ Kumaraswamy, *Israel-China Relations*, pagina 94

¹¹⁴ J.M. Sharp, *U.S. Foreign Aid to China*, Congressional Research Service 7-5700, 4 december 2009, pagina 5

Het ging de Amerikanen niet zozeer om de overdracht van de eigen technologie, als wel om de steun van een – in Amerikaanse ogen – steeds verder toenemende dreiging in het Oosten, door nota bene zijn eigen grootste bondgenoot, Israël. Jeruzalem ging voorbij aan deze boodschap en miskende daarmee zijn eigen afhankelijkheidsrelatie met Washington. Door de Phalcon- en Harpy- affaires werden de Israëliërs pijnlijk met de neus op de feiten gedrukt, alleen was hier wel eerst de grootste diplomatieke crisis met de VS sinds de affaire-Pollard voor nodig.¹¹⁵ Ook de Chinezen keerden hun rug naar Israël en een periode van zeer koele betrekkingen brak aan.

2.6 Conclusie

De invloed van de VS op Sino-Israëlische betrekkingen is ongekend groot en dat zal voorlopig niet veranderen. De Phalcon- en Harpy-affaires staan zeker niet op zichzelf en zijn een logisch gevolg van de veranderde mondiale machtsverhoudingen na de Koude Oorlog. Na de val van de Sovjet-Unie domineerden de Verenigde Staten als hegemon de internationale arena en begonnen China als een potentiële rivaal te zien. Vooral de razendsnelle modernisering van het Chinese leger werd gewantrouwd en het is niet verwonderlijk dat Israëls bijdrage hieraan na de Koude Oorlog een doorn in het oog werd van de Amerikanen.

De VS waren fel gekant tegen de militaire dimensie van de Sino-Israëlische betrekkingen en gebruikten twee argumenten om Israël te overtuigen de leveranties te staken. Ten eerste beweerde de Amerikaanse regering dat er Amerikaanse technologie was verwerkt in de desbetreffende technologie en daarnaast meende het dat de leveranties de delicate machtsbalans tussen Taiwan en China zou kunnen verstoren. Wat volgende was een reeks waarschuwingen. Israël dacht deze aanvallen uit Washington te kunnen pareren en het verwierp alle beschuldigingen. Echter, ongeacht het feit of er wel of geen Amerikaanse technologie in de geëxporteerde wapens was verwerkt, en of de leveranties de machtsbalans wel of niet zouden hebben verstoord, buiten kijf staat dat Israël de boodschap van de Amerikanen niet begreep. Washington wilde simpelweg

¹¹⁵ In November 1985 werd Jonathan Pollard, een U.S. Navy intelligence annalist, door de FBI opgepakt op verdenking van het verkopen van geclassificeerde informatie aan Israel. De affaire leidde tot een absoluut diplomatiek dieptepunt tussen de VS en Israel. Zie onder andere J. Olive, *Capturing Jonathan Pollard* (Annapolis: Naval Institute Press, 2006)

voorkomen dat een van zijn belangrijkste bondgenoten, Israël, zijn grootste potentiële rivaal, China, zou versterken.

Het staken van de Phalcon- en Harpydeals en de daaruit voortvloeiende blokkade van militaire technologie richting China konden alleen maar geschieden door de asymmetrische onderlinge afhankelijkheidsrelatie tussen de VS en Israël. De ongekeerde financiële, politieke en diplomatieke steun voor de staat Israël, maken dat de VS Israël hun wil kunnen opdringen. De gebeurtenissen rondom de Phalcon en Harpy zijn hier perfecte voorbeelden van. Op dit moment is er geen ander land dat de rol van Israëls “beschermheer” van de VS zou kunnen en willen overnemen. De kwetsbaarheid van Israël voor een verandering in de politiek van de VS is dan ook groot, iets wat het juist door het verdiepen van de betrekkingen met China in de toekomst zou willen verminderen. De weg ernaartoe is echter moeilijk en hoe belangrijk China voor Israël ook moge zijn, op dit moment valt de Chinese afhankelijkheidsrelatie in het niet bij die van de VS. Op dit moment is voor Israël een keuze tussen de China en de VS een keuze tussen een “klant” of een “bondgenoot”. Israël had deze Amerikaanse afhankelijkheid aanvankelijk onderschat en moest hier dure lessen uit trekken: een grote diplomatieke crisis met zowel de VS als China, een belemmering van de handel richting China en een smet op de reputatie als betrouwbare handelspartner en “voorkeur van Washington”. En de Chinezen? Die waren inmiddels druk bezig met de eerste testvluchten van hun eigen AWACS-systeem.¹¹⁶

¹¹⁶ E.8, ‘China Now Test-Flying Home Made AWACS’, Washington Post, 13 november 2004. Zie <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A46477-2004Nov12.html> (28 juli 2012)

III. Tussen olie en veiligheid

De Invloed van Iran op de Sino-Israëlische Betrekkingen

3.1 Inleiding

Door de ongekende economische groei van China is de Chinese vraag naar grondstoffen – en dan vooral die naar olie – de laatste decennia exponentieel gestegen. Dit heeft logischerwijs grote gevolgen gehad voor de invloed van China in het Midden-Oosten. Dit olierijke gebied bleek immers een interessante partner te zijn voor de Chinezen en Beijing heeft de laatste twee decennia handig gebruik gemaakt van de tanende invloed van Rusland. Banden met landen als Saoedi-Arabië, Irak en Koeweit werden in rap tempo aangehaald. Het meest in het geding zijn echter de Chinese betrekkingen met één bepaald land, dat de wereld in het algemeen en Israël in het bijzonder al vele jaren hoofdbreken bezorgt. Een land waarvan de oliereserves weliswaar tot de grootste ter wereld behoren, maar wiens streven naar hegemonie in de regio en de daarmee samenhangende nucleaire ambities ook een bedreiging voor de stabiliteit van het gehele Midden-Oosten vormen: Iran. De Islamitische Republiek heeft nooit zijn vijandigheid ten aanzien van Israël onder stoelen of banken gestoken. Irans nucleaire ambities zijn een doorn in het oog van Jeruzalem en de spanningen tussen beide landen zijn dan ook met name de afgelopen jaren hoog opgelopen, waarbij oorlogstaal niet wordt geschuwd. De vraag die in dit hoofdstuk centraal staat is dan ook op welke wijze Iran de Sino-Israëlische betrekkingen beïnvloedt. Door de onderlinge afhankelijkheid van China en Iran onder de loep te nemen kan een antwoord worden gegeven op deze vraag. In dit hoofdstuk staat vooral datgeen wat de onderlinge afhankelijkheid tussen China en Iran bepaalt, olie, centraal. Wat zijn China's belangen in Iran en hoe hebben deze zich in de loop der jaren ontwikkeld? Is China daadwerkelijk afhankelijk van de Iraanse olie, of zijn er ook alternatieven voor handen? Het is echter niet alleen olie dat de

afhankelijkheidsrelatie van Iran en China bepaalt, ook de wapenhandel – met dit maal China als exporteur – speelt een grote rol. Ten slotte is uiteraard het Iraanse kernprogramma van groot belang. De Chinese politiek ten aanzien van dit kernprogramma en de reactie van Israël hierop zullen worden geanalyseerd. Staat Iran wel of niet in de weg voor het aanhalen van de Sino-Israëlische betrekkingen?

3.2 Chinese energiebelangen in Iran

Met ruim 1,4 miljard inwoners en een gemiddelde jaarlijkse economische groei van om en nabij de tien procent, is het voor China een uitdaging van formaat geworden om aan zijn immer stijgende vraag aan grondstoffen te kunnen blijven voldoen. Vooral het vinden van voldoende energiebronnen is een lastige opgave gebleken. De Chinese energieconsumptie is dan ook sinds het jaar 2000 meer dan verdubbeld en China heeft in 2010 zelfs de rol van de Verenigde Staten als grootste energiegebruiker ter wereld overgenomen – een titel die Washington meer dan honderd jaar heeft mogen voeren.¹¹⁷ Wie naar de Chinese energiesector kijkt, zal zien dat het grootste gedeelte van de vraag naar energie wordt opgevangen door de eigen kolenmijnen. In 2008 bestond verreweg het grootste gedeelte van de Chinese energieconsumptie – 71 procent – uit steenkool. China heeft de op twee na grootste steenkoolvoorraad ter wereld en is dan ook wat deze energiebron betreft tot nu toe altijd zelfvoorzienend geweest.¹¹⁸ Dit is echter geenszins het geval wat de op één na belangrijkste brandstof olie betreft. Was China sinds de jaren zeventig nog een olie-exporteur, begin jaren negentig kon het de eigen vraag niet meer bijbenen – de eigen reserves zouden slechts twintig jaar meegaan – en ging het juist over tot het importeren van olie. In amper twintig jaar tijd is China van grootste olie-exporteur in Azië, getransformeerd naar een van de belangrijkste importeurs ter wereld. Het Internationaal Energie Agentschap voorspelt zelfs dat China in 2020 's werelds grootste netto-importeur van olie zal worden.¹¹⁹ Het Energy Outlook 2011 Report schat dat de netto-importen in 2011 goed waren voor vijf miljoen vaten per dag, een aantal

¹¹⁷ J. Watt, 'China Overtakes US as World's Biggest Energy Consumer', The Guardian, 3 augustus 2011, <http://www.guardian.co.uk/environment/2010/aug/03/china-overtakes-us-energy-consumer> (28 juli 2012)

¹¹⁸ D. Zweig, 'China's global hunt for Energy', Foreign Affairs September/October 2005, Vol. 84 Issue 25, pagina 25

¹¹⁹ Zie WEO Press Launch 2011, http://www.iea.org/weo/docs/weo2011/homepage/WEO2011_Press_Launch_London.pdf (28 juli 2012)

dat waarschijnlijk zal stijgen naar maar liefst dertien miljoen in 2035.¹²⁰ De afhankelijkheid van China van de olie-importen is dan ook groot en speelt een allesbepalende rol in de Chinese buitenlandse politiek.

Het is niet verwonderlijk dat het Midden-Oosten al snel in het vizier kwam van Beijing. Met 61 procent van de totale bewezen mondiale reserves, is de regio een meer dan interessante optie om de Chinese honger naar olie te stillen.¹²¹ Volgens de U.S. Energy Information Administration waren in 2010 van China's 4,8 miljoen geïmporteerde vaten olie, meer dan 2,2 miljoen vaten, of te wel 47 procent, afkomstig uit het Midden-Oosten.¹²² Beijing is dan ook hard op weg om de rol van Washington als grootste importeur van het Midden-Oosten over te nemen.¹²³ Enerzijds groeit de Chinese vraag naar olie gestaag en anderzijds daalt de Amerikaanse vraag juist sterk, grotendeels vanwege het aanboren van de eigen nationale oliebronnen. Het belang van het Midden-Oosten voor China is des te groter omdat de alternatieven schaars zijn. De Chinese afhankelijkheid van de oliestroom uit het Midden-Oosten zal daarom in de komende jaren almaar groter worden en in 2015 zal waarschijnlijk zelfs 70 procent van de Chinese olie-import van dit deel van de wereld afkomstig zijn.¹²⁴

China past wat zijn oliepolitiek betreft een strategie van diversificatie toe. Dit houdt in dat Beijing zijn olietoevoer over zoveel mogelijk verschillende leveranciers wil verspreiden.¹²⁵ Een grote verscheidenheid aan leveranciers zou de zekerheid en veiligheid van de toevoer van olie ten goede komen. Dit heeft tot gevolg gehad dat China wereldwijd, de banden met olierijke staten heeft aangehaald. Ook binnen het Midden-Oosten, voor China verreweg de belangrijkste en interessantste regio wat olie betreft, past het deze strategie van diversificatie toe. China mag dan ook landen als Irak, Koeweit, de Verenigde Arabische Emiraten en Oman tot zijn grootste leveranciers rekenen. In 2010 was Saoedi-Arabië echter de belangrijkste verstrekker van olie aan

¹²⁰ Zie 'World Energy Outlook 2011 Special Report: A Golden Age of Gas?',

http://www.iea.org/weo/docs/weo2011/WE02011_GoldenAgeofGasReport.pdf (28 juli 2012)

¹²¹ X. Ma, 'China's Energy Strategy in the Middle East', Middle East Economic Survey, Vol LI No. 23, 9 juni 2008, pagina 2

¹²² J. Liangxiang, 'Energy First: China and the Middle East', Middle East Quarterly, Spring 2005, pagina 3-10. Zie http://www.meforum.org/694/energy-first#_ftn7 (28 juli 2012)

¹²³ Zie E.S. Downs, China's Quest for Energy Security, (Santa Monica: RAND Corporation, 2000), pagina 43-50

¹²⁴ J. Calabrese, 'The Risks and Rewards of China's Deepening Ties with the Middle East', Jamestown Foundation China Brief, Issue , 24 mei 2005, pagina 3, http://jamestown.org/images/pdf/cb_005_012.pdf (28 juli 2012)

¹²⁵ W. Zhong, 'China aims to diversify oil sources', Asia Times, 28 februari 2007 http://www.atimes.com/atimes/China_Business/IB28Cb02.html (28 juli 2012)

Beijing, met een aandeel van twintig procent in de totale Chinese olie-importen.¹²⁶ Iran neemt met 11,4 procent een tweede plaats in binnen het Midden-Oosten en daarnaast is het op mondiaal niveau zelfs de op twee na belangrijkste olieleverancier aan China.¹²⁷ Iran behoort daarmee tot de belangrijkste olieleveranciers van China, en daar ligt dan ook de basis voor de warme banden tussen de twee landen.

China's banden met Iran gaan weliswaar duizenden jaren terug, echter, tot volwaardige diplomatieke betrekkingen tussen het moderne Iran van Shah Mohammad Reza Pahlavi en de Volksrepubliek China van Mao Zhedong kwam het pas in 1971. De Islamitische revolutie stond een voortzetting van de betrekkingen niet in de weg. De oliehandel tussen de twee landen kwam echter pas in 1993 van de grond, na het Chinese besluit om over te gaan tot de import van deze energiebron. De eerste importen vanuit Iran waren weliswaar zeer gering – in 1994 maakte Iraanse olie slechts één procent van de Chinese importen uit – dit neemt niet weg dat het belang van Iran als olie-exporteur voor China snel zou groeien.¹²⁸ Reeds in 1995 kwamen Beijing en Teheran overeen de Iraanse productie van 20.000 naar 60.000 vaten per dag te verhogen.¹²⁹ Daar kwam bij dat amper een jaar later China en Iran verder in elkaars armen werden gedreven. De VS hadden namelijk de zogenaamde Iran and Libya Act aangenomen, waardoor het bedrijven voortaan werd verboden om meer dan twintig miljoen dollar in Iran te investeren, hetgeen Amerikaanse olie-investeringen in Iran feitelijk onmogelijk maakte.¹³⁰ Het zou het beginpunt zijn van de steeds verdere terugtrekking van Amerikaanse bedrijven uit Iran. De Chinese staatsoliebedrijven Sinopec en China National Petroleum Corporation (CNPC) speelden hier op in en maakten handig gebruik van de mogelijkheden die door de Amerikaanse terugtrekking ontstonden. Begin jaren negentig waren westerse bedrijven nog dominant geweest in Iran, echter door de internationale druk en de daaruit voortvloeiende sancties, werd hun invloed steeds kleiner. In Chinese ogen biedt Iran dan ook, vergeleken met de andere landen in het Midden-Oosten, een unieke kans. Beijing wordt geen strobreed in de weg gelegd door andere concurrenten. In 2011 waren de Chinese importen vanuit Iran gegroeid naar

¹²⁶ D. Workman, China's Top Suppliers of Imported Crude Oil by Country 2010, 4 maart 2011, <http://suite101.com/article/chinas-top-suppliers-of-imported-crude-oil-by-country-in-2010-a355760> (28 juli 2012)

¹²⁷ Idem

¹²⁸ J. Liangxiang, Energy First, pp. 3-10

¹²⁹ Idem

¹³⁰ 104th Congress (1995-1996) H.R.3107.ENR, Iran and Libya Sanctions Act of 1996. In de Library of Congress <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c104:H.R.3107.ENR>: (28 juli 2012)

553.000 vaten per dag, een groei van bijna dertig procent vergeleken met een jaar eerder.¹³¹

De Sino-Iraanse samenwerking op het gebied van energie heeft ook een andere, iets verrassendere dimensie. Hoewel Iran over één van de grootste olievoorraden ter wereld beschikt, heeft het tegelijkertijd nagenoeg geen raffinagecapaciteit. Het gevolg hiervan is dat één van de meest olierijke gebieden ter wereld voor zijn brandstof grotendeels van het buitenland afhankelijk is. China speelt een belangrijke rol in de export van benzine richting Iran en in 2009 was zelfs maar liefst een derde van de benzineleveringen aan Iran uit China afkomstig. Er wordt geschat dat ongeveer 40.000 Chinese vaten dagelijks hun weg naar Teheran vinden.¹³² En in april 2010, toen Amerikaanse sancties tegen Iran verder werden geïntensiveerd, exporteerde China zelfs zoveel als 600.000 vaten richting Iran.¹³³

Naast het grote aantal vaten dat dagelijks van Teheran naar Beijing wordt verscheept, is er nog een belangrijke factor die de Sino-Iraanse oliebetrekkingen beïnvloedt: de Chinese directe investeringen in Iran. Het meest in het oog springend zijn de investeringen van Beijing in het Yadavaran olieveld. Dit olieveld in het zuidwesten van Iran is het grootste onontgonnen olieveld ter wereld en heeft een geschatte capaciteit van 300.000 vaten ruwe olie per dag. In 2007 kwamen Teheran en Beijing overeen dat Sinopec het olieveld zou exploiteren, waarna in de toekomst uiteindelijk dagelijks 185.000 vaten hun weg naar China zouden moeten vinden. Daarnaast werd afgesproken dat jaarlijks 10 miljoen ton vloeibaar natuurgas aan Beijing zou worden geleverd.¹³⁴ De deal vertegenwoordigde een waarde van maar liefst 100 miljard dollar en is dan ook uitgegroeid tot het symbool van de Sino-Iraanse betrekkingen. De Yadavaranddeal zou slechts het begin zijn van een reeks Chinese investeringen in Iran. In 2009 zou het andere Chinese staatsoliebedrijf, CNPC, contracten tekenen voor de exploitatie van het Azedegan olieveld en het zuidelijke Pars gasveld. De twee contracten

¹³¹ 'Chinese Premier Defends Trade Iran', The Guardian 19 januari 2012, <http://www.guardian.co.uk/world/2012/jan/19/chinese-premier-defends-trade-iran> (28 juli 2012)

¹³² A. Farrar-Wellman, 'China-Iran Foreign Relations', 13 juli 2010, Iran Tracker, <http://www.irantracker.org/foreign-relations/china-iran-foreign-relations> (28 juli 2012)

¹³³ Idem

¹³⁴ W. Ying, 'China, Iran Sign \$2 Billion Oil Production Agreement,' Bloomberg, 10 december 2007, <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=akJh5.VK0poU> (28 juli 2012)

vertegenwoordigden een waarde van respectievelijk 4,5 en 4,7 miljard dollar.¹³⁵ Hoewel de exploitatie van de velden grote vertragingen heeft opgelopen en zich tot op heden nog in een beginstadium bevindt – overigens tot grote frustratie van Iran, dat bedreigd heeft om de Chinezen te vervangen door lokale bedrijven – is het potentieel ervan enorm.¹³⁶ De trend is duidelijk, Beijing investeert miljarden in de Iraanse oliesector, met het oog op het zekerstellen van de eigen toekomstige energievoorziening.

De Chinese afhankelijkheid van Iran is daarom groot. De stroom Iraanse olie is voor China van cruciaal belang voor zijn energieveiligheid en het is dan ook zeer gevoelig voor een verandering in de politiek of stabiliteit van zijn derde olieleverancier. De gevoeligheid is des te groter geworden door de enorme investeringen die Beijing in het afgelopen decennium heeft gedaan in het land. Wanneer de olievelden daadwerkelijk door China zouden worden geëxploiteerd, zou de gevoeligheid en daarmee de afhankelijkheid, nog verder toenemen. De kwetsbaarheid van China voor een verandering in de Iraanse politiek is daarentegen minder groot. Door de Chinese strategie van diversificatie kan Beijing, indien nodig, relatief gemakkelijk terugvallen op een alternatieve leverancier. In de eerste helft van 2012 heeft Beijing reeds laten zien dat het – indien nodig – bereid is de Iraanse import te verlagen en te vervangen door die van andere Golfstaten. Vanwege een geschil tussen Teheran en Beijing over de voorwaarden van een nieuw importcontract daalde de Chinese olie-import uit Iran in deze periode met maar liefst 25 procent.¹³⁷ Dit werd grotendeels opgevangen door Saudi-Arabië, Oman en Irak. Hoewel dit een tijdelijk verschijnsel was – de Iraanse olie-importen zitten inmiddels weer op hun oude niveau – toont dit aan dat het mogelijk is voor China om Iran als olieleverancier op zijn minst gedeeltelijk te laten vervangen.¹³⁸ Toch is er iets dat Iran in Chinese ogen onvervangbaar maakt, namelijk het gegeven dat China in de Islamitische Republiek nagenoeg geen concurrentie hoeft te dulden. Er is geen enkel andere partner in het Midden-Oosten die China zoveel mogelijkheden kan

¹³⁵ S. Wang, 'Iran, China Sign \$5 Billion Contract on South Pars Gas Field', Bloomberg, 9 juni 2009, <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=aWVnwjppjOXI> (28 juli 2012); 'CNPC signs pact to develop South Azadegan oilfield', China Daily, 1 augustus 2009

¹³⁶ 'Iran sets deadline for Chinese CNPCI to start working in South Pars', Teheran Times 25 juni 2012, <http://tehrantimes.com/economy-and-business/99034-iran-sets-deadline-for-chinese-cnpci-to-start-working-in-south-pars> (28 juli 2012)

¹³⁷ W. Ma, 'Beijing's Oil Imports From Iran Rebound', Wall Street Journal, 21 juni 2012, <http://online.wsj.com/article/SB10001424052702304441404577480201906511084.html> (28 juli 2012)

¹³⁸ 'China Iran Oil Imports Rise as Payment Dispute Resolved', via BBC-website, 22 juni 2012, <http://www.bbc.co.uk/news/business-18545973> (28 juli 2012)

bieden en waarin de Chinese staatsbedrijven zoveel hebben geïnvesteerd als Iran. Met andere woorden, hoewel China theoretisch kan terugvallen op andere leveranciers, maakt de unieke positie die het heeft in Iran, dat het in de praktijk voorzichtig zal zijn om alternatieven aan te spreken.

De Iraanse olie moge belangrijk zijn voor China, het valt in het niet bij het belang van China voor Iran. De Iraanse economie is in de laatste twee decennia zeer afhankelijk geworden van de handel met Beijing. In 2009 werd China officieel Iraans belangrijkste handelspartner, met een handelsvolume van 21,2 miljard dollar.¹³⁹ Dit is een enorm groot bedrag, gezien het feit dat de onderlinge handel een jaar eerder slechts 14,4 miljard dollar bedroeg.¹⁴⁰ In februari 2010 heeft de directeur van de National Iranian Oil Company (NIOC), Seifollah Janshnaz, zelfs verklaard dat de Iraanse regering verwacht dat de bilaterale handel in de nabije toekomst een waarde zou bereiken van vijftig miljard dollar.¹⁴¹ Aangezien de Sino-Iraanse handel met Iran in 2011 volgens schattingen tussen de 40 en 45 miljard dollar bedroeg, zou de voorspelling van Janshnaz in 2012 wel eens waarheid kunnen gaan worden.¹⁴² Op dit moment heeft China al een aandeel van dertig procent in de totale Iraanse internationale handel. Deze cijfers bevestigen de exponentiële groei in de commerciële banden tussen de twee staten, die in het begin nog relatief klein waren, toen slechts voor 400 miljoen dollar tussen Beijing en Teheran werd verhandeld.¹⁴³ Belangrijker nog is dat Iran één van de weinige landen ter wereld is die een handelsoverschot met China hebben. Het is daarom China, dat de Iraanse economie nog enigszins overeind weet te houden te midden van alle sancties die door het Westen zijn opgelegd. Zonder de Chinese yuans zou de Iraanse economie er hoogstwaarschijnlijk vele malen zwakker voor staan dan dat nu al het geval is. Er is dus duidelijk sprake van een asymmetrische onderlinge afhankelijkheidsrelatie, Iran heeft China harder nodig dan China Iran. Daar waar China dertig procent van de internationale handel in Iran voor zijn rekening neemt, komt Iran andersom niet verder dan een kleine 0,6 procent van de Chinese internationale handel.¹⁴⁴ Dit neemt niet weg

¹³⁹ 'China Takes Over From West as Iran's Main Economic Partner', Agence France-Presse, 15 maart 2010

¹⁴⁰ Idem

¹⁴¹ 'Iran, China Have \$50B Energy Deal,' Iranian Labor News Agency, 17 februari 2010

¹⁴² L. Nasser, 'Iran-China Trade to Reach \$45 Billion This Year, Press TV Says', Bloomberg 26 september 2011,

<http://www.bloomberg.com/news/2011-09-26/iran-china-trade-to-reach-45-billion-this-year-press-tv-says.html> (28 juli 2012)

¹⁴³ 'China Takes Over From West as Iran's Main Economic Partner', Agence France-Presse, 15 maart 2010

¹⁴⁴ J. Liangxiang, Energy First, pp. 3-10

dat er ook met enige regelmaat grote kritiek op de Chinese aanwezigheid vanuit de Iraanse bevolking te horen is. Zo klagden de Iraanse media dat “China de prijzen onnodig zou opdrijven, dat zijn producten van te lage kwaliteit zouden zijn en dat de Chinese importen Iraanse bedrijven van de markt zouden drukken.”¹⁴⁵ China probeert namelijk een groot deel van zijn schulden af te kopen met de verkoop van laagwaardige producten, die het nergens anders zou kunnen slijten. Dit leidt met enige regelmaat tot groot protest onder de Iraanse bevolking.

3.3 Sino-Iraanse defensiebanden

De Sino-Iraanse betrekkingen gaan verder dan enkel de handel in olie. Ook defensie speelt van oudsher – net als in de Sino-Israëliëse betrekkingen – een belangrijke rol in de verhoudingen tussen beide landen, ditmaal echter met China in de rol als leverancier, in plaats van afnemer. Beijing heeft een grote bijdrage geleverd aan de modernisering van het Iraanse leger, zowel wat wapentuig, als doctrine betreft. China zag Iran als een interessante partner voor het testen van het eigen wapentuig. De Volksrepubliek was tevens één van de belangrijkste wapenleveranciers tijdens de achtjarige strijd van Teheran met het Irak van Saddam Hoessein.¹⁴⁶ De Islamitische Republiek was in deze periode bijzonder afhankelijk van China, gezien het feit dat zowel de Sovjet-Unie, de Verenigde Staten, als de overige westerse machten, wel Bagdad, maar niet Teheran assisteerden. Chinese leveranties aan Iran bestonden uit tanks, gevechtstoestellen, oorlogsschepen en diverse soorten raketten. Zij vonden veelal hun weg naar Teheran via derde staten, waarbij vooral Noord-Korea een cruciale rol speelde.¹⁴⁷

Ook na de Irak-Iranoorlog zette China de levering van defensiemateriaal aan Iran voort. Zo vonden naast klein wapentuig, ook ballistische en antischeepsraketten hun weg naar Teheran. Het was het gebruik door Iran van zogenaamde Chinese “Silkwormraketten” tegen Koeweitse schepen, dat in 1987 tot grote spanningen leidde tussen China en de Verenigde Staten.¹⁴⁸ China beloofde na dit conflict weliswaar de verkoop van de Silkworm en de meer geavanceerde C-802 raket aan Iran te staken, echter, dit betekende geenszins het einde van de Sino-Iraanse samenwerking op het

¹⁴⁵ E. Downs, ‘Getting China to Sanction Iran’, *Foreign Affairs* 90.2 (2011), pagina 15-21

¹⁴⁶ R. Russell, *Weapons Proliferation and War in the Greater Middle East* (New York: Routledge, 2005), pagina 128

¹⁴⁷ Idem

¹⁴⁸ Idem

gebied van defensie.¹⁴⁹ In plaats van directe verkoop van raketten aan Teheran, begon China een cruciale rol te spelen in het opstarten van Irans eigen militaire industrie. Chinese technologie kan dan ook vandaag de dag in diverse typen Iraanse raketten worden teruggevonden, van de korte afstands-raketten Oghab en Nazeat, tot de lange afstands-raket Shahab 3.¹⁵⁰ Daarnaast heeft Iran zijn eigen relatief geavanceerde antischeepsraketten, die opvallend veel gelijkenissen vertonen met de C-704 raketten, hoogstwaarschijnlijk met hulp van de Chinezen ontworpen.¹⁵¹ Ook zou China Iran voorzien hebben van geavanceerde antischeepsmijnen en aanvalsbotten. Het bedrag dat met deze samenwerking gemoeid was, is lastig vast te stellen. Niettemin is het waarschijnlijk dat de Volksrepubliek in de periode 1993 tot 1996 voor ongeveer 400 miljoen dollar aan wapens en technologie aan Iran heeft verkocht. In de periode 1997 tot 2000 was dat bedrag gestegen naar maar liefst 600 miljoen dollar.¹⁵²

De internationale sancties tegen Iran hebben weliswaar invloed gehad op de Sino-Iraanse wapenhandel, maar zij hebben nooit volledig in de weg gestaan aan de Chinese leveringen van wapentuig en technische know-how. In het eerste decennium van de eenentwintigste eeuw daalde de omvang van de handel weliswaar sterk, maar tot volledige stilstand is het nooit gekomen. Werd er zoals gezegd tussen 1997 en 2000 nog voor 600 miljoen dollar verhandeld, in de periode van 2000 tot 2005 was dit gedaald naar enkel 100 miljoen dollar. In de daaropvolgende periode, van 2005 tot 2010, halveerde dit bedrag zelfs nog eens.¹⁵³ Echter, waar het gros van de internationale gemeenschap de handel volledig heeft gestaakt, zijn er sterke aanwijzingen dat China nog steeds wapens levert aan Iran. Volgens geruchten zou Beijing veelal de serienummers op de producten verwijderen, waardoor de plaats van herkomst niet zou kunnen worden getraceerd.¹⁵⁴ Daarnaast zou China Iran in 2010 hebben geassisteerd bij de bouw van een installatie voor het vervaardigen van Nasr raketten.¹⁵⁵ In een vertrouwelijk VN-rapport van mei 2012 werd China er ook van beschuldigd dat het –

¹⁴⁹ Idem

¹⁵⁰ S. Harold, 'China and Iran', RAND Center for Middle Eastern Public Policy 2012, pagina 7

¹⁵¹ Idem

¹⁵² R. Grimmett, *Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 1993-2000* (Washington, DC: Congressional Research Service, 2001), pagina 28

¹⁵³ Fite, 'The U.S. And Iranian Competition: The Impact of China and Russia', CSIS maart 2012, pagina 13

¹⁵⁴ M. Mazza, 'China-Iran Ties: Assessment and Implications for US Policy', American Enterprise Institute, 21 April 2011, <http://www.irantracker.org/analysis/michael-mazza-china-iran-ties-assessment-and-implications-us-policyapril-21-2011> (28 juli 2012)

¹⁵⁵ P. Brown, 'US mum over China's links to Iran', Asia Times 22 mei 2010, <http://www.atimes.com/atimes/China/LE22Ad02.html> (28 juli 2012)

ondanks zijn beloftes richting de Verenigde Staten en zijn committering aan de sancties – nog steeds ballistische rakettechnologie naar Iran zou verschepen, wederom via Noord-Korea.¹⁵⁶ Deze raketten zijn van groot belang omdat Iran zelf niet over een sterke luchtmacht beschikt. De ballistische raketten kunnen dit zwakke punt in de Iraanse defensie in zekere zin compenseren, en dit heeft dan ook internationaal tot grote zorgen geleid.¹⁵⁷

Voor Israël hebben deze leveringen natuurlijk grote gevolgen, omdat de wapens door Iran, of door één van de door Teheran gesteunde organisaties, tegen Israël ingezet zouden kunnen worden. In het verleden rechtvaardigde Israël zijn militaire banden met China met het argument dat het de Chinese leveranties aan Israëls rivalen positief zou beïnvloeden. De Chinezen hadden de Israëliërs dan ook beloofd geen wapens te leveren aan Syrië en Iran, echter uit het bovenstaande kan worden afgeleid dat zij uiteindelijk weinig waarde aan deze beloftes hebben gehecht.¹⁵⁸ In dit opzicht heeft Israël dan ook gefaald. Dit werd pijnlijk duidelijk in de zomer van 2006, tijdens de tweede Libanon Oorlog, toen Israël in gevecht was met Hezbollah. Gedurende dit conflict werd een Israëliërsch marineschip geraakt door een verbeterde versie van de Chinese C-802 raket, de Noor, die hoogstwaarschijnlijk via Iran in de handen van Hezbollah was gekomen.¹⁵⁹ Vier bemanningsleden werden gedood.¹⁶⁰

Belangrijke vraag is welke gevolgen deze defensiebetrekkingen hebben voor de onderlinge afhankelijkheidsrelatie tussen Iran en China. Zoals gezegd heeft China een belangrijke rol gespeeld bij de modernisering van het Iraanse leger en na de Islamitische Revolutie was China één van de weinige staten die bereid waren Iran te assisteren. Ondanks de sterke teruggang in de handel in het afgelopen decennium is China nog steeds een belangrijke partner voor Iran. Zeker gezien het feit dat de lijst van staten die de defensiehandel met Iran de rug toekeren steeds groter wordt, is de Iraanse afhankelijkheid van de Chinese steun op het gebied van defensie absoluut aanwezig. De

¹⁵⁶ 'North Korea, Iran trade missile technology: U.N.', Reuters 14 mei 2011, <http://www.reuters.com/article/2011/05/14/us-korea-north-iran-un-idUSTRE74D18Z20110514> (28 juli 2012)

¹⁵⁷ Zie onder andere 'Strait of Hormuz: Iran's disruptive military options', IISS Strategic Comments, Volume 18, February 2012 <http://www.iiss.org/publications/strategic-comments/past-issues/volume-18-2012/february/strait-of-hormuz-irans-disruptive-military-options/> (28 juli 2012)

¹⁵⁸ Shai, Sino-Israeli Relations, pagina 26

¹⁵⁹ M. Mazetti, 'Arming of Hezbollah Reveals U.S. and Israeli Blind Spots', The New York Times 19 juli 2006, <http://www.nytimes.com/2006/07/19/world/middleeast/19missile.html?pagewanted=print> (28 juli 2012)

¹⁶⁰ Idem

afhankelijkheid is echter wel in de loop der jaren afgenomen omdat Iran zijn eigen defensie-industrie dusdanig heeft gemoderniseerd – mede door Chinese steun – dat het tegenwoordig essentieel wapentuig zelf kan produceren en daardoor gedeeltelijk aan zijn eigen vraag kan voldoen. Echter, de leveringen van China, op welke wijze deze ook mogen geschieden en wat hun karakter ook moge zijn, zijn te midden van alle militaire sancties nog steeds van groot belang voor Teheran.

3.4 Kernprogramma

China's betrokkenheid bij het Iraanse nucleaire programma kent twee dimensies. Enerzijds heeft het in het verleden Iran actief ondersteund bij het nastreven van zijn nucleaire ambitie en anderzijds bezit het een cruciaal veto binnen de VN Veiligheidsraad, waardoor het een grote invloed heeft op de sancties die door dit orgaan worden opgelegd tegen het Iraanse regime.

De eerste aanzetten tot het opstarten van het Iraanse nucleaire programma gaan terug tot 1957 en vanaf het allereerste begin was het duidelijk dat Iran niet de capaciteiten had om geheel zelfstandig deze nucleaire faciliteiten te ontwikkelen. Het had hier hulp van buitenaf voor nodig. Aanvankelijk waren het de westerse grootmachten die het Iran van Shah Mohammad Reza Pahlavi actief hierin steunden, echter deze samenwerking kwam tot een einde na de Islamitische Revolutie van 1979. Men vreesde dat het nieuwe regime de technologie zou gaan inzetten voor minder vreedzame doeleinden en op de lange termijn zou trachten massavernietigingswapens te produceren. Iran begon te zoeken naar alternatieven en vond in China een ideale nieuwe partner. In 1984 was het vooral Beijing dat de nucleaire ambities van de Islamitische Republiek ondersteunde en het hielp een nucleair onderzoekscentrum in Isfahan op te richten.¹⁶¹ Een jaar later voorzag Beijing Iran zelfs – ondanks stevige protesten uit Washington – van blauwdrukken voor de bouw van een FU6 reactor en in de jaren tachtig trainde het tevens een aantal atoomgeleerden.¹⁶² Hoewel China hiermee

¹⁶¹ Timeline of Iran's controversial nuclear program – CNN, 6 maart 2012, http://articles.cnn.com/2012-03-06/middleeast/world_meast_iran-timeline_1_nuclear-program-iran-signs-iran-s-natanz?_s=PM:MIDDLEEAST (28 juli 2012)

¹⁶² Zie Nuclear Threat Initiative report in K. McLaughlin, 'Centuries-old partnership binds China, Iran together', San Francisco Chronicle, 18 september 2006, <http://www.sfgate.com/cgi-bin/article.cgi?file=/c/a/2006/09/18/MNGJPL7MQ41.DTL> (28 juli 2012)

een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan het kernprogramma, staakte het de steun in de loop van de jaren negentig, nadat Beijing het non-proliferatieverdrag had ondertekend. Het verplichtte zichzelf hiermee om geen nucleaire wapens, of technologie die voor dergelijke doeleinden zou kunnen worden gebruikt, aan niet-nucleaire staten te leveren. Iran was één van deze staten en de Chinese steun voor het nucleaire programma kwam dan ook officieel tot een einde. Hoewel – zoals boven beschreven – China's beloften op het gebied van wapenhandel niet altijd even betrouwbaar zijn gebleken, lijkt het erop alsof het, wat de nucleaire proliferatie van Iran betreft, tot nog toe zijn woord heeft gehouden.

Echter, al snel raakte China op een andere wijze betrokken bij de kwestie Iran. Met het oogmerk Iran te dwingen tot meer openheid – tot op heden beweert Teheran immers enkel vreedzame doeleinden na streven, maar weigert desalniettemin inspecteurs van het internationaal atoomenergieagentschap (IAEA) toe te laten – wordt er binnen de VN Veiligheidsraad getracht Teheran sancties op te leggen. China heeft zich hierbij in een zeer lastige positie gemanoeuvreed. Hoewel het zich in feite altijd heeft uitgesproken tegen een nucleair bewapend Teheran, heeft het tegelijkertijd, zoals hierboven beschreven, grote economische belangen in het land. Het is in grote mate afhankelijk van de Iraanse olie en is daarom als geen enkel ander land zeer gevoelig voor een verandering in de Iraanse politiek of economie. Het doel van de sancties is juist om deze Iraanse economie te verzwakken, zodat Iran eerder bereid zou zijn tot het doen van concessies. Dit maakt dat China tot nog toe zeer terughoudend is geweest met het instemmen met de sancties. Zelf voert Beijing echter een geheel ander argument aan waarom het gekant is tegen, in zijn ogen, te zware maatregelen tegen Iran. China's buitenlandse beleid is namelijk traditioneel zeer kritisch op de effectiviteit van sancties en externe interventie in het algemeen. Zo heeft de woordvoerder van het Chinese Ministerie van Buitenlandse Zaken Liu Jianchao in juli 2008 verklaard dat China “gelooft dat sancties, in het bijzonder unilaterale sancties, niet helpen”.¹⁶³ Integendeel, het gelooft in een vreedzame oplossing van geschillen, waaronder ook de Iraanse kwestie. In november 2011 onderstreepte minister van Buitenlandse Zaken Yang Jiechi dit nog eens: “China is van mening dat de commerciële banden met Iran niemand schaden en de

¹⁶³ ‘Iran, China to Cement Cooperation’, Fars News Agency, 28 juli 2008

twee naties vooruit helpen. Niet oorlog of sancties, maar onderhandelingen en diplomatie zouden werken.”¹⁶⁴

Ondanks dit standpunt, blijft de voornaamste reden van China's voorzichtige houding ten aanzien van het opleggen van sancties tegen Iran, de economische belangen die het heeft in het land. China maakt formeel ook een strikte scheiding tussen economische en politieke diplomatie, waarbij het voorrang geeft aan eerstgenoemde variant. Dit is niet verrassend, gezien de grote rol die economie en grondstoffen spelen in het Chinese buitenlandse beleid. Vergeleken met het belang van de import van grondstoffen, zijn mensenrechtenschendingen, corrupte regimes en nucleaire proliferatie van ondergeschikt belang. Niet politiek, maar economische belangen bepalen het Chinese buitenlandse beleid ten aanzien van Iran. En deze belangen zijn, zonder enige twijfel enorm te noemen.

Deze houding van China is duidelijk zichtbaar bij de VN Veiligheidsraadresoluties 1737, 1747 en 1802, die alle enkel waren gericht op Irans nucleaire programma en zijn militaire capaciteiten op zich.¹⁶⁵ Westerse pogingen om de sancties uit te breiden naar de zo cruciale energiesector, werden tot nu toe steeds geblokkeerd door de Chinezen en de Russen. Wat China betreft, is dit een logisch gevolg van de grote Chinese afhankelijkheid van Iraanse olie. In juni 2010, na twee jaar lang zeer intensief te hebben onderhandeld, stemde Beijing niettemin in met resolutie 1929.¹⁶⁶ Deze resolutie was tevens gericht op financiële sancties tegen het regime. China had weliswaar zijn veto kunnen gebruiken, maar stemde toch toe, hoogstwaarschijnlijk onder grote internationale druk. Chinese hoogwaardigheidsbekleders verklaarden onmiddellijk dat de sancties het dagelijks leven van het Iraanse volk niet zouden beïnvloeden. Verder zou volgens Qin Gan “het feit dat de VN Veiligheidsraad deze resolutie had aangenomen, niet betekenen dat de deur voor diplomatieke oplossingen gesloten is.”¹⁶⁷ De reactie van de Iraniërs was niettemin sterk afwijzend. Ali Akbar Salehi, Irans vicepresident en hoofd van het Iraanse nucleaire agentschap, gaf aan verrast te zijn “dat China de dominantie van de VS had geaccepteerd en gedrag had

¹⁶⁴ 'Normal China-Iran business ties shouldn't be sanctioned', Jerusalem Post 11 november 2011, <http://www.jpost.com/International/Article.aspx?id=245217> (28 juli 2012)

¹⁶⁵ S/RES/1737 (2006), VN Veiligheidsraad, 27 December 2006; S/RES/1747 (2007), VN Veiligheidsraad, 24 maart 2007; S/RES/1802 (2008), 23 februari 2008

¹⁶⁶ S/RES/1929 (2010), VN Veiligheidsraad, 9 juni 2010

¹⁶⁷ A. Chang, 'After Iran Sanctions Vote, China Wants More Dialogue on Iran Nuclear Issue', CNSNews, 10 juni 2010, <http://www.cnsnews.com/news/article/67483> (13 juli 2010)

vertoond dat ongetwijfeld de Islamitische wereld zal beïnvloeden en tevens de mening van de moslims zal veranderen. Het zal langzaam zijn respectabele positie in het Midden-Oosten verliezen en pas wakker worden als het te laat is".¹⁶⁸ En al zou Achmadinejad kort daarop volgend, tijdens een bezoek aan China, weliswaar een minder felle toon aanslaan, de teleurstelling bij Iran was niettemin merkbaar.¹⁶⁹ De Chinese instemming met resolutie 1929 betekent overigens geenszins dat China fundamenteel van mening is veranderd. China blijft van mening dat – economische – sancties niet bijdragen aan een duurzame oplossing van het conflict en blijft gereserveerd ten aanzien van toekomstige maatregelen. De Chinese president Hu Jintao herhaalde dit nog eens – wederom – tijdens een bezoek van Achmadinejad aan Beijing in mei 2012.¹⁷⁰

Welke gevolgen heeft deze houding van China voor Israël? Jeruzalem is als geen ander beducht voor de Iraanse ambities en het ziet de avances tussen Beijing en Teheran dan ook met argusogen aan. Hoewel Iran nooit concreet heeft gedreigd met een offensieve militaire aanval op Israël, vreest Jeruzalem dat Teheran nucleaire wapens ontwikkelt, die het op de lange termijn tegen Israël – hetzij politiek, hetzij militair – zou kunnen gebruiken en die tevens een nucleaire wapenrace in het Midden-Oosten zouden kunnen ontketen. Volgens Barak zou het zelfs het einde van het non-proliferatieverdrag kunnen betekenen, omdat hoogstwaarschijnlijk Turkije en Saudi-Arabië het voorbeeld van Iran zullen volgen.¹⁷¹ Hoewel de Israëliërs een preventieve aanval op de Iraanse nucleaire installaties nooit hebben uitgesloten, zetten zij logischerwijs allereerst hoog in op de sancties in de VN Veiligheidsraad, om Iran tot meer transparantie te dwingen.¹⁷² De Chinese terughoudendheid binnen de Veiligheidsraad is Israël dan ook een doorn in het oog. Jeruzalem heeft tijdens een groot aantal wederzijdse officiële bezoeken getracht om China ervan te overtuigen dat zijn aanhoudende steun aan Iran op de lange termijn ook negatieve gevolgen zou kunnen hebben voor Beijing. Zo heeft de regering-Netanyahu in 2010 een speciale delegatie naar de noordelijke Chinese hoofdstad

¹⁶⁸ A. Farrar-Wellman, 'China-Iran Foreign Relations', Iran Tracker, 13 juli 2010, para.14 <http://www.irantracker.org/foreign-relations/china-iran-foreign-relations> (17 juni 2012)

¹⁶⁹ P. Ford, 'At Shanghai Expo, Ahmadinejad Polite, Despite China's Support for Iran Sanctions,' Christian Science Monitor, 11 juni 2012, <http://www.csmonitor.com/World/Asia-Pacific/2010/0611/At-Shanghai-Expo-Ahmadinejad-polite-despite-China-s-support-for-Iran-sanctions> (28 juli 2012)

¹⁷⁰ B. Blanchard, 'Iran's Ahmadinejad to visit as China slams new sanctions', Reuters 23 mei 2012, <http://www.reuters.com/article/2012/05/23/us-china-iran-idUSBRE84M05A20120523> (28 juli 2012)

¹⁷¹ 'Nuclear Iran would trigger Middle East arms race', Jerusalem Post 21 juni 2012, <http://www.jpost.com/IranianThreat/News/Article.aspx?id=274690> (28 juli 2012)

¹⁷² J. Katz, 'Barak: If sanctions fail, Iran must be hit', Jerusalem Post 3 februari 2012, <http://www.jpost.com/IranianThreat/News/Article.aspx?id=256298> (28 juli 2012)

gestuurd. Deze delegatie, die werd geleid door minister van Strategische Zaken Moshe Ya'alon en directeur van de Bank van Israël Stanley Fisher, onderstreepte bij haar Chinese gastheren nogmaals dat, indien Irans nucleaire programma en ontwikkeling van atoomwapens niet zouden worden gestopt, het gehele Midden-Oosten zou worden gedestabiliseerd en tevens een nucleaire wapenrace zou worden ontketend.¹⁷³ In juni 2011, tijdens zijn bezoek aan de Chinese minister voor Nationale Defensie Liang Guanglie, zette Israëls minister van Defensie Ehud Barak deze boodschap nog meer kracht bij. Door de financiële gevolgen voor China bij een eventuele Israëlische aanval op Iran uiteen te zetten, hoopte hij de Chinezen over te kunnen halen om met meer sancties in te stemmen, waardoor een dergelijke aanval zou kunnen worden vermeden.¹⁷⁴ Twee maanden later, bij een bezoek van de Chinese Chef-staf van het Volksbevrijdingsleger Chen Bingde aan Tel-Aviv, was de kwestie opnieuw onderwerp van gesprek.¹⁷⁵ Een tegenbezoek van Chef-staf van de IDF Gantz aan Beijing stond eind mei 2012 op het programma.¹⁷⁶ Echter, al het diplomatiek getouwtrek ten spijt, lijkt het erop, zoals gezegd, dat China zijn houding ten aanzien van Iran niet fundamenteel heeft gewijzigd. Dit neemt niet weg dat de druk op China wel degelijk toeneemt. Jeruzalem staat wat zijn standpunt in deze kwestie betreft dan ook niet alleen en vindt steun bij zowel de Europese Unie als de Verenigde Staten. Het is laatstgenoemde die in december 2011 besloten heeft om over te gaan tot unilaterale sancties tegen financiële instellingen die betrokken zijn bij transacties rondom de Iraanse oliehandel.¹⁷⁷ Hoewel landen als Zuid-Korea, Japan en India – die alle tot de grootste afnemers van Iraanse olie behoren – zijn uitgezonderd van deze sancties, behoren Chinese instanties nog steeds tot de mogelijke doelwitten.¹⁷⁸ Dit, in combinatie met het feit dat China er alle belang bij heeft om zijn betrekkingen met het Westen niet te veel op het spel te zetten, maakt dat de

¹⁷³ B. Ravid, 'Israel to push China on Iran sanctions', Ha'aretz 21 februari 2010, <http://www.haaretz.com/print-edition/news/israel-to-push-china-on-iran-sanctions-1.266027> (28 juli 2012)

¹⁷⁴ Y. Katz, 'Barak Flies to China as Beijing is Accused of Helping Iran', Jerusalem Post 12 juni 2011, <http://www.jpost.com/International/Article.aspx?id=224591> (28 juli 2012)

¹⁷⁵ Y. Katz, 'Chinese Army Chief Here to Talk Defense Cooperation', Jerusalem Post 15 augustus 2011, <http://www.jpost.com/Defense/Article.aspx?id=233791> (28 juli 2012)

¹⁷⁶ 'Gantz Will Try to Convince China to Support Sanctions Against Iran', via Israeli Defense Website 18 mei 2012, <http://www.israeldefense.com/?CategoryID=517&ArticleID=1261> (28 juli 2012)

¹⁷⁷ L. MacInnis, 'U.S. steps up sanctions as Iran floats nuclear talks', Reuters 31 december 2011, <http://www.reuters.com/article/2011/12/31/us-iran-drill-missile-idUSTRE7BU09420111231> (28 juli 2012)

¹⁷⁸ 'China remains target of US sanctions on Iran', Al-Jazeera 12 juni 2012, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/06/201261244013499431.html> (28 juli 2012)

druk op China steeds verder toeneemt. Of het ook daadwerkelijk zijn eigen economische belangen in Iran daarvoor definitief zal opofferen valt echter nog te bezien.

Hoe dan ook, China's positie in de VN-Veiligheidsraad is van cruciaal belang voor Iran en vormt daarmee een andere belangrijke dimensie in de onderlinge afhankelijkheidsrelatie tussen beide landen. De politieke steun die China aan Iran verleent is essentieel om overeind te blijven te midden van alle sancties, waarmee vooral de westerse landen dreigen. Behalve economisch is Teheran ook politiek afhankelijk van Beijing, wat de onderlinge afhankelijkheid nog asymmetrischer maakt dan dat zij al was.

3.5 Hypothetisch gewapend conflict tussen Israël en Iran

Indien Teheran blijft weigeren meer transparantie te verlenen rondom zijn atoomprogramma en diplomatiek overleg en sancties tegen Achmadinejad cum suis geen resultaat blijven opleveren, is het geenszins uitgesloten dat Israël op den duur zal overgaan tot een preventieve aanval op de nucleaire installaties. Zeker na de mislukte nieuwe onderhandelingsrondes in Istanbul en Bagdad in respectievelijk april en mei van 2012, is de kans dat Israël militair gaat interveniëren in Iran groter geworden. Hoewel de Israëlische samenleving sterk verdeeld is over de effectiviteit van een dergelijke aanval – Iran zou zijn nucleaire capaciteit binnen afzienbare tijd weer kunnen herstellen – en de gevolgen voor de toch al fragiele regio enorm zullen zijn, blijft voor Tel-Aviv de optie om in te grijpen op tafel.¹⁷⁹ Daarbij komt dat Iran steeds dichterbij komt, wat Ehud Barak noemt, “een status van immuniteit”.¹⁸⁰ Wanneer Iran nog meer tijd wordt gegund zal het in de positie zijn om het merendeel van het eerder verrijkte uranium, samen met de vernieuwde hoge kwaliteitscentrifuges, diep in de basis in de berg Fordow onder te brengen, waardoor het volledig immuun zou worden voor een luchtaanval. Daarnaast zijn er nieuwe Amerikaanse presidentsverkiezingen in aantocht, waardoor de kans op steun van Barack Obama in het najaar van 2012 het grootst zal zijn – het weigeren van steun aan Israël zou zijn herverkiezing in gevaar kunnen brengen. Israël zou zelfs met een aanval voor de verkiezingen de uitkomst ervan in – wat het zelf beschouwt als – zijn

¹⁷⁹ J. Rudoren, 'Barak Says All Israeli Options Remain Open On Iran', The New York Times 30 april 2012, <http://www.nytimes.com/2012/05/01/world/middleeast/barak-says-all-israeli-options-remain-open-on-iran.html> (28 juli 2012)

¹⁸⁰ A. Ben-Meir, 'Why Attacking Iran Is Becoming More Likely', Huffington Post 17 juni 2012, http://www.huffingtonpost.com/alon-benmeir/why-attacking-iran-is-bec_b_1603769.html (28 juli 2012)

voordeel kunnen beïnvloeden, doordat het mogelijk de minder Israël-kritische Mitt Romney in de kaart zou spelen.¹⁸¹ Kortom, een dergelijk scenario is dichterbij dan ooit.

Welke positie zou China in een dergelijk conflict innemen? Hoewel bij een dergelijke voorspelling veel verschillende factoren om de hoek komen kijken, kan er wel een aantal algemene uitspraken worden gedaan. Gezien de onderlinge afhankelijkheidsrelatie tussen Teheran en Beijing en de daaruit voortvloeiende economische belangen op het gebied van energie, is China er alles aan gelegen om een dergelijk conflict te voorkomen, dan wel zo snel mogelijk te beëindigen. Op dit moment lijkt het onwaarschijnlijk dat China bij een gewapend conflict uitgesproken de Israëlische kant zal kiezen. Daar is de afhankelijkheidsrelatie met Jeruzalem – vergeleken met die van Teheran – op dit moment simpelweg te zwak voor.

Bij een conflict dat zich enkel zou beperken tot Israël en Iran, zou eerstgenoemde dus hoogstwaarschijnlijk niet op de steun van Beijing kunnen en mogen rekenen. Integendeel, de kans is groot dat China actief zijn belangen in Iran zal beschermen. Echter, het is onwaarschijnlijk dat enkel Jeruzalem en Teheran bij het conflict betrokken zullen zijn. Aannemelijker is dat ook andere staten zich in het conflict zullen mengen, waarbij de potentiële deelname van de Verenigde Staten uiteraard het meest van belang zal zijn. De regering-Obama heeft militair ingrijpen, net als Jeruzalem, nooit uitgesloten en, zoals gezegd, is de kans aanwezig dat het zal afmaken, wat Israël gestart is.¹⁸² Indien Washington zich zou mengen in het conflict en zich aan de zijde van Israël zou scharen, zal de situatie in Chinese ogen volledig veranderen. Hoewel de afhankelijkheidsrelatie van Beijing met Teheran aanzienlijk is, valt het in het niet bij die van Beijing en Washington. De Amerikaanse markt is van vitaal belang voor de Chinese economie en China is dan ook zeer gevoelig voor een verandering in deze markt, iets wat de huidige recessie in de VS nog maar eens heeft onderstreept. Wanneer China zich tijdens een gewapend conflict tussen Iran en de VS tegenover zijn grootste handelspartner zou positioneren, zou dit desastreuze gevolgen hebben voor de eigen economie.

¹⁸¹J. Kaplan, 'October Surprise: Why Israel May Want to Attack Before the Presidential Election', Website Slate 12 april 2012,

http://www.slate.com/articles/news_and_politics/war_stories/2012/04/nuclear_iran_why_israel_may_want_to_attack_before_the_presidential_election.html (28 juli 2012)

¹⁸²B. Ravid, 'Obama: All options remain on the table to prevent a nuclear Iran', Ha'aretz 4 maart 2012, <http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/obama-all-options-remain-on-the-table-to-prevent-a-nuclear-iran-1.416405> (28 juli 2012)

Daarnaast is er nog een factor van belang. Voorgaande militaire oefeningen maken het aannemelijk dat bij een gewapende aanval, Iran de gelegenheid niet voorbij zal laten gaan om de straat van Hormuz af te sluiten.¹⁸³ Aangezien ruim vijftig procent van de Chinese olie-importen door deze waterweg wordt verscheept, zou het volledig afsluiten ervan zonder twijfel Beijings energieveiligheid direct in gevaar brengen. China heeft dan ook meerdere malen grote zorgen geuit over dit scenario.¹⁸⁴ Dit alles maakt dat China, bij een eventueel conflict tussen Israël en Iran, waarbij ook de VS betrokken zouden zijn, in een uiterst ingewikkelde positie zal komen. Ten eerste is de kans groot dat de olietransporten in gevaar komen of zelfs voor de helft stilvallen en zal China er alles aan doen om Iran onder druk te zetten om de Straat van Hormuz te openen. Daarnaast is het gebaat bij een zo snel mogelijke terugtrekking van de VS, echter door daadwerkelijk – militair – stelling te nemen tegen de VS zou het ook de eigen economie schaden. Vanuit Chinees oogpunt is het daarom ook van zeer groot belang dat een dergelijk conflict zo snel mogelijk beëindigd wordt, waardoor zowel de olietoevoer, als de Amerikaanse markt wordt veilig gesteld. Echter, doordat de Chinese economie zowel afhankelijk is van de VS als van Iran, zal het hoogstwaarschijnlijk gedwongen zijn om een neutrale en betrekkelijk passieve positie in het conflict in te nemen. Daarbij komt dat het, ook al zou het dat willen – ondanks de rappe modernisering van het leger – voorlopig militair niet capabel genoeg is daadwerkelijk partij te bieden tegen een coalitie van de VS en Israël in een dergelijke oorlog. De uitspraak van de Chinese generaal Zhang Zhaozhong in december 2011, dat bij een gecombineerde Israëlisch-Amerikaanse aanval “China bereid is Iran te beschermen, desnoods met een derde wereldoorlog”, druist in tegen de huidige belangen en machtsverhoudingen en heeft daarom meer weg van blufpoker.¹⁸⁵

¹⁸³ D. Lev, 'Iran Conducting More Exercises in Straits of Hormuz', Israel National News 2 april 2012, http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/152417#.T-ylV7_NhhA (28 juli 2012)

¹⁸⁴ 'China urges stability in Strait of Hormuz', Reuters 29 december 2011, <http://www.reuters.com/article/2011/12/29/us-china-iran-idUSTRE7BS08E20111229> (28 juli 2012)

¹⁸⁵ 'Chinese General Threatens US with World War 3 over Iran', EU Times 3 december 2011, <http://www.eutimes.net/2011/12/chinese-general-threatens-us-with-world-war-3-over-iran/> (28 juli 2012)

3.6 Conclusie

De invloed van Iran op de Sino-Israëlsche betrekkingen is aanzienlijk. Er is sprake van een onderlinge afhankelijkheidsrelatie tussen China en Iran die zowel economische, militaire als politieke dimensies heeft. De basis van de onderlinge afhankelijkheid is de oliehandel tussen Iran en China. Als derde olieleverancier wereldwijd en tweede partner in het Midden-Oosten, is China afhankelijk van Iran. Dit, in combinatie met de enorme investeringen die China het afgelopen decennium in Iran heeft gedaan, maakt dat Iran van groot belang is voor China. China heeft weliswaar alternatieven voor handen die de Iraanse olie theoretisch zouden kunnen vervangen, echter de enorme investeringen en het feit dat China vrijwel vrij spel heeft in het land, maken dat het in de praktijk voorzichtig zal zijn deze alternatieven aan te spreken. In die zin is Iran simpelweg onvervangbaar. Vanuit Iraans perspectief vormen de Chinese yuans een meer dan welkome verademing te midden van alle sancties die zijn opgelegd. Ook in militair opzicht zijn de twee landen partners, al is de afhankelijkheid minder groot dan op het gebied van economie en politiek. Wat politiek betreft, heeft Iran in China een betrouwbare partner gevonden. Hoewel het zich formeel altijd heeft uitgesproken tegen een nucleair bewapend Iran, is het tegelijkertijd fel gekant tegen de sancties die binnen de VN-Veiligheidsraad worden opgelegd. Hoewel China's traditionele scepsis ten aanzien van de werking van sancties zeker een rol speelt, zijn het vooral de economische belangen die Beijings terughoudendheid binnen dit internationale orgaan verklaren. Sancties die de Iraanse economie te zeer schaden en de eigen investeringen op het spel zetten, worden door China geblokkeerd. Iran is op zijn beurt sterk afhankelijk van China's veto omdat dit zijn economie nog enigszins overeind houdt. Al met al is er daarmee sprake van een asymmetrische onderlinge afhankelijkheidsrelatie: Iran heeft China harder nodig dan China Iran.

Voor Israël hebben deze Sino-Iraanse betrekkingen grote gevolgen. Israël is een van de felste tegenstanders van het Iraanse kernprogramma, en het heeft geprobeerd het Chinese standpunt ten aanzien van deze kwestie te beïnvloeden. Het feit dat dit tot nog toe weinig heeft opgeleverd lijkt een logisch gevolg te zijn van het gegeven dat de onderlinge afhankelijkheid tussen Beijing en Teheran groter is dan die van Beijing en Jeruzalem. Ook indien het tot een gewapend conflict zou komen tussen Israël en Iran, is de kans klein dat Beijing eerstgenoemde hierin zal steunen, integendeel, het heeft alle redenen om zijn belangen in Iran actief te verdedigen. De situatie zou echter compleet

veranderen indien de Verenigde Staten zich in het conflict zouden mengen. Hoe belangrijk Teheran ook voor Beijing moge zijn, Washington blijft met afstand de belangrijkste partner. Het is onwaarschijnlijk dat Beijing zich militair tegen een coalitie van de VS en Israël zou keren. Daarmee zou het de eigen belangen te veel schaden en ook al zou het dat willen, dan zou het militair niet in staat zijn voldoende tegenwicht te bieden. De kans is dus groot dat China in zo'n geval neutraal zou blijven. Echter dit is eerder een logisch gevolg van de onderlinge afhankelijkheid tussen Beijing en Washington dan van die tussen Beijing en Jeruzalem.

Iran lijkt hierdoor een remmende factor te zijn voor de Sino-Israëliëse betrekkingen. Warme banden met zowel Teheran als Jeruzalem lijken moeilijk verenigbaar. De sterke afhankelijkheidsrelatie tussen Beijing en Teheran doet lijken alsof Israël in deze driehoeksverhouding het onderspit delft. Echter, tegelijkertijd vormen de Sino-Iraanse banden juist een stimulans voor Jeruzalem om deze driehoeksverhouding in de toekomst naar de kant van Israël te laten hellen. De vraag is of het in staat is voldoende tegenover de olie te zetten.

IV. Zoeken naar een nieuwe balans

Israëls poging om een nieuwe onderlinge afhankelijkheid met China te creëren

4.1 Inleiding

Zoals inmiddels is aangetoond zijn de Sino-Israëlische betrekkingen zeer complex van aard. Zowel de Verenigde Staten als Iran hebben grote invloed op de mate waarin Beijing en Jeruzalem kunnen samenwerken. Enerzijds blokkeert bondgenoot Washington de Israëlische wapenhandel met Beijing – één van de belangrijkste instrumenten uit Israël's diplomatieke arsenaal – en anderzijds lijkt China's houding ten aanzien van Israël's aartsrivaal Iran ook niet bij te dragen aan een positieve sfeer tussen beide staten. Echter, tegelijkertijd werken de warme banden tussen Beijing en Teheran juist ook als een stimulans voor Jeruzalem om de betrekkingen met China naar een hoger niveau te tillen, met als ultieme doel China's Iranpolitiek te kunnen beïnvloeden. Het laatste decennium hebben de Israëliërs zich daarom steeds meer beziggehouden met het zoeken naar een nieuwe balans met de Chinezen. Daar waar Jeruzalem voorheen een overwegend eurocentrische koers heeft gevaren in zijn buitenlandse politiek, is een charmeoffensief richting het Verre Oosten de laatste jaren steeds beter waarneembaar. Ongetwijfeld dragen de zich immer voortslepende economische malaise in de Verenigde Staten en Europa enerzijds, en de onwaarschijnlijk grote Chinese afzetmarkt anderzijds, daar aan bij. Na de invloed van Iran en de VS op de Sino-Israëlische betrekkingen te hebben geanalyseerd, staat in dit hoofdstuk dan ook de vraag centraal of Israël voldoende tegenover het Iraanse zwarte goud en de door de VS geblokkeerde wapenhandel kan zetten om te slagen in dit doel.

Jeruzalem past verschillende strategieën toe om de harten van de Chinezen voor zich te winnen. Israël zet hierbij vooral hoog in op zijn reputatie als één van de meest innovatieve landen ter wereld. Deze strategie van uitwisseling van technologie met China zal dan ook als eerste worden besproken. Op welke wijze probeert Israël door middel van innovatie de onderlinge afhankelijkheid met China te vergroten en in hoeverre slaagt het hierin? Het is echter niet alleen technologie die wordt ingezet door Jeruzalem. De betrekkingen zijn ook op een ietwat opmerkelijker vlak aangehaald: namelijk op het eerder dood gewaande gebied van defensie. Vooral gedurende de laatste vierentwintig maanden hebben opvallend veel officiële militaire bezoeken plaatsgevonden tussen de twee landen. Kunnen we spreken van een militaire feniks? Ten slotte hecht Israël ook grote waarde aan de academische betrekkingen met China. Met het doel het eigen imago in China op te vijzelen en toekomstige Chinese leiders te beïnvloeden zijn er de afgelopen jaren talrijke initiatieven bedacht om de academische uitwisseling tussen beide landen te bespoedigen. Zal Israël met deze strategie van technologie, defensie en academische samenwerking in staat zijn de onderlinge afhankelijkheid met China voldoende hecht te maken om de betrekkingen in de toekomst te verbeteren, of is dit beleid gedoemd te mislukken?

4.2 Innovatie en technologie

Een snelle blik op het Global Competitive Index Report van het World Economic Forum uit 2011 is voldoende om te zien waar Israël goed in is. Met 's werelds beste onderzoeksinstituten en de op vijf na beste innovatiecapaciteit behoort Israël wat innovatie en technologie betreft tot de absolute wereldtop.¹⁸⁶ Daarnaast is Israël beter vertegenwoordigd op de Amerikaanse technologie-index NASDAQ dan welk ander land dan ook – buiten de VS zelf – en heeft het zelfs meer geregistreerde bedrijven dan geheel Europa tezamen.¹⁸⁷ Israëlische uitvindingen zoals de flashdrive, visuele online communicatie en druppelirrigatie hebben grote invloed gehad op het dagelijks leven van vele aardbewoners. Het is niet verwonderlijk dat Jeruzalem deze reputatie inzet om de onderlinge afhankelijkheid met Beijing te vergroten. China zelf is naarstig op zoek naar

¹⁸⁶ 'Israel Ranked 22nd in Global Competitiveness Report', website Israëlisch ministerie van Financiën 7 september 2011,

<http://www.financeisrael.mof.gov.il/FinanceIsrael/Pages/En/News/20110907.aspx> (28 juli 2012)

¹⁸⁷ 'Nasdaq: Companies in Israel', <http://www.nasdaq.com/screening/companies-by-region.aspx?region=Middle+East&country=Israel> (28 juli 2012)

manieren om de status van economische supermacht te consolideren. Essentieel hierbij is dat het in de komende decennia zichzelf zal kunnen transformeren van een arbeidsintensieve naar een kennisintensieve economie. Israël kan hier een belangrijke bijdrage aan leveren. De handel in technologie en innovatieve producten zou China dan ook in de armen van Jeruzalem kunnen drijven.

De Sino-Israëlische samenwerking op het gebied van technologie heeft de laatste decennia een vlucht genomen en beslaat inmiddels vele terreinen. Zowel op het gebied van ICT, landbouw, duurzame energie als watertechnologie werken de landen steeds meer samen. Een belangrijke mijlpaal op het terrein van ICT was de verkoop van twee Israëlische AMOS-satellieten aan China in 2002, waarbij Beijing de voorkeur gaf aan het Israëlische IAI in plaats van Europese concurrenten EADS en Alcatel.¹⁸⁸ Met de deal was maar liefst 180 miljoen dollar gemoeid. Het Chinese besluit om te kiezen voor de Israëlische satellieten had een grote symbolische waarde. Het was immers IAI, hetzelfde bedrijf dat twee jaar eerder verantwoordelijk was voor de mislukte Phalcondeal, dat de satellieten aan Beijing zou leveren. De overeenkomst werd in de Hal van het Volk in Beijing getekend in aanwezigheid van de toenmalige Israëlische minister van Communicatie Reuven Rivlin en zijn Chinese collega.¹⁸⁹ De gelegenheid werd gezien als een duidelijk signaal van Beijing aan Jeruzalem dat de Phalconaffaire niet per definitie de betrekkingen met Israël in de weg zou hoeven staan. Zes jaar later zou daarom de gehele wereld de olympische spelen in Beijing kunnen volgen via deze door Israël geleverde satellieten.

Hoewel Beijing en Jeruzalem samenwerken op het gebied van ICT, is het vooral de Israëlische expertise op het gebied van landbouw, water en duurzame energie waarin China is geïnteresseerd. Na de stichting van de staat Israël werd al snel duidelijk dat er een groot tekort was aan energiebronnen, vruchtbaar land en water en de Israëliërs waren daarom genoodzaakt innovatieve manieren te bedenken om deze schaarse middelen zo efficiënt mogelijk te gebruiken. Dit leidde tot de ontwikkeling van duurzame technieken die het landschap van Israël voorgoed zouden veranderen. Boeren zouden Israël transformeren van een dor en onvruchtbaar landschap naar een land dat vandaag de dag wereldberoemd is om de hoge kwaliteit van zijn fruit, groenten en

¹⁸⁸ A. Barzilai, 'IAI Sells Two AMOS Satellites for 80 Million Beating European Rivals', Ha'aretz 18 januari 2011, <http://www.haaretz.com/print-edition/business/iaisells-china-two-amos-satellites-for-180-million-beating-european-rivals-1.55328> (28 juli 2012)

¹⁸⁹ Idem

bloemen, die het nu zelfs op grote schaal exporteert. Anderzijds worden in China de negatieve kanten van de ongekende economische groei steeds beter zichtbaar. De ontwikkeling van de afgelopen decennia heeft diepe sporen achtergelaten in het Chinese milieu en Beijing staat voor een belangrijke taak om een balans te vinden tussen zijn economische ambities en de leefbaarheid van het land. Daarnaast is het een uitdaging van formaat geworden om in de toekomst voldoende voedsel te produceren voor de enorme – steeds welvarender wordende – Chinese bevolking. Duurzame ontwikkeling vormt hierop het logische antwoord en Israël speelt handig in op deze problematiek.

Een goed voorbeeld van een Israëliisch bedrijf dat China ondersteunt om zichzelf te transformeren naar een meer duurzamere samenleving is Better Place.¹⁹⁰ Israëls defensie-industrie heeft een grote invloed op de overige Israëliische sectoren en veel technieken die oorspronkelijk door het leger zijn ontwikkeld vinden hun weg naar civiele producten. Better Place gebruikt daarom zelf ook technologie die oorspronkelijk was ontwikkeld voor de Israëliische luchtmacht om raketten op F-16 gevechtstoestellen te plaatsen. Het bedrijf past deze techniek echter toe op het plaatsen van lithium batterijen in elektrische voertuigen. Better Place heeft al een memorandum of understanding (MOU) getekend met de Chinese Chery Automobile Co., China's grootste onafhankelijke autoproducent, en heeft zich daarmee gecommitteerd aan de toekomstige ontwikkeling van technologie rondom elektrische auto's in China.¹⁹¹ Ook heeft het bedrijf recentelijk een experience center in Guangzhou geopend.

Beide landen hebben ook samengewerkt in projecten op het gebied van zonne-energie. In mei 2012 is bijvoorbeeld een volledig nieuwe baanbrekende zonne-energie installatie in Israël geopend door HelioFocus.¹⁹² Dit bedrijf is zowel eigendom van het Israëliische IC Green energy als het Chinese Zhejiang Sanhua. Het belang van de openingsceremonie werd onderstreept doordat zowel Israëls Minister van Water Uzi Landau, de Chinese ambassadeur Gao Yanping en een Chinese delegatie onder leiding van de gouverneur van Binnen-Mongolie Yun Xishun aanwezig waren.¹⁹³ HelioFocus zal in 2013 ook een zonne-energie installatie bouwen in Binnen-Mongolie.¹⁹⁴ De Sino-

¹⁹⁰ Zie 'Better Place', <http://www.betterplace.com/> (28 juli 2012)

¹⁹¹ Zie 'Better Place: Global Progress China', <http://www.betterplace.com/global-progress-china> (28 juli 2012)

¹⁹² S. Udasin, 'HelioFocus demonstrates solar-thermal system', Jerusalem Post 8 mei 2012, <http://www.jpost.com/Sci-Tech/Article.aspx?id=269217> (28 juli 2012)

¹⁹³ Idem

¹⁹⁴ Idem

Israëlische samenwerking op het gebied van zonne-energie – maar ook op andere gebieden – is gebaseerd op wederkerigheid; wat betekent dat beide landen investeringen hebben gedaan – en zullen doen – in elkaars projecten. Zo is ook Israëls grootste zonne-energie-installatie, nabij de stad Katsrin, gebouwd in het kader van een samenwerking tussen het Israëlische Solar-It Doral en het Chinese Suntech Power Holdings.¹⁹⁵

Het zijn vooral landbouw- en watertechnologie waar de Israëliërs leidend in zijn. Ontziltling, druppelirrigatie en waterrecyclingtechnieken zijn slechts enkele voorbeelden van Israëlische innovaties die wereldwijd op veel aandacht kunnen rekenen – zo ook in China. De Chinezen zijn met name geïnteresseerd in de techniek van druppelirrigatie, die woestijnen tot bloei kan brengen. In het algemeen zou men kunnen zeggen dat de Israëlische landbouwsector de absolute antithese is van de Chinese landbouwcultuur. Zo zijn Israëlische boeren vrijwel allen hoog opgeleid en beschikken zij over de meest geavanceerde technieken, terwijl hun Chinese collega's veelal arm en laagopgeleid zijn en het moeten doen met instrumenten die al vele decennia van generatie op generatie worden doorgegeven. Het lijkt er dan ook op alsof China op dit gebied veel van Israël zou kunnen leren. Een belangrijke stap in de richting van samenwerking werd in maart 2012 gezet. Er werd een overeenkomst getekend waarbij werd bepaald dat Jeruzalem Beijing 300 miljoen dollar aan watertechnologie voor China's landbouwsector zou verkopen.¹⁹⁶ De potentie hiervan is enorm.

Hoewel de exacte inhoud van de watertechnologie deal tot op heden in nevelen tot is gehuld, kunnen huidige waterprojecten tussen beide landen enige duidelijkheid bieden. Israëlische watertechnologiebedrijven werken al sinds de jaren negentig samen met de Chinese regering. Vandaag de dag kunnen Israëls irrigatieprojecten dan ook overal in China worden teruggevonden.¹⁹⁷ Vooral in Xinjiang, China's grootste provincie, dat een vergelijkbaar klimaat heeft als Israël – zij het met strengere winters – is een groot aantal druppelirrigatieprojecten opgestart.¹⁹⁸ Ook zijn er in november 2007 in de

¹⁹⁵ I. Teitelbaum, 'Israel and China Build Israel's Biggest Solar Power Plant', Green Prophet 11 december 2008 <http://www.greenprophet.com/2008/12/israel-china-solar-power/> (28 juli 2012)

¹⁹⁶ 'Israel to sell \$300M in water-tech to China', Reuters, 15 maart 2002, <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4203115,00.html> (28 juli 2012)

¹⁹⁷ 'The Israeli Irrigation and Agricultural Projects in China', Ausvest International, http://www.austvest.com/pdfs/centre/israeli_projects.pdf (28 juli 2012)

¹⁹⁸ 'Making The Desert Bloom : Irrigation - taking Israeli know-how to China', <http://www.china-expert.org/Irrigation-taking-Israeli-know-how-to-China> (28 juli 2012)

Zhejiang provincie 22 Israëlische druppelirrigatiesystemen geïnstalleerd en hebben Longzhou en Ninxia, twee steden in de Guangxi provincie, Israëlische waterbesparingstechnieken toegepast.¹⁹⁹ Daarnaast is Israëls IDE Technologies op dit moment in China bezig met de bouw van 's werelds grootste en meest duurzame onziltingsinstallatie.²⁰⁰ Deze installatie zal in Tianjing worden gebouwd. IDE gebruikt China als een soort experiment; wanneer de installatie succesvol zal zijn zullen er waarschijnlijk meer van dergelijke installaties gebouwd worden. Het is daarom aannemelijk dat een zeer groot deel van de onlangs gesloten deal tussen China en Israël ter waarde van 300 miljoen dollar zal worden geïnvesteerd in soortgelijke projecten als die hierboven zijn beschreven.

Opmerkelijk is verder de Sino-Israëlische samenwerking op het gebied van infrastructuur. De Israëlische minister voor Transport Yisrael Katz heeft onlangs een samenwerkingscontract met de Chinese overheid getekend, dat de weg vrijmaakt voor een aantal grootschalige transport- en infrastructuurprojecten in Israël.²⁰¹ Enkele voorbeelden zijn de bouw een nieuwe haven ten noorden van Eilat en de aanleg van een spoorverbinding tussen deze badplaats aan de Rode Zee en Tel-Aviv. Vooral het laatstgenoemde project is zeer betekenisvol, gezien het feit dat de regering-Netanyahu deze Eilatspoorlijn heeft omgedoopt tot een nationaal prioriteitsproject. De 180 kilometer lange spoorlijn zou dan ook de reistijd tussen de twee steden drastisch terugbrengen tot slechts twee uur. Hoewel de financieringswijze, die hoogstwaarschijnlijk zal lopen via de China Development Industrial Bank, nog moet worden goedgekeurd door het Israëlische ministerie van Financiën, zal de aanleg van de spoorlijn naar schatting ongeveer vier miljard dollar gaan kosten.²⁰²

Dit alles maakt dat innovatie vandaag de dag een belangrijke plaats inneemt in de handel tussen China en Israël. Een groot deel van de producten die vanuit Israël naar China worden geëxporteerd zijn afkomstig uit de hightechindustrie. De Israëlische ambassade in Beijing schat dat in 2010 35 procent van de export naar China bestond uit elektronische apparatuur, 12 procent uit medische apparaten en 5 procent uit

¹⁹⁹ 'The Israeli Irrigation and Agricultural Projects in China', Ausvest International, http://www.austvest.com/pdfs/centre/israeli_projects.pdf (28 juni 2012)

¹⁹⁹ Idem

²⁰⁰ 'Drinking Water for China: Israeli Style', Israel21c 5 mei 2011, <http://israel21c.org/environment/drinking-water-for-china-israeli-style/> (28 juli 2012)

²⁰¹ A. Barkat, 'Israel, China agree to build Eilat railway', Globes Israel Business Arena 3 juli 2011, <http://www.globes.co.il/serveen/globes/docview.asp?did=1000762276&fid=1725> (28 juli 2012)

²⁰² Idem

computerapparatuur.²⁰³ China is in twintig jaar tijd uitgegroeid tot Israëls op één na belangrijkste handelspartner, met een totaal handelsvolume in 2011 van tien miljard dollar – meer dan Duitsland en ruim tweehonderd maal zoveel als twintig jaar geleden.²⁰⁴ Ondanks de omvangrijke export van Israëlische hightech(producten) richting Beijing, helt de handelsbalans voorlopig toch sterk in het voordeel van China. Israël exporteerde in 2011 weliswaar voor 2,7 miljard dollar naar China – een stijging van 31 procent vergeleken met een jaar eerder – echter, het Israëlische handelstekort met China bedroeg in datzelfde jaar nog steeds maar liefst 4,78 miljard dollar.²⁰⁵ Dit neemt niet weg dat het totale handelsvolume van tien miljard een indrukwekkend bedrag is - vooral wanneer men bedenkt dat Israël geen grondstoffen exporteert – dat hoogstwaarschijnlijk komende jaren verder zal stijgen. De bovengenoemde overeenkomsten op het gebied van watertechnologie en infrastructuur maken het aannemelijk dat de onderlinge samenwerking alleen maar zal toenemen. Daarnaast hebben de Israëlische ministeries van Handel en Financiën diverse maatregelen getroffen om Israëlische bedrijven die in China willen opereren te ondersteunen. Zo is er voor hen een speciaal fonds van dertig miljoen dollar in het leven geroepen en zullen er binnenkort in vier Chinese steden en Hong Kong zogenoemde “Einstein centers” verrijzen, die Israëlische bedrijven ter plekke een helpende hand moeten bieden.²⁰⁶ Verder zullen er twee nieuwe Israëlische consulaten worden geopend in Guangzhou – algemeen gezien als de belangrijkste handelsstad in China – en in Chengdu.²⁰⁷ Daarnaast streeft Israël er naar in de toekomst een vrijhandelsovereenkomst met de Chinezen te sluiten, wat uiteraard de onderlinge handel een verdere impuls zal geven.²⁰⁸ Gezien het grote aantal projecten en het steeds verder toenemende handelsvolume – dat

²⁰³ ‘China Israel Bilateral Trade’, website handelsmissie Israelische ambassade in Beijing, http://www.israeltrade.org.cn/english/doing_business_with_china/bilateral_trade/000052/ (28 juli 2012)

²⁰⁴ O. Kessler, ‘Shalom Beijing’, Foreign Policy 13 maart 2012 http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/03/13/shalom_beijing?page=full (28 juli 2012)

²⁰⁵ ‘Israel Deepens Economic and Academic Ties with China and India’, website Israëlisch ministerie van Financiën <http://www.financeisrael.mof.gov.il/FinanceIsrael/Pages/En/News/20120301.aspx> (28 juli 2012)

²⁰⁶ L. Weissmann, ‘Israel to set up support centers in China’, Globes 6 mei 2010, <http://www.globes.co.il/serveen/globes/docview.asp?did=1000558034&fid=1725> (28 juli 2012)

²⁰⁷ ‘FM Liberman announces opening of new diplomatic mission in Chengdu’, website Israëlisch ministerie van Buitenlandse Zaken 20 maart 2012,

<http://www.mfa.gov.il/MFA/About%20the%20Ministry/MFA%20Spokesman/2012/FM-Liberman-announces-opening-of-new-diplomatic-mission-in-Chengdu-20-Mar-2012.htm> (28 juli 2012)

²⁰⁸ Y. Dayan, ‘Cabinet ratifies economic agreement with China’, Jerusalem Post 4 januari 2012, <http://www.jpost.com/Business/BusinessNews/Article.aspx?id=264334> (28 juli 2012)

gedomineerd wordt door technologie – lijkt Israël's strategie te werken. Echter, wanneer men de onderlinge investeringen van China en Israël vergelijkt met de investeringen die Beijing in Iran heeft gedaan, kan men tot geen andere conclusie komen dan dat de onderlinge afhankelijkheid van China en Israël op het gebied van technologie vele malen kleiner is dan de Sino-Iraanse onderlinge afhankelijkheid op het gebied van olie.

4.3 Een militaire feniks?

De Phalcon- en de Harpy-affaires hebben uiteraard grote negatieve gevolgen gehad voor de Sino-Israëlische defensiebetrekkingen. Immers, de handel in defensietechnologie en wapentuig kwam volledig stil te liggen en de nasleep en afhandeling van de affaires hebben de verhoudingen tussen Beijing en Jeruzalem ook zeker geen goed gedaan. Des te opmerkelijker is daarom de lange reeks bezoeken van militaire delegaties, die de afgelopen 24 maanden tussen Israël en China heeft plaatsgevonden. Zo bezochten het hoofd van de Israëlische Militaire Intelligence afdeling Amos Yadlin en het hoofd van de Strategische Planning Afdeling van de IDF Amir Eshel China in juni 2010.²⁰⁹ Admiraal Wu Shengli van de Chinese marine bracht een tegenbezoek aan Tel-Aviv in april 2011.²¹⁰ In juni 2011 was het – zoals gezegd – zelfs niemand minder dan minister van Defensie Ehud Barak zelf die Beijing aandeed. Dit bezoek was het eerste van een Israëlische minister van Defensie aan China sinds de Phalconaffaire en had daarom een grote symbolische betekenis.²¹¹ Barak heeft in Beijing onder andere met zijn Chinese collega Liang Guanglie en de Chinese chef-staf Chen Bingde gesproken. Hoewel het belangrijkste onderwerp op de agenda – zoals eerder besproken – de Iraanse dreiging was, werd ook de toekomst van de militaire banden tussen de twee landen besproken. Barak heeft daarbij openlijk uitgesproken dat de militaire samenwerking met China naar een hoger niveau zou moeten worden getild.²¹² Een aantal maanden later, in augustus 2011, heeft ook generaal Chen Bingde zelf Israël bezocht. Zijn ontvangst met een volledige ere-

²⁰⁹ A. Oren, 'IDF trying to boost China ties ahead of Iran sanctions vote', Ha'aretz 20 juni 2010
<http://www.haaretz.com/print-edition/news/idf-trying-to-boost-china-ties-ahead-of-iran-sanctions-vote-1.283799> (28 juli 2012)

²¹⁰ 'Wu Shengli concludes visit to Singapore and Israel', website Chinees ministerie van Defensie 1 juni 2011,
http://eng.mod.gov.cn/DefenseNews/2011-06/01/content_4244702.htm (28 juli 2012)

²¹¹ Y. Katz, 'Barak flies to China as Beijing is accused of helping Iran', Jerusalem Post 28 juni 2011,
<http://www.jpost.com/International/Article.aspx?id=224591> (28 juli 2012)

²¹² 'Israeli defense minister pledges closer ties with China's military', People's Daily 15 juni 2011,
<http://english.peopledaily.com.cn/90001/90776/90883/7410317.html> (28 juli 2012)

ceremonie op het ministerie van Defensie in Tel-Aviv sprak boekdelen: het verleden is vergeten en de militaire betrekkingen tussen beide landen zitten weer in de lift. Volgens Aron Shai is puur het feit dat Chen naar Israël kwam al een absolute doorbraak te noemen.²¹³ In Israël heeft Chen onder andere een trainingscentrum voor het voeren van stadsoorlogen bezocht, reguliere militaire trainingen bijgewoond en gesprekken gevoerd met zijn Israëlische collega Benny Gantz. Volgens het Chinese ministerie van Defensie was het doel van het bezoek van Chen om “het onderlinge begrip te verbeteren, vriendschappen aan te halen, consensus uit te breiden en samenwerking te promoten”.²¹⁴ Gantz ontving vervolgens een uitnodiging van Chen om in mei 2012 China met een bezoek te vereren, welke hij zonder aarzeling accepteerde. Deze meest recente ontmoeting onderstreepte de opwaartse trend nog eens. Volgens de Israëlische zender Channel 2 News zouden bronnen binnen de IDF het bezoek “strategisch en doorslaggevend” hebben genoemd. “Gantz werd met groot respect ontvangen en de chemie tussen de Chinese en Israëlische defensieleiders was groot. Tijdens de gesprekken werd besloten om samen te werken in diverse militaire aangelegenheden.”²¹⁵

Betekenen deze bezoeken en de daaruit voortvloeiende statements dat we kunnen spreken van een militaire feniks? Oftewel, ziet het er naar uit dat de Sino-Israëlische banden weer naar hun oude niveau zullen terugkeren? Het antwoord op deze vraag moet naar alle waarschijnlijkheid negatief zijn. Het is niet aannemelijk dat samenwerking op het gebied van defensietechnologie of wapenhandel als zodanig onderwerpen van gesprek zijn geweest tijdens de vele ontmoetingen. Het Amerikaanse verbod is nog onverminderd van kracht en het ziet er niet naar uit dat dit in de nabije toekomst zal worden opgeheven. De speelruimte van Israël ten aanzien van China blijft wat defensie betreft daarom nog steeds bijzonder klein. De Sino-Israëlische samenwerking zal zich dan ook voorlopig slechts richten op de “randen” van de defensie-industrie. Een medewerker van het Israëlische ministerie van Defensie heeft dit nog eens benadrukt: "Er is geen verandering in ons exportbeleid richting China vanwege de voortdurende Amerikaanse bezwaren. Maar zoals de reeks recente

²¹³ 'Chinese military chief visits Israel for first time', USA today 14 augustus 2011

http://www.usatoday.com/news/world/2011-08-14-military-chief-israel-visit_n.htm (28 juli 2012)

²¹⁴ Idem

²¹⁵ E. Benari, 'Gantz and Chinese Counterpart Meet, Discuss Cooperation', Israel National News 22 mei 2012,

http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/156067#.T_z-JXASTqR (28 juli 2012)

bezoeken doet vermoeden, zijn we hard aan het werk om andere manieren te vinden om de wederzijdse voordelen van de Sino-Israëlische militaire samenwerking verder te benutten”.²¹⁶

Er bestaan desondanks dan ook zonder twijfel nog steeds mogelijkheden voor Israël om met China samen te werken op het gebied van defensie. China heeft sinds 1979 niet meer deelgenomen aan grootschalige militaire operaties en is daarom niet enkel geïnteresseerd in Israëlische technologie, maar ook in de bredere strategische en tactische kennis die de IDF in de loop der jaren heeft opgedaan. De militaire doctrine van de IDF kan daarom op veel belangstelling rekenen vanuit Beijing. Daarnaast zou het delen van informatie tussen Israël en China, Beijings ambities om op de lange termijn een strategische aanwezigheid in het Midden-Oosten te creëren, kunnen helpen verwezenlijken. Niet alleen zou Israël China op de hoogte kunnen houden van ontwikkelingen in de regio – zoals bijvoorbeeld de situatie rondom de Arabische lente en trends op het gebied van terrorisme – ook zou het delen van informatie kunnen voorkomen dat de Chinezen voor verrassingen komen te staan als Israël actie in de regio zou ondernemen.²¹⁷ Daarnaast heeft China belangstelling getoond voor de Israëlische kennis rondom het bestrijden van moslimterrorisme. China heeft namelijk zelf in toenemende mate te maken met dit fenomeen. Vooral de stijgende separatistische tendens binnen de Oeigoerse bevolking van de provincie Xinjiang, China's grootste provincie, baart Beijing zorgen.²¹⁸ Israëls ervaring en kennis met dit fenomeen zou daarom in de toekomst ook door Beijing kunnen worden toegepast. Een interessant gevolg hiervan is dat Washington akkoord heeft gegeven voor een trainingsprogramma in Israël van een paramilitaire eenheid van de Chinese politie. In december 2011 arriveerde zij op de Magav trainingsbasis waar hen een grote verscheidenheid aan informatie werd gedeeld, met de nadruk op terrorismebestrijding en zelfverdediging.²¹⁹ Het zou de basis zijn van een warme samenwerking die tot op de dag van vandaag

²¹⁶ B. Opall-Rome, 'Israel-China Revive Military Ties, But Not Defense Trade', Defense News 17 augustus 2011, <http://www.defensenews.com/article/20110817/DEFSECT04/108170302/Israel-China-Revive-Military-Ties-Not-Defense-Trade> (28 juli 2012)

²¹⁷ idem

²¹⁸ B. Blanchard, 'Insight: China's war on terror widens Xinjiang's ethnic divide', Reuters 8 september 2011 <http://www.reuters.com/article/2011/09/09/us-china-xinjiang-idUSTRE7880CE20110909> (28 juli 2012)

²¹⁹ J. Federman, 'China-Israel ties alarm human rights advocates', The Washington Times 29 mei 2012, <http://www.washingtontimes.com/news/2012/may/29/china-israel-ties-alarm-human-rights-advocates/> (28 juli 2012)

voortduurt. Een ander opmerkelijk feit is ten slotte dat IAI in juli 2011 een tweede fase heeft bereikt van een joint venture met de Aviation Industry Corporation of China (AVIC). Hoewel het hier een samenwerking rondom de ontwikkeling van een toestel voor de burgerluchtvaart betreft, zijn zowel IAI als AVIC voornamelijk op de defensie-industrie gericht.²²⁰

Wanneer men bedenkt dat amper zeven jaar geleden, na de Phalcon- en Harpy-affaires, de militaire banden tussen China en Israël vrijwel non-existent waren, zijn deze nieuwe samenwerkingsverbanden absoluut een interessante ontwikkeling. Het gaat echter te ver om te spreken van een militaire feniks, de Sino-Israëlische defensiebanden zijn niet uit hun eigen as herrezen. De aanhoudende Amerikaanse blokkade van de handel in defensietechnologie maakt Israël in militair opzicht nog steeds relatief vleugellam. Het indrukwekkende aantal bezoeken van de afgelopen twee jaar toont weliswaar aan dat Israël en China ook op andere terreinen kunnen en willen samenwerken, maar de omvang ervan blijft een fractie van wat het ooit geweest is - en wat het had kunnen zijn.

4.4 Academische betrekkingen

Het is niet alleen technologie en defensie dat de klok slaat. Samenwerking en uitwisseling op het gebied van onderwijs – en dan met name academisch onderwijs – wordt traditioneel gezien als een geschikt instrument om de banden tussen twee landen aan te halen. Bij de Sino-Israëlische betrekkingen is het niet anders. Daarnaast dient het in het geval van Israël nog een ander doel. Het is namelijk tevens een belangrijk streven van Israël – en het joodse volk als zodanig – om Israël en het joodse volk onder de aandacht van de Chinezen te brengen, en indien nodig, een positief imago neer te zetten. Academische samenwerking is een middel bij uitstek om dit doel te bereiken.

Wald stelt dat de Chinezen betrekkelijk neutraal staan tegenover het joodse volk.²²¹ Hoewel het Christendom en de Islam zeker zijn vertegenwoordigd in de Volksrepubliek, is het wereldbeeld van de gemiddelde Han-Chinees nauwelijks beïnvloed door deze religies. Westers antisemitisme wordt niet gedeeld door hen, hoewel enkele vooroordelen China wel hebben bereikt. Niettemin is het algemene beeld

²²⁰ D. Rosenberg, 'Israel-China relations growing deeper', Jerusalem Post 6 juli 2011, <http://www.jpost.com/LandedPages/PrintArticle.aspx?id=228199> (28 juli 2012)

²²¹ S.S. Wald, *China and the Jewish People: Old Civilizations in a New Era*, (Jeruzalem: Gefen Publishing House, 2004), pagina 61-68

dat de Chinees van het joodse volk heeft vrij positief te noemen. Ten eerste hebben zij het idee dat joden zeer welvarend en succesvol zijn. Ook noemen Chinezen vaak de vele bijdragen die joden hebben geleverd aan de Westerse samenleving – Einstein, Marx en Freud zijn veel gehoorde namen. Daarnaast is de gemiddelde Chinees zich bewust van het feit dat het joodse volk – samen met de Chinezen – tot de oudste ter wereld behoort. Ten slotte wordt ook vaak de Holocaust genoemd.²²² De Chinezen trekken zelf vaak parallellen tussen de Shoah en de slachting in Nanjing, waarbij volgens sommige schattingen, waaronder die van het Militaire Tribunaal voor het Verre Oosten, 200.000 Chinezen werden vermoord.²²³ Echter, hoewel de algemene houding ten aanzien van het jodendom positief is, bestaat er tegelijkertijd onder de Chinezen betrekkelijk grote kritiek op de politiek van de Israëlische regering. Hoewel de Chinese berichtgeving over het Israëlisch-Palestijns conflict de afgelopen twee decennia over het algemeen neutraler is geworden, acht Jeruzalem het nog steeds noodzakelijk zijn imago in China te verbeteren. Samenwerking en uitwisseling op het gebied van onderwijs vormen zoals gezegd middelen bij uitstek om dit doel te bereiken.

Academische banden tussen China en Israël hebben de afgelopen jaren een grote vlucht genomen. Het is niet verwonderlijk dat onder Israëlische studenten een steeds sterker wordende interesse in China valt waar te nemen – dit is immers vrijwel overal ter wereld het geval. Steeds meer Israëlische studenten kiezen er voor om de Chinese taal te leren. De Hebrew University in Jeruzalem opende als eerste Israëlische instituut in 1958 een Chinees studieprogramma, ruim dertig jaar voordat de diplomatieke betrekkingen tussen de twee staten tot stand kwamen.²²⁴ Ook de Universiteit van Tel-Aviv doet mee aan de trend en heeft in 2009 een eigen “Confuciusinstituut” geopend, waar men de Chinese taal, cultuur en geschiedenis eigen kan maken.²²⁵ Er bestaan grote wachtlijsten voor deze cursussen en vrijwel dagelijks worden er activiteiten en seminars door geheel Israël georganiseerd over China. Het lijkt erop alsof er een grote Israëlische interesse voor China bestaat, maar is dit andersom

²²² idem

²²³ Zie IMTFE Judgement, para. 1014 <http://www.ibiblio.org/hyperwar/PTO/IMTFE/IMTFE-8.html> (28 juli 2012)

²²⁴ C. Wite, ‘A Vision of China - Israel Academic Interchange’, Asian Jewish Life, http://asianjewishlife.org/pages/articles/AJL_Issue_6/AJL_Viewpoint_Vision-of-China.html (28 juli 2012)

²²⁵ Zie ‘The Confucius Institute at Tel Aviv University’, website Universiteit van Tel-Aviv <http://www.tau.ac.il/humanities/abraham/confucius.html> (28 juli 2012)

ook het geval? Bestaan er in China vergelijkbare studieprogramma's over Israël en de joodse cultuur?

Het antwoord op deze vraag moet "ja" luiden. Sinds 1985 is het aantal Chinese instituten dat doceert in de joodse geschiedenis en cultuur sterk gegroeid. Vandaag de dag zijn er negen verschillende centra in China waar men onder andere Hebreeuws kan leren en de Talmud kan bestuderen. Het meest toonaangevende centrum is het Centre for Jewish Studies Shanghai (CJSS), dat een aparte afdeling is van de Shanghai Academy of Social Sciences.²²⁶ Dit instituut wordt gezien als het meest invloedrijke op het gebied van joodse studies in China en heeft sinds de oprichting in 1988 een groot aantal werken over het joodse volk en Israël gepubliceerd. Daarmee is het het enige Chinese instituut dat zich naast het jodendom, ook specifiek op de staat Israël richt.

Ook zet Jeruzalem zich in om zoveel mogelijk Chinese studenten naar Israël te laten komen. Op dit moment ligt het aantal Chinese studenten dat Israël als thuisbasis kiest nog betrekkelijk laag, namelijk om en nabij de 150.²²⁷ Toch ziet het er naar uit dat dit aantal binnenkort fors zal stijgen. In het najaar van 2011 is er namelijk een "Israel Studies program" geïntroduceerd aan de Sichuan International Studies University in de stad Chongqing. Dit studieprogramma tracht meer Chinese studenten naar Israël te lokken, alwaar zij aan Engelstalige opleidingen zouden kunnen deelnemen. In de toekomst zullen waarschijnlijk soortgelijke programma's ook bij andere Chinese instellingen worden opgestart, waaronder de eerdergenoemde Shanghai Academy of Social Sciences, maar ook de Universiteit van Henan en de Universiteit van Shehezi hebben hun interesse getoond.²²⁸ Tevens hebben de Israëlische ministeries van Financiën en Onderwijs in februari 2012 gezamenlijk een aantal programma's gelanceerd die Israël voor Chinezen in academisch opzicht aantrekkelijker moeten maken. De programma's voorzien namelijk in een aantal beurzen voor zowel Chinese studenten als onderzoekers. Jeruzalem hoopt dat Chinezen hierdoor een positiever

²²⁶ Zie website 'Centre for Jewish Studies Shanghai', http://www.cjss.org.cn/new_page_9.htm (28 juli 2012)

²²⁷ 'Chinese students find academic home in Israel', The Israel Project 15 januari 2012 <http://en.sino-israel.org/about-us/news/chinese-students-find-academic-home-in-israel/> (28 juli 2012)

²²⁸ A. Etra, 'First Israel studies program in China to start this fall', Jerusalem Post 8 mei 2011, <http://www.jpost.com/International/Article.aspx?id=232577> (28 juli 2012)

beeld van het land ontwikkelen en bij terugkomst in China een soort “ambassadeurs” van Israël zullen worden.²²⁹

Bijzonder is verder dat The Israel Project, een Amerikaans-Israëlische organisatie die zich als doel heeft gesteld Israëls imago in de wereld te verbeteren, in 2011 een speciaal instituut in het leven heeft geroepen dat zich richt op de Sino-Israëlische academische betrekkingen. Dit instituut, dat de naam SIGNAL (Sino-Israel Global Network & Academic Leadership) draagt, is het antwoord op een tekortkoming die een onderzoekscommissie in 2004 signaleerde. Zij stelde dat er in China te weinig kennis bestond over Israël en dat er meer actie ondernomen zou moeten worden om informatie over Israël in het Chinees beschikbaar te stellen.²³⁰ Ondanks dat het nog maar net is opgericht heeft SIGNAL al veel resultaten geboekt. Zo heeft het een sleutelrol gespeeld bij de totstandkoming van het eerder genoemde Israel Studies programma in Chongqing. Daarnaast heeft het in september 2011 samen met het GLORIA Center - Global Research in International Affairs het eerste jaarlijks terugkerende Sino-Israëlische symposium over strategische veiligheid aan het prestigieuze Interdisciplinary Center (IDC) in Herzliya georganiseerd, dat werd bijgewoond door veel Chinese prominenten.²³¹ Echter, misschien wel één van de belangrijkste bijdragen van SINGAL is de lancering van een eigen website met daarop zeer veel informatie over alle facetten van de staat Israël.²³² De website is bijzonder uitgebreid en stelt tal van academische artikelen van Israëlische onderzoekers in de Chinese taal beschikbaar die voorheen voor menig Chinees simpelweg onbereikbaar waren. Deze databank van kennis over Israël in de Chinese taal draagt zonder twijfel bij aan een beter begrip en imago van Israël in China.

Bovengenoemde ontwikkelingen wijzen alle in dezelfde richting: naast technologie en defensie spelen ook academische betrekkingen een belangrijke rol in de Sino-Israëlische verhoudingen. Het belang van goede academische betrekkingen mag niet worden onderschat, de studenten van nu zijn immers de leiders van morgen. In dat opzicht lijkt Israël daarom te slagen. Het groeiende aantal projecten toont aan dat er zowel in China als in Israël vraag is naar kennis van respectievelijk de joodse dan wel de

²²⁹ Israel Deepens Economic and Academic Ties with China and India, website Israëlische ministerie van Financiën 1 maart 2012,

<http://www.financeisrael.mof.gov.il/FinanceIsrael/Pages/En/News/20120301.aspx> (28 juli 2012)

²³⁰ S.S. Wald, *China and the Jewish People*, p. 13

²³¹ A. Allen, 'First Annual SIGNAL China-Israel Strategic Studies Academic Event', Signal 29 november 2011 <http://en.sino-israel.org/about-us/initiatives/signals-first-symposium/> (28 juli 2012)

²³² Zie website SIGNAL <http://en.sino-israel.org/> (28 juli 2012)

Chinese cultuur. Echter, hoewel de projecten zonder twijfel zullen bijdragen aan een verdere toenadering tussen beide landen en tevens het onderlinge begrip verbeteren, is het nog maar de vraag of zij de onderlinge afhankelijkheid daadwerkelijk noemenswaardig vergroten. Hoe belangrijk kennis en onderwijs ook mogen zijn, het is niet waarschijnlijk dat academische samenwerking als zodanig een voldoende antwoord zal zijn op de geblokkeerde defensiehandel en de Iraanse handel. Hoewel het als zodanig niet de doorslag zal geven, is het samen met hightech en defensie onderdeel van een grotere strategie om de banden met China naar een hoger niveau te tillen.

5.5 Conclusie

Israëls antwoord op de Iraanse olie en de door Washington geblokkeerde defensiehandel is een strategie bestaande uit drie belangrijke onderdelen: innovatie, (de randen van) defensie en onderwijs.

Wat innovatie betreft tonen de talrijke projecten op het gebied van ICT, landbouw, duurzame energie en watertechnologie aan dat Israël's kennis gretig aftrek vindt in China. Israël's technologie kan veel problemen waar China vandaag de dag mee kampt helpen oplossen en daarnaast draagt het bij aan China's ambitie om zijn economie te transformeren naar een kenniseconomie. Er bestaan veel samenwerkingsverbanden op het gebied van duurzame energie. Het is echter Israël's expertise op het gebied van landbouw en watermanagement waar Beijing het meest geïnteresseerd in is. Vandaag de dag kan Israëlische technologie dan ook over geheel China worden teruggevonden en een onlangs gesloten deal ter waarde van 300 miljoen dollar op het gebied van watertechnologie biedt nog veel meer mogelijkheden voor de toekomst. De samenwerking en handel in technologie is gebaseerd op reciprociteit. Het is niet alleen Israël dat opdrachten in China uitvoert, omgekeerd draagt China ook bij aan de ontwikkeling van een aantal grote projecten in Israël. Zo is Israël's grootste zonne-energie installatie deels door de Chinezen gebouwd en zullen zij tevens in de toekomst een aantal grootschalige infrastructuurprojecten in Israël realiseren. Gezien het feit dat de onderlinge handel sinds het begin van de diplomatieke betrekkingen explosief is gestegen, en grotendeels uit technologie bestaat, kan men concluderen dat Israël's strategie zijn vruchten afwerpt en de onderlinge afhankelijkheid aanzienlijk vergroot.

Ook op het eerder dood gewaande vlak van defensie is een opwaartse trend waarneembaar. Israël probeert de defensiebetrekkingen met China nieuw leven in te blazen en in dit licht moet dan ook het uitzonderlijk grote aantal officiële bezoeken op het gebied van defensie van de afgelopen 24 maanden worden gezien. Het gaat echter te ver om te stellen dat de defensiebetrekkingen op het punt staan terug te keren naar het niveau voor de Phalcon- en Harpy-affaires. Het Amerikaanse verbod op de defensiehandel is nog onverminderd van kracht en het ziet er niet naar uit dat deze situatie in de nabije toekomst zal veranderen. De enige speelruimte die Israël heeft bevindt zich in de zogenoemde “randen” van de defensie-industrie. Niet handel in militaire technologie als zodanig, maar uitwisseling van tactische kennis van de IDF op het gebied van oorlogsvoering, militaire training en moslimterrorisme is de as geworden waar de Sino-Israëliische defensiebetrekkingen om draaien. Daarnaast voorziet Israël China van kennis over de ontwikkelingen in het Midden-Oosten. Hoewel de recente ervaring van de militaire betrekkingen tussen Jeruzalem en Beijing de onderlinge afhankelijkheid zeker vergroot – Israël heeft kennis in huis die menig ander land, inclusief China, niet heeft – is het slechts een fractie vergeleken met de situatie voor de affaires.

Ten slotte lijken ook de academische betrekkingen in de lift te zitten. Academische projecten tussen China en Israël volgen elkaar in een zeer rap tempo op. Het doel van het aanhalen van de academische banden is om Israëls imago te verbeteren en de toekomstige elite van China te beïnvloeden. Zowel in Israël als in China lijkt er grote interesse te bestaan voor elkaars cultuur en verleden. Echter, hoewel dit zonder twijfel een positief effect heeft op het imago van Israël in China, vergroot het de onderlinge afhankelijkheid tussen China en Israël nauwelijks. Het moet dan ook als een aanvullend – maar niettemin belangrijk – onderdeel van de totale strategie worden gezien.

Dit alles maakt dat Israëls “Chinastrategie” ten aanzien van China lijkt te werken. Sinds de Phalcon- en Harpy-affaires is de onderlinge afhankelijkheid zonder twijfel sterk toegenomen. Grotendeels komt dit door de handel in technologie en innovatie. Echter, wanneer men de Sino-Iraanse en Sino-Israëliische handelscijfers direct met elkaar vergelijkt zal men tot de conclusie komen dat er nog steeds een groot verschil bestaat tussen de onderlinge afhankelijkheid tussen China en Iran enerzijds en China en Israël anderzijds. Ook zijn de Chinese investeringen in Iran vele malen groter.

Dit neemt niet weg dat het bilaterale Sino-Israëlische handelscijfer van tien miljard in het jaar 2011 een indrukwekkend bedrag is vergeleken met het Iraanse cijfer, zeker gezien het feit dat Israël niet over het uiterst lucratieve zwarte goud beschikt. Echter, daar waar Iran een handelsoverschot ten aanzien van China heeft, moet Israël het al jarenlang doen met een handelstekort. Israëls strategie is daarom zonder twijfel effectief en zal in de toekomst hoogstwaarschijnlijk garant staan voor een verdere verbetering van de betrekkingen tussen beide landen, maar het is niet aannemelijk dat het als zodanig – zonder een Amerikaanse versoepeling van het exportverbod – de Sino-Israëlische onderlinge afhankelijkheid dusdanig zal kunnen vergroten dat de Chinezen de Iraniërs de rug zullen toe keren.

Conclusie

“Moge het komende jaar een jaar van veiligheid, voorspoed en vrede zijn voor het Chinese volk. En moge het komende jaar een jaar zijn waarin de vriendschap tussen onze beide landen tot nieuwe hoogten wordt getild.”²³³

Met deze woorden sloot Benjamin Netanyahu zoals gezegd zijn nieuwjaarstoespraak, gericht aan het Chinese volk, af. Op het eerste gezicht lijkt deze wens voor 2012, het jaar van de draak, werkelijkheid te gaan worden. Gedurende de laatste jaren was er namelijk al een duidelijke verbetering in de betrekkingen tussen beide landen zichtbaar en ook dit jaar – een jubileumjaar waarin wordt stilgestaan bij het twintigjarig bestaan van de Sino-Israëlische betrekkingen – zal gevuld zijn met een indrukwekkend aantal wederzijdse projecten dat de warme banden tussen de twee landen moet onderstrepen. Echter, dit onderzoek heeft zich gericht op de lange termijn en zoals duidelijk is geworden is het lang niet zo vanzelfsprekend dat de verhoudingen tussen Jeruzalem en Beijing zich in de toekomst ook op deze zelfde wijze zullen blijven ontwikkelen. Hoewel de Sino-Israëlische verhoudingen door een breed scala aan factoren worden beïnvloed, heeft het verleden aangetoond dat vooral Israël's bondgenoot de Verenigde Staten en aartsrivaal Iran bepalend zijn geweest voor de betrekkingen tussen Beijing en Jeruzalem – zij het uiteraard ieder op geheel eigen wijze. Het hoofddoel van dit onderzoek was daarom om de volgende vraag te beantwoorden: “In hoeverre is het mogelijk voor Israël om zijn betrekkingen met China in de toekomst te verbeteren? Welke rol spelen de verhoudingen VS-Israël-China en Israël-China-Iran hierbij?”.

De gehanteerde “onderlinge afhankelijkheidstheorie” die voor het eerst door Robert Keohane en Joseph Nye is uiteengezet is een zeer geschikte theorie gebleken om de ontwikkelingen binnen deze twee driehoeksverhoudingen te verklaren en zelfs te voorspellen. Dit is vooral het gevolg van het feit dat China in zijn buitenlandpolitiek een strikte scheiding maakt tussen economische en politieke diplomatie en de voorkeur geeft aan de eerstgenoemde variant. Niet moraliteit, mensenrechten en democratie, maar economische belangen bepalen grotendeels de koers van Beijing. De onderlinge

²³³ Zie PM Netanyahu wishes Chinese people happy new year', 17 januari 2012, website van ministerie van Buitenlandse Zaken van Israël, http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Speeches%20by%20Israeli%20leaders/2012/PM_Netanyahu_Chinese_new_year_17-Jan-2012.htm (28 juli 2012)

afhankelijkheidstheorie is een economische theorie, omdat de afhankelijkheid tussen twee staten gemeten wordt aan de hand van gevoeligheid – de onmiddellijke kosten voor het ene land bij een verandering in het andere land – en de kwetsbaarheid – de mate waarin het ene land zich op de lange termijn kan aanpassen aan de verandering in het andere land. Daarom is het een zeer bruikbare theorie gebleken in het kader van dit onderzoek. Aan de hand van de onderlinge afhankelijkheidsrelaties binnen deze twee driehoeksverhoudingen zijn de ontwikkelingen binnen de Sino-Israëlische betrekkingen in de afgelopen decennia grotendeels verklaard, wat de weg vrijmaakt voor een algemene uitspraak over het toekomstperspectief.

Gedurende de eerste drie decennia na de stichting van de staat Israël en de Volksrepubliek China was er geenszins sprake van onderlinge afhankelijkheid tussen Israël en China. Het heeft dan ook relatief lang geduurd voordat beide staten overgingen tot het aanknopen van diplomatieke betrekkingen. Jeruzalem heeft ruim tweeënveertig jaar moeten wachten voordat Beijing aangaf bereid te zijn de betrekkingen naar een officieel diplomatiek niveau te tillen. China had gedurende de jaren vijftig en zestig simpelweg te weinig belang om betrekkingen met Israël aan te knopen – het had immers sinds de Bandungconferentie warme banden met de Arabische wereld opgebouwd en daarmee was er zoals gezegd nauwelijks sprake van onderlinge afhankelijkheid tussen beide staten.

Vanaf eind jaren zeventig veranderde de situatie compleet en het was defensie dat hierbij een allesbepalende rol speelde. China zocht naar manieren om zijn krijgsmacht te moderniseren en vond in Israël een ideale partner. Enerzijds was Israël een van de weinige landen die China geavanceerde defensietechnologie kon leveren – het Westen weigerde dit te doen en de relatie tussen Beijing en Moskou was in deze periode tot op een dieptepunt gedaald. Anderzijds was de Israëlische defensie-industrie op dat moment naarstig op zoek naar financiële middelen. De onderlinge afhankelijkheid tussen China en Israël groeide in de jaren tachtig gestaag – en was misschien wel het grootst tot nog toe. Deze onderlinge afhankelijkheid, gebaseerd op wapenhandel tussen beide landen, maakte zelfs de weg vrij voor het aanknopen van officiële diplomatieke betrekkingen in 1992. De handel tussen beide landen kwam vanaf dat moment tot volle bloei. Echter, vanaf de jaren negentig zou de onderlinge afhankelijkheid weer afnemen vanwege het feit dat na de Koude Oorlog het belang van Rusland als wapenleverancier van China sterk groeide, terwijl Israëls defensie-industrie inmiddels was hersteld. China

en Israël hadden elkaar daarom minder hard nodig dan in de jaren tachtig. Niettemin bleef Israël de op een na grootste wapenleverancier aan China en was er nog steeds sprake van een aanzienlijke militaire onderlinge afhankelijkheid tussen beide landen.

Echter, vanaf het begin van de eenentwintigste eeuw werden de eerste haarscheuren in deze ogenschijnlijk ideale relatie zichtbaar toen de Verenigde Staten openlijk begonnen te protesteren tegen de Israëlische bijdrage aan de modernisering van het Chinese Volksbevrijdingsleger. Dit was een direct gevolg van de veranderde mondiale machtsverhoudingen na de Koude Oorlog, waarbij de VS China als potentiële rivaal voor de juist verkregen hegemonie begonnen te beschouwen. De VS beweerden dat er Amerikaanse technologie in de geëxporteerde Israëlische wapens was verwerkt en dat de leveringen de delicate machtsbalans tussen China en Taiwan zou verstoren. Ongeacht het feit of de beweringen wel of niet op de waarheid berustten, ging Israël voorbij aan de symboliek van Washingtons retoriek. De VS gebruikten de waarschuwingen rondom de Patriot en de J-10 als een voorschok, waarna de Phalconaffaire als grote klap en de Harpy-affaire als stevige naschok volgden. Israël miskende zijn eigen sterk asymmetrische onderlinge afhankelijkheid met Washington en dacht dat het de Amerikaanse waarschuwingen zou kunnen pareren. De ongekende Amerikaanse financiële, politieke en diplomatieke steun voor de staat Israël maakt echter dat de VS Israël hun wil kunnen opdringen. Het door de VS opgelegde verbod van export van Israëlische militaire goederen naar China na de Phalcon- en Harpy-affaires is een perfect voorbeeld hiervan. Hoe belangrijk China voor Israël ook moge zijn, de Chinese afhankelijkheidsrelatie valt in het niet bij die van de VS. De betrekkingen tussen de VS en Israël zijn bijzonder, maar ook exclusief. Daarom is voor Israël een keuze tussen China en de VS gelijk aan een keuze tussen een “klant” of een “bondgenoot” – een gegeven dat in de nabije toekomst niet noemenswaardig zal veranderen.

Naast de VS is de invloed van Iran op de Sino-Israëlische betrekkingen ook aanzienlijk. Er is namelijk sprake van een sterke onderlinge afhankelijkheidsrelatie tussen China en Israëls aartsrivaal die zowel economische, militaire als politieke dimensies heeft. De belangrijkste pijler van deze onderlinge afhankelijkheid is de oliehandel tussen Iran en China. Als derde olieleverancier wereldwijd en tweede partner in het Midden-Oosten, is China afhankelijk van Iran. Dit, in combinatie met de enorme investeringen die China het afgelopen decennium in Iran heeft gedaan, maakt dat Iran

van zeer groot belang is voor China. China heeft weliswaar alternatieven voor handen die de Iraanse olie theoretisch zouden kunnen vervangen, echter de enorme investeringen en het feit dat China vrijwel vrij spel heeft in het land, maken dat het in de praktijk voorzichtig zal zijn deze alternatieven aan te spreken. Vanuit Iraans perspectief vormen de Chinese investeringen een meer dan welkome verademing te midden van alle sancties die zijn opgelegd. Ook in militair opzicht zijn de twee landen partners, al is de afhankelijkheid minder groot dan op het gebied van olie en politiek. Wat politiek betreft, heeft Iran in China een betrouwbare partner gevonden. Hoewel China zich formeel altijd heeft uitgesproken tegen een nucleair bewapend Iran, is het tegelijkertijd fel gekant tegen de sancties die binnen de VN-Veiligheidsraad worden opgelegd. Iran is op zijn beurt sterk afhankelijk van China's veto omdat dit zijn economie nog enigszins overeind houdt. Al met al is er daarmee sprake van een asymmetrische onderlinge afhankelijkheidsrelatie, Iran heeft China harder nodig dan China Iran. Iran is gevoeliger en kwetsbaarder voor een verandering in het Chinese beleid dan andersom.

Voor Israël hebben deze Sino-Iraanse betrekkingen grote gevolgen. Israël is uiteraard een groot tegenstander van de Iraanse nucleaire ambities en het heeft geprobeerd het Chinese standpunt ten aanzien van deze kwestie te beïnvloeden. Het feit dat dit tot nog toe weinig heeft opgeleverd lijkt een logisch gevolg te zijn van het gegeven dat de onderlinge afhankelijkheid tussen Beijing en Teheran tot nog toe groter is geweest dan die van Beijing en Jeruzalem. Ook indien het tot een gewapend conflict zou komen tussen Israël en Iran, is de kans klein dat Beijing eerstgenoemde hierin zal steunen, integendeel, het zal hoogstwaarschijnlijk zijn belangen in Iran actief verdedigen, of indien de VS bij het conflict betrokken worden, neutraal blijven. Op het eerste gezicht lijkt Iran daarom een remmende factor te zijn voor de Sino-Israëliëse betrekkingen. Warme banden met zowel Teheran als Jeruzalem lijken moeilijk verenigbaar. De sterke afhankelijkheidsrelatie tussen Beijing en Teheran doet het voorkomen alsof Israël in deze driehoeksverhouding per definitie het onderspit delft. Echter, tegelijkertijd vormen de warme Sino-Iraanse banden juist een stimulans voor Jeruzalem om deze driehoeksverhouding in de toekomst in het voordeel van Israël te laten hellen.

Israël's antwoord op de Iraanse olie en de door Washington geblokkeerde defensiehandel is een strategie bestaande uit drie belangrijke onderdelen: innovatie, (de

randen van) defensie en onderwijs. Met deze drie instrumenten probeert het de onderlinge afhankelijkheid met China dusdanig te vergroten dat het in de toekomst de Chinese harten voor zich zou kunnen winnen. Er zijn reeds veel resultaten geboekt op het gebied van innovatie. Vandaag de dag kan Israëliëse technologie op het gebied van landbouw, duurzame energie, hightech en watermanagement over geheel China worden teruggevonden en een onlangs gesloten deal ter waarde van 300 miljoen dollar op het terrein van watertechnologie biedt nog veel meer mogelijkheden voor de toekomst. De samenwerking en handel in technologie is gebaseerd op reciprociteit. Het is niet alleen Israël dat opdrachten in China uitvoert, omgekeerd draagt China ook bij aan de ontwikkeling van een aantal grote projecten in Israël. Gezien het feit dat de onderlinge handel sinds het ontstaan van de diplomatieke betrekkingen explosief is gestegen, en grotendeels uit technologie bestaat, kan men concluderen dat Israëls strategie zijn vruchten afwerpt en de onderlinge afhankelijkheid aanzienlijk vergroot.

Tevens probeert Israël manieren te vinden om de defensiebetrekkingen met China te reanimeren. Het ongewoon grote aantal officiële bezoeken op het gebied van defensie van de afgelopen 24 maanden is een indicatie dat de militaire betrekkingen inderdaad weer in de lift zitten. Het gaat echter te ver om te stellen dat de defensiebetrekkingen op het punt staan terug te keren naar het niveau voor de Phalcon- en Harpy-affaires. Zoals gezegd is het Amerikaanse verbod op de defensiehandel nog steeds onverminderd van kracht en het ziet er niet naar uit dat deze situatie in de nabije toekomst zal veranderen. De enige speelruimte die Israël heeft bevindt zich in de zogenoemde “randen” van de defensie-industrie. Hoewel de recente opleving van de militaire betrekkingen tussen Jeruzalem en Beijing de onderlinge afhankelijkheid zeker vergroot is het slechts een fractie van wat het ooit was – en wat het had kunnen zijn.

Hoewel de derde pijler van de Israëliëse “Chinastrategie”, academische samenwerking, zonder twijfel een positief effect heeft op het imago van Israël in China, vergroot het de onderlinge afhankelijkheid tussen China en Israël nauwelijks. Het moet dan ook als een aanvullend – maar niettemin belangrijk – onderdeel van de totale strategie worden gezien.

Hoewel er dus reeds aanzienlijke resultaten zijn geboekt en er voldoende redenen zijn om aan te nemen dat deze “Chinastrategie” ook in de toekomst garant zal staan voor een verdere verdieping en verbetering van de Sino-Israëliëse betrekkingen, is het onwaarschijnlijk dat het de onderlinge afhankelijkheid tussen Beijing en

Jeruzalem in de toekomst dusdanig zal kunnen vergroten, dat Israël de Chinezen definitief voor zich zou kunnen winnen – ten koste van Iran. Hoewel het bilaterale Sino-Israëlische handelscijfer van tien miljard dollar in het jaar 2011 een indrukwekkend bedrag is, verbleekt het bij het Sino-Iraanse handelscijfer en bestaat er nog steeds een groot verschil tussen de onderlinge afhankelijkheid tussen China en Iran enerzijds en China en Israël anderzijds. Daar waar Iran een handelsoverschot ten aanzien van China heeft, moet Israël het al jarenlang doen met een handelstekort. Het is onwaarschijnlijk dat deze verhoudingen in de toekomst zullen veranderen.

Al met al is het zeker mogelijk voor Israël om zijn betrekkingen met China in de toekomst te verbeteren. Netanyahu's wens lijkt daarom uit te komen. Echter, de speelruimte die Jeruzalem heeft is zeer beperkt. Paradoxaal genoeg lijkt bondgenoot Washington de Sino-Israëlische verhoudingen meer te remmen dan aartsrivaal Teheran. Uiteraard zijn de warme banden tussen Beijing en Teheran een doorn in het oog van Jeruzalem, maar tegelijkertijd werken zij ook juist als een stimulans voor Israël om de verhoudingen met China te verbeteren – iets wat Washington duidelijk tegen de haren strijkt. De blokkade op het gebied van defensiehandel is een absolute aderlating en heeft vergaande gevolgen – ook voor de niet-militaire handel – en hoewel de nieuwe Chinastrategie de onderlinge afhankelijkheid zal vergroten, zal het hoogstwaarschijnlijk geen voldoende alternatief kunnen bieden voor de defensiehandel. Israël kan daarom zeker zijn betrekkingen en handel met China vergroten, wat economisch zeer grote voordelen met zich mee zal brengen, echter, het is onwaarschijnlijk dat het achterliggende politieke doel – China's Iran politiek beïnvloeden – bereikt zal worden.

Literatuurlijst

Literatuur

- Armistead, E.L., *AWACS and Hawkeyes: The Complete History of Airborn Early Warning Aircraft*, (St. Paul: MBI Publishing Company, 2002)
- Curtis, M., *Israel in the Third World* (New Brunswick: Transaction books, 1975),
- Downs, E.S., *China's Quest for Energy Security*, (Santa Monica: RAND Corporation, 2000)
- Hacohen, D., *Burma Diary 1953-1955* (Tel Aviv: Am Oved, 1963)
- Goldstein, J., *China and Israel: A Fifty Year Retrospective* (London: Praeger, 1999)
- Grimmett, R., *Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 1993-2000* (Washington, DC: Congressional Research Service, 2001)
- Inbar, E., *The Israeli-Turkish Entente* (London: Kings College, 2001)
- Jacobs, J. J. , *Jewish Contributions to Civilization*, Jewish Publication Society of America (Philadelphia: 1919)
- Keohane, R., *Power and Independence: World Politics and Transition*, (Boston: Little Brown, 1977)
- Kim, T., 'Arms Aquisitions from Abroad: A Quest for Superb and Secret Weapons: SIPRI Research Report' (Oxford: Oxford University Press, 1995)
- McTurnan, K.G., *The Asian-African Conference: Bandung, Indonesia, April 1955* (Ithaca: Cornell University Press, 1956)
- Olive, J., *Capturing Jonathan Pollard* (Annapolis: Naval Institute Press, 2006)
- Pobzhem, V., *Five Principles of Chinese Foreign Policy* (Bloomington: Authorhouse, 2008)
- Russell, R., *Weapons Proliferation and War in the Greater Middle East* (New York: Routlegde, 2005)
- Shai, A., *Sino-Israeli Relations: Current Reality and Future Prospects*, memorandum no. 100, Institute for National Security Studies (INSS), Tel Aviv, Israel 2005
- Shambaugh, D., *China's Military Faces the Future*, (Armonk: M.E. Sharpe, 1999)
- Suffor, Z., *A China Diary: towards the Establishment of China-Israel Diplomatic Relations* (Londen: Frank Cass., 1997)
- Wald, S.S., *China and the Jewish People: Old Civilizations in a New Era*, (Jeruzalem: Gefen Publishing House, 2004)
- Yat-sen, S., *The Collected Works of Sun Yat-sen, Vol. 5* (Beijing: Zhonghua Shujiu Publishing house, 1985)

Artikelen

- Calabrese, J., 'The Risks and Rewards of China's Deepening Ties with the Middle East', Jamestown Foundation China Brief, Issue , 24 mei 2005, http://jamestown.org/images/pdf/cb_005_012.pdf (28 juli 2012)
- Cooley, J., 'China and the Palestinians', *Journal of Palestine Studies* 1, no 2, (Winter 1972), pagina 19-35
- Craig Harris, L., 'China's Relations with the PLO', *Journal of Palestinian Studies* 7, Volume 1 1997, pagina 123-155
- Downs, E., 'Getting China to Sanction Iran', *Foreign Affairs* 90.2 (2011), pagina 15-21
- Englemann, L., 'Dragon's Teeth: China and the International Arms Bazaar', *China Strategic review*, Vol 1. No. 9, 1996, pagina 19-23
- Fischel, W.J., 'The Jewish Merchants, Called Radanites', *The Jewish Quarterly Review*, New Series, Vol. 42, No. 3 (Jan., 1952), pagina 321-325
- Fite ,B., 'The U.S. And Iranian Competition: The Impact of China and Russia', *CSIS* maart 2012, pagina 3-36
- Harold, S., 'China and Iran', *RAND Center for Middle Easter Public Policy* 2012, pagina 1-46
- Kumaraswamy, P.R., 'At What Cost Israel-China Ties?', *Middle East Quarterly*, Spring 2006, pagina 37-44
- Kumaraswamy, P.R., 'Israel-China Relations and the Phalcon Controversy', *Middle East Policy*, VOL. XII, No. 2, Summer 2005, pagina 93-103
- Liangxiang, J., 'Energy First: China and the Middle East', *Middle East Quarterly*, Spring 2005, pagina 3-10, http://www.meforum.org/694/energy-first#_ftn7 (28 juli 2012)
- Ma, X., 'China's Energy Strategy in the Middle East', *Middle East Economic Survey*, Vol LI No. 23, 9 juni 2008, pagina 1-17
- Shichor, Y., 'China and the Middle East since Tiananmen', *Annals*, No. 519, januari 1992, pagina 86-100
- Shichor, Y., 'Israel's Military transfer to China and Taiwan', *Survival*, Vol. 40 No. 1, Spring 1998, pagina 68-91
- Shichor, Y., 'Mountains out of Molehopes: Weapons Transfer in Sino-Middle Eastern Relations', *Middle East Review of International Affairs*, Volume 4, No. 3 - September 2000, pagina 68-79. Zie <http://meria.idc.ac.il/journal/2000/issue3/jv4n3a6.html> (28 juli 2012)
- Shichor, Y., 'The US factor in Israeli Military Relations with China', *China Brief* Volume: 5 Issue: 12, pagina 7-9
- 'Strait of Hormuz: Iran's disruptive military options', *IISS Strategic Comments*, Volume 18, February 2012, Comment 3 <http://www.iiss.org/publications/strategic-comments/past-issues/volume-18-2012/february/strait-of-hormuz-irans-disruptive-military-options/> (28 juli 2012)
- Xiaoxing , H., 'Sino-Israeli Relations', in *Journal of Palestine Studies*, vol. 22 no. 2, winter 1993, pagina 62-78
- Yao, K., 'Development of Sino-Arab Relations and the Evolution of China's Middle-East Policy in the New Era', *Journal of Middle-Eastern and Islamic Studies*, Vol 1., No. 1., 200, pagina 3-19
- Zambelis, C., 'China's Palestine Policy', *China Brief*, Volume IX, Issue 5, March 4, 2009, pagina 9-12

Zhang, X., 'China's 1979 War with Vietnam: a Reassessment', *The China Quarterly* (2005), 184, pagina 851-874

Zweig, D., 'China's global hunt for Energy', *Foreign Affairs* September/October 2005, Vol. 84 Issue 25, pagina 25-28

Krantenartikelen

Barzilai, A., 'IAI Sells Two AMOS Satellites for 80 Million Beating European Rivals', *Ha'aretz* 18 januari 2011, <http://www.haaretz.com/print-edition/business/iaisells-china-two-amos-satellites-for-180-million-beating-european-rivals-1.55328> (28 juli 2012)

Ben-Meir, A., 'Why Attacking Iran Is Becoming More Likely', *Huffington Post* 17 juni 2012, http://www.huffingtonpost.com/alon-benmeir/why-attacking-iran-is-bec_b_1603769.html (28 juli 2012)

Brown, P., 'US mum over China's links to Iran', *Asia Times* 22 mei 2010, <http://www.atimes.com/atimes/China/LE22Ad02.html> (28 juli 2012)

Blanchard, B., 'Insight: China's war on terror widens Xinjiang's ethnic divide', *Reuters* 8 september 2011 <http://www.reuters.com/article/2011/09/09/us-china-xinjiang-idUSTRE7880CE20110909> (28 juli 2012)

Blanchard, B., 'Iran's Ahmadinejad to visit as China slams new sanctions', *Reuters* 23 mei 2012, <http://www.reuters.com/article/2012/05/23/us-china-iran-idUSBRE84M05A20120523> (28 juli 2012)

'China Takes Over From West as Iran's Main Economic Partner', *Agence France-Presse*, 15 maart 2010

'China urges stability in Strait of Hormuz', *Reuters* 29 december 2011, <http://www.reuters.com/article/2011/12/29/us-china-iran-idUSTRE7BS08E20111229> (28 juli 2012)

'Chinese General Threatens US with World War 3 over Iran', *EU Times* 3 december 2011, <http://www.eutimes.net/2011/12/chinese-general-threatens-us-with-world-war-3-over-iran/> (28 juli 2012)

'Chinese Premier Defends Trade Iran', *The Guardian* 19 januari 2012, <http://www.guardian.co.uk/world/2012/jan/19/chinese-premier-defends-trade-iran> (28 juli 2012)

'CNPC signs pact to develop South Azadegan oilfield', *China Daily*, 1 augustus 2009

Cody, E., 'China Now Test-Flying Home Made AWACS', *Washington Post*, 13 november 2004, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A46477-2004Nov12.html> (28 juli 2012)

Davidovich, J., 'Netanyahu set to scrap China trip, again, amid election fever', *Times of Israel* 3 mei 2012, <http://www.timesofisrael.com/netanyahu-reportedly-to-cancel-china-trip-as-election-fever-ramps-up/> (28 juli 2012)

Dayan, Y., 'Cabinet ratifies economic agreement with China', *Jerusalem Post* 4 januari 2012, <http://www.jpost.com/Business/BusinessNews/Article.aspx?id=264334> (28 juli 2012)

Etra, A., 'First Israel studies program in China to start this fall', *Jerusalem Post* 8 mei 2011, <http://www.jpost.com/International/Article.aspx?id=232577> (28 juli 2012)

Federman, J., 'China-Israel ties alarm human rights advocates', *The Washington Times* 29 mei 2012, <http://www.washingtontimes.com/news/2012/may/29/china-israel-ties-alarm-human-rights-advocates/> (28 juli 2012)

'Indian AWACS Moving Forward on 2 Fronts', Defense Industry Daily 9 November 2011.
<http://www.defenseindustrydaily.com/Indian-AWACS-Moving-Forward-on-2-Fronts-04855/> (28 juli 2012)

'Iran, China Have \$50B Energy Deal', Iranian Labor News Agency, 17 februari 2010

'Iran, China to Cement Cooperation', Fars News Agency, 28 juli 2008

'Iran sets deadline for Chinese CNPCI to start working in South Pars', Teheran Times 25 juni 2012,
<http://tehrantimes.com/economy-and-business/99034-iran-sets-deadline-for-chinese-cnpci-to-start-working-in-south-pars> (28 juli 2012)

Isenberg, D., 'Israel's role in China's new warplane', Asia Times 24 december 2002,
<http://www.atimes.com/atimes/China/DL04Ad01.html> (28 juli 2012)

'Israel to sell \$300M in water-tech to China', Reuters 15 maart 2002,
<http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4203115,00.html> (28 juli 2012)

Jager, E., 'Getting Past Inscrutable', in Jerusalem Post 9 mei 2012,
<http://www.jpost.com/LandedPages/PrintArticle.aspx?id=24028> (28 juli 2012)

Katz, Y., 'Barak Flies to China as Beijing is Accused of Helping Iran', Jerusalem Post 12 juni 2011,
<http://www.jpost.com/International/Article.aspx?id=224591> (28 juli 2012)

Katz, Y., 'Barak: If sanctions fail, Iran must be hit', Jerusalem Post 3 februari 2012,
<http://www.jpost.com/IranianThreat/News/Article.aspx?id=256298> (28 juli 2012)

Katz, Y., 'Chinese Army Chief Here to Talk Defense Cooperation', Jerusalem Post 15 augustus 2011,
<http://www.jpost.com/Defense/Article.aspx?id=233791> (28 juli 2012)

Ma, W., 'Beijing's Oil Imports From Iran Rebound', Wall Street Journal, 21 juni 2012,
<http://online.wsj.com/article/SB10001424052702304441404577480201906511084.html> (28 juli 2012)

MacInnis, L., 'U.S. steps up sanctions as Iran floats nuclear talks', Reuters 31 december 2011,
<http://www.reuters.com/article/2011/12/31/us-iran-drill-missile-idUSTRE7BU09420111231> (28 juli 2012)

Mann, J., 'Israeli Arms Technology Aids China', Los Angeles Times 13 juni 1990
http://articles.latimes.com/1990-06-13/news/mn-95_1_military-cooperation/2 (28 juli 2012)

Mazetti, M., 'Arming of Hezbollah Reveals U.S. and Israeli Blind Spots', The New York Times 19 juli 2006,
<http://www.nytimes.com/2006/07/19/world/middleeast/19missile.html?pagewanted=print> (28 juli 2012)

Melman, Y., 'Defense Ministry Continues to Ban Security Exports to China', Ha'aretz 31 augustus 2008. Zie
<http://www.haaretz.com/print-edition/features/defense-ministry-continues-to-ban-security-exports-to-china-1.252391> (28 juli 2012)

Melman, Y., 'U.S. Looks to Thwart Large Israel-S-Korea Arms Deal', Ha'aretz 8 December 2005,
<http://www.haaretz.com/print-edition/news/u-s-looks-to-thwart-large-israel-s-korea-arms-deal-1.176136> (28 juli 2012)

Meyers, S.L., 'U.S. Seeks to Curb Israeli Arms Sale to China Air Force', The New York Times 11 maart 1999,
 zie <http://www.nytimes.com/1999/11/11/world/us-seeks-to-curb-israeli-arms-sale-to-china-air-force.html?pagewanted=all&src=pm> (28 juli 2012)

'Ministry Won't Discuss Phalcon Deal Report', Jerusalem Post 14 februari 2002

Nasseri, L., 'Iran-China Trade to Reach \$45 Billion This Year, Press TV Says', Bloomberg 26 september 2011,
<http://www.bloomberg.com/news/2011-09-26/iran-china-trade-to-reach-45-billion-this-year-press-tv-says.html> (28 juli 2012)

'Normal China-Iran business ties shouldn't be sanctioned', Jerusalem Post 11 november 2011,
<http://www.jpost.com/International/Article.aspx?id=245217> (28 juli 2012)

'North Korea, Iran trade missile technology: U.N.', Reuters 14 mei 2011,
<http://www.reuters.com/article/2011/05/14/us-korea-north-iran-un-idUSTRE74D18Z20110514> (28 juli 2012)

'Nuclear Iran would trigger Middle East arms race', Jerusalem Post 21 juni 2012,
<http://www.jpost.com/IranianThreat/News/Article.aspx?id=274690> (28 juli 2012)

Opall-Rome, B., 'Israel-China Revive Military Ties, But Not Defense Trade', Defense News 17 augustus 2011,
<http://www.defensenews.com/article/20110817/DEFSECT04/108170302/Israel-China-Revive-Military-Ties-Not-Defense-Trade> (28 juli 2012)

Oren, A., 'IDF trying to boost China ties ahead of Iran sanctions vote', Ha'aretz 20 juni 2010
<http://www.haaretz.com/print-edition/news/idf-trying-to-boost-china-ties-ahead-of-iran-sanctions-vote-1.283799> (28 juli 2012)

Perlez, J., 'Israel Drops Plan to Sell Air Radar to China', The New York Times 13 juli 2000,
<http://www.nytimes.com/2000/07/13/world/israel-drops-plan-to-sell-air-radar-to-china-military.html>
(28 juli 2012)

Pevzner, A., 'Israel and China – toward the next 20 years', Jerusalem Post 23 januari 2012,
<http://www.jpost.com/Opinion/Op-EdContributors/Article.aspx?id=254846> (28 juli 2012)

Ravid, B., 'After three years of negotiations, Netanyahu to visit China', in Ha'aretz 28 Maart 2012,
<http://www.haaretz.com/blogs/diplomania/after-three-years-of-negotiations-netanyahu-to-visit-china-1.421343> (28 juli 2012)

Ravid, B., 'Israel to push China on Iran sanctions', Ha'aretz 21 februari 2010,
<http://www.haaretz.com/print-edition/news/israel-to-push-china-on-iran-sanctions-1.266027> (28 juli 2012)

Ravid, B., 'Obama: All options remain on the table to prevent a nuclear Iran', Ha'aretz 4 maart 2012,
<http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/obama-all-options-remain-on-the-table-to-prevent-a-nuclear-iran-1.416405> (28 juli 2012)

Rosenberg, D., 'Israel-China relations growing deeper', Jerusalem Post 6 juli 2011,
<http://www.jpost.com/LandedPages/PrintArticle.aspx?id=228199> (28 juli 2012)

Rostenthal, A.M., 'On my mind; The Hard Corps', The New York Times 17 maart 1992,
<http://www.nytimes.com/1992/03/17/opinion/on-my-mind-the-hard-corps.html> (28 juli 2012)

Rudoren, J., 'Barak Says All Israeli Options Remain Open On Iran', The New York Times 30 april 2012,
<http://www.nytimes.com/2012/05/01/world/middleeast/barak-says-all-israeli-options-remain-open-on-iran.html> (28 juli 2012)

'Shoul Eisenberg 76 developer of Israels International Trade', The New York Times 31 maart 1971,
<http://www.nytimes.com/1997/03/31/business/shoul-eisenberg-76-developer-of-israel-s-international-trade.html> (28 juli 2012)

'Top Defense Official Amos Yaron Resigns', Ha'aretz, 31 augustus 2005. Zie
<http://www.haaretz.com/print-edition/news/top-defense-official-amos-yaron-resigns-1.168612> (28 juli 2012)

Udasin, S., 'HelioFocus demonstrates solar-thermal system', Jerusalem Post 8 mei 2012, <http://www.jpost.com/Sci-Tech/Article.aspx?id=269217> (28 juli 2012)

'U.S. Curbs Israeli role in F-35 Development', Ha'aretz, 17 april 2005. Zie <http://www.haaretz.com/print-edition/business/u-s-curbs-israeli-role-in-f-35-development-1.156170> (28 juli 2012)

'U.S. Israel crisis deepens over Defense Exports to China', Ha'aretz, 27 juli 2005, <http://www.haaretz.com/news/u-s-israel-crisis-deepens-over-defense-exports-to-china-1.165090> (28 juli 2012)

Wang, S., 'Iran, China Sign \$5 Billion Contract on South Pars Gas Field', Bloomberg, 9 juni 2009, <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=aWVnwjppjOXI> (28 juli 2012)

Watt, J., 'China Overtakes US as World's Biggest Energy Consumer', The Guardian, 3 augustus 2011, <http://www.guardian.co.uk/environment/2010/aug/03/china-overtakes-us-energy-consumer> (28 juli 2012)

Ying, W., 'China, Iran Sign \$2 Billion Oil Production Agreement', Bloomberg, 10 december 2007, <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=akJh5.VK0poU> (28 juli 2012)

Zhong, W., 'China aims to diversify oil sources', Asia Times 28 februari 2007 http://www.atimes.com/atimes/China_Business/IB28Cb02.html (28 juli 2012)

Websites en online artikelen

Adelman, J., 'The Phalcon Sale to China: The Lessons for Israel', Jerusalem Centre for Public Affairs, 1 maart 2002, <http://jcpa.org/article/the-phalcon-sale-to-china-the-lessons-for-israel/> (28 juli 2012)

Allen, A., 'First Annual SIGNAL China-Israel Strategic Studies Academic Event', Signal 29 november 2011 <http://en.sino-israel.org/about-us/initiatives/signals-first-symposium/> (28 juli 2012)

Barkat, A., 'Israel, China agree to build Eilat railway', Globes Israel Business Arena 3 juli 2011, <http://www.globes.co.il/serveen/globes/docview.asp?did=1000762276&fid=1725> (28 juli 2012)

Benari, E., 'Gantz and Chinese Counterpart Meet, Discuss Cooperation', Israel National News 22 mei 2012, http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/156067#.T_z-JXASTqR (28 juli 2012)

'Better Place', <http://www.betterplace.com/> (28 juli 2012)

'Better Place: Global Progress China', <http://www.betterplace.com/global-progress-china> (28 juli 2012)

'Centre for Jewish Studies Shanghai', http://www.cjss.org.cn/new_page_9.htm (28 juli 2012)

Chang, A., 'After Iran Sanctions Vote, China Wants More Dialogue on Iran Nuclear Issue', CNSNews, 10 juni 2010, <http://www.cnsnews.com/news/article/67483> (28 juli 2012)

'China Iran Oil Imports Rise as Payment Dispute Resolved', via BBC-website, 22 juni 2012, <http://www.bbc.co.uk/news/business-18545973> (28 juli 2012)

'China Israel Bilateral Trade', website handelsmissie Israelische ambassade in Beijing, http://www.israeltrade.org.cn/english/doing_business_with_china/bilateral_trade/000052/ (28 juli 2012)

'China remains target of US sanctions on Iran', Al-Jazeera 12 juni 2012, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/06/201261244013499431.html> (28 juli 2012)

'Chinese military chief visits Israel for first time', USA today 14 augustus 2011
http://www.usatoday.com/news/world/2011-08-14-military-chief-israel-visit_n.htm (28 juli 2012)

'Chinese students find academic home in Israel', The Israel Project 15 januari 2012
<http://en.sino-israel.org/about-us/news/chinese-students-find-academic-home-in-israel/> (28 juli 2012)

'Clinton Publicly Reiterates U.S. "Three No's" Principles on Taiwan', website van Chinese ambassade in Washington D.C., <http://www.china-embassy.org/eng/zmgx/zysj/kldfh/t36241.htm> (28 juli 2012)

'Drinking Water for China: Israeli Style', Israel21c 5 mei 2011,
<http://israel21c.org/environment/drinking-water-for-china-israeli-style/> (28 juli 2012)

'Farrar-Wellman, A., 'China-Iran Foreign Relations', Iran Tracker 13 juli 2010,,<http://www.irantracker.org/foreign-relations/china-iran-foreign-relations> (28 juli 2012)

'FM Liberman announces opening of new diplomatic mission in Chengdu', website Israëlsch ministerie van Buitenlandse Zaken 20 maart 2012,
<http://www.mfa.gov.il/MFA/About%20the%20Ministry/MFA%20Spokesman/2012/FM-Liberman-announces-opening-of-new-diplomatic-mission-in-Chengdu-20-Mar-2012.htm> (28 juli 2012)

Ford, P., 'At Shanghai Expo, Ahmadinejad Polite, Despite China's Support for Iran Sanctions', Christian Science Monitor, 11 juni 2012, <http://www.csmonitor.com/World/Asia-Pacific/2010/0611/At-Shanghai-Expo-Ahadinejad-polite-despite-China-s-support-for-Iran-sanctions> (28 juli 2012)

'Formulation of Foreign Policy of New China on the Eve of its Birth', website van Ministerie van Buitenlandse Zaken van China, <http://www.fmprc.gov.cn/eng/ziliao/3602/3604/t18057.htm> (28 juli 2012)

'Gantz Will Try to Convince China to Support Sanctions Against Iran', via Israeli Defense Website 18 mei 2012, <http://www.israeldefense.com/?CategoryID=517&ArticleID=1261> (28 juli 2012)

'Israel Deepens Economic and Academic Ties with China and India', website Israëlsch ministerie van Financiën
<http://www.financeisrael.mof.gov.il/FinanceIsrael/Pages/En/News/20120301.aspx> (28 juli 2012)

'Israeli defense minister pledges closer ties with China's military, People's Daily 15 juni 2011,
<http://english.peopledaily.com.cn/90001/90776/90883/7410317.html> (28 juli 2012)

'Israel Ranked 22nd in Global Competitiveness Report', website Israëlsch ministerie van Financiën 7 september 2011,
<http://www.financeisrael.mof.gov.il/FinanceIsrael/Pages/En/News/20110907.aspx> (28 juli 2012)

Kessler, O., 'Shalom Beijing', Foreign Policy 13 maart 2012
http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/03/13/shalom_beijing?page=full (28 juli 2012)

Kaplan, J., 'October Surprise: Why Israel May Want to Attack Before the Presidential Election', Website Slate 12 april 2012,
http://www.slate.com/articles/news_and_politics/war_stories/2012/04/nuclear_iran_why_israel_may_want_to_attack_before_the_presidential_election_.html (28 juli 2012)

Lev, D., 'Iran Conducting More Exercises in Straits of Hormuz', Israel National News 2 april 2012,
http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/152417#.T-yIV7_NhhA (28 juli 2012)

'Making The Desert Bloom : Irrigation - taking Israeli know-how to China',
<http://www.china-expert.org/Irrigation-taking-Israeli-know-how-to-China> (28 juli 2012)

Mazza, M., 'China-Iran Ties: Assessment and Implications for US Policy', American Enterprise Institute, 21 April 2011, <http://www.irantracker.org/analysis/michael-mazza-china-iran-ties-assessment-and-implications-us-policyapril-21-2011> (28 juli 2012)

McLaughlin, K., 'Centuries-old partnership binds China, Iran together', San Francisco Chronicle, 18 september 2006, <http://www.sfgate.com/cgi-bin/article.cgi?file=/c/a/2006/09/18/MNGJPL7MQ41.DTL> (28 juli 2012)

'Nasdaq: Companies in Israel', <http://www.nasdaq.com/screening/companies-by-region.aspx?region=Middle+East&country=Israel> (28 juli 2012)

Opall-Rome, B., 'Israel-China Revive Military Ties, But Not Defense Trade', Defense News 17 augustus 2011, <http://www.defensenews.com/article/20110817/DEFSECT04/108170302/Israel-China-Revive-Military-Ties-Not-Defense-Trade> (28 juli 2012)

'PM Netanyahu wishes Chinese people happy new year, 17 januari 2012', website van ministerie van Buitenlandse Zaken van Israël, http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Speeches%20by%20Israeli%20leaders/2012/PM_Netanyahu_Chinese_new_year_17-Jan-2012.htm (28 juli 2012)

'Tang Jiaxuan Holds Talks with Israeli Deputy Prime Minister and Minister of Foreign Affairs', 30 december 2004, via website Chinesees ministerie van Buitenlandse Zaken <http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjb/zjzg/xybfs/gjlb/2828/2830/t178220.htm> (28 juli 2012)

Teitelbaum, I., 'Israel and China Build Israel's Biggest Solar Power Plant', Green Prophet 11 december 2008 <http://www.greenprophet.com/2008/12/israel-china-solar-power/> (28 juli 2012)

'The Asian-African Bandung Conference', website van ministerie van Buitenlandse Zaken van China <http://www.fmprc.gov.cn/eng/ziliao/3602/3604/t18044.htm> (28 juli 2012)

'The Confucius Institute at Tel Aviv University', website Universiteit van Tel-Aviv <http://www.tau.ac.il/humanities/abraham/confucius.html> (28 juli 2012)

'The Israeli Irrigation and Agricultural Projects in China', Ausvest International, http://www.austvest.com/pdfs/centre/israeli_projects.pdf (28 juli 2012)

Shuman, E., 'China sues for compensation for cancelled Phalcon sale', Israeli Insider, 17 December 2001, http://www.israelinsider.com/channels/diplomacy/articles/dip_0139.htm (28 juli 2012)

Weissmann, L., 'Israel to set up support centers in China', Globes 6 mei 2010, <http://www.globes.co.il/serveen/globes/docview.asp?did=1000558034&fid=1725> (28 juli 2012)

Wite, C., 'A Vision of China - Israel Academic Interchange', Asian Jewish Life, http://asianjewishlife.org/pages/articles/AJL_Issue_6/AJL_Viewpoint_Vision-of-China.html (28 juli 2012)

Workman, D., 'China's Top Suppliers of Imported Crude Oil by Country 2010', 4 maart 2011, <http://suite101.com/article/chinas-top-suppliers-of-imported-crude-oil-by-country-in-2010-a355760> (28 juli 2012)

'Wu Shengli concludes visit to Singapore and Israel', website Chinesees ministerie van Defensie 1 juni 2011, http://eng.mod.gov.cn/DefenseNews/2011-06/01/content_4244702.htm (28 juli 2012)

'Timeline of Iran's controversial nuclear program – CNN', 6 maart 2012, http://articles.cnn.com/2012-03-06/middleeast/world_meast_iran-timeline_1_nuclear-program-iran-signs-iran-s-natanz?_s=PM:MIDDLEEAST (28 juli 2012)

Resoluties

A/RES/181 (II) , Algemene Vergadering van VN, 29 November 1947

S/RES/1737 (2006), VN Veiligheidsraad, 27 December 2006

S/RES/1747 (2007), VN Veiligheidsraad, 24 maart 2007

S/RES/1802 (2008), VN Veiligheidsraad, 23 februari 2008

S/RES/1929 (2010), VN Veiligheidsraad, 9 juni 2010

Overig

104th Congress (1995-1996) H.R.3107.ENR, Iran and Libya Sanctions Act of 1996. In de Library of Congress <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c104:H.R.3107.ENR>: (28 juli 2012)

Defense Industrial Security: Weaknesses in U.S. Security Arrangements with Foreign-owned Defense Contractors, Report to the Congressional Requesters (February 1996)

Foreign Military Aid to Israel; Diversion of U.S. Funds and Circumventing of U.S. Program Restrictions, testimony before Subcommittee on Oversight, Investigation, Committee on Energy and Commerce, House of Representatives, Oct. 27, 1993, Committee on Energy and Commerce, House of Representatives (October 27, 1993)

IMTFE Judgement, para. 1014 <http://www.ibiblio.org/hyperwar/PTO/IMTFE/IMTFE-8.html> (28 juli 2012)

Telegram Wu Te Chen aan Moche Shertok, 1 maart 1949, MOFA 41/150A

Timeline of Iran's controversial nuclear program – CNN, 6 maart 2012, http://articles.cnn.com/2012-03-06/middleeast/world_meast_iran-timeline_1_nuclear-program-iran-signs-iran-s-natanz?s=PM:MIDDLEEAST (28 juli 2012)

Sharp, J.M., U.S. Foreign Aid to Israel, Congressional Research Service 7-5700, 4 december 2009

SIGNAL <http://en.sino-israel.org/> (28 juli 2012)

US Arms Control and Disarmament Agency (ACDA), World Military Expenditures and Arms Transfers, 1995 (Washington DC, US Government Printing Office, April 1996)

US. General Accounting Office (G.A.O.), Report to the Congressional Requesters on Defense Contractors, GAO/NSIAD-96-64

US National Security and Military/Commercial Concerns with People's Republic of China, Report of the Select Committee (1999). Zie <http://www.house.gov/coxreport/> (28 juli 2012)

WEO Press Launch 2011, http://www.iea.org/weo/docs/weo2011/homepage/WEO2011_Press_Launch_London.pdf (28 juli 2012)

'World Energy Outlook 2011 Special Report: A Golden Age of Gas?', http://www.iea.org/weo/docs/weo2011/WEO2011_GoldenAgeofGasReport.pdf (28 juli 2012)

